

Güncel Yönetim Sorunlarından Biri Olarak Tükenmişlik Sendromu: Denizli’de Yapılan Bir Araştırma

Burnout Syndrome As A Recent Management Issues: A Research In Denizli

Celalettin SERİNKAN

Esin BARUTÇU

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü’nün Endüstri 4.0 Uygulamaları

Industrial 4.0 Applications of the General Directorate of Land Registry and Cadastre

Mesut MEZKİT

Abdülhamid’in İttihad’ı İslam Politikaları Çerçevesinde Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi ve Faaliyetleri

Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi and His Activities in Context of the Unity of Islam Policy of Abdülhamid

Kemal Ramazan HAYKIRAN

Söke ve Didim Yöresinde Kültür Turizmi

Cultural Tourism in Söke and Didim Region

İsa ÇELİK

Osmanlı Dönemi 18.yy Baş Şehit Ahmet Paşa Sıbyan Mektebinin Mimari Özelliklerinin İncelenmesi

Architecture of 18th Century Ottoman Şehit Ahmet Pascha Sıbyan School Examining the Features

Ercan ÖZGAN

Merve SAĞLIK

Aydınogulları Beyliği Zamanında Fikri Ortam

The Religious Understanding in the Era of Aydınogulları

Kemal Ramazan HAYKIRAN

Aydın Türk Kızılay’ının İktisadi İşletmesinin İlk Yardım Uygulamaları

First Aid Implementation of Aydın Turkish Red Crescent’s Commercial Enterprise

Mesut MEZKİT

İsa ÇELİK

Hierapolis, Milet ve Aphrodisias Antik Kentlerinde Turizmin Kültürel Mekan Üzerine Etkisi

The Effect of Tourism on Cultural Space in Hierapolis, Miletus and Aphrodisias Ancient Cities

İsa ÇELİK

EĞİTİM DANIŞMANLIĞI AİLE BİRLEŞİMİ

Almanca - İngilizce
Fransızca - Rusça
İtalyanca - Çince
İspanyolca - Arapça
Yeminli Tercümanlık

ve

Konsolosluk Vize Takip İşlemleri

MATEMATİK - FEN - KİMYA VE DİĞER DERSLERDE DANIŞMANLIK

0256 214 48 21 - 0541 354 55 07

HASANEFENDİ-RAMAZANPAŞA MH.23 SK. NO:12 D:2 K:2 AYDIN

yenifikir

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK FİKİR ARAŞTIRMA DERGİSİ
International Journal of Academic Research and Studies/International Akademisch idee Forschungs Zeitschrift
Since 2009

ISSN:1308-9412

www.yenifikirdergisi.com

Yıl: 2020 Dönem: Bahar-Yaz

Cilt: 12 Sayı: 24

Kuruluş Tarihi: 26 Nisan 2009

Bahar-Yaz ve Güz-Kış dönemi olmak üzere yılda iki
defa yayınlanır.

(28 Aralık-28 Temmuz ve 28 Temmuz-28 Aralık)

Year: 2020 Term: Spring-Summer

Volume: 12 Issue: 24

The Date of Foundation: 26 April 2009

As Spring-Summer and Fall-Winter terms,
Publishing twice a year

(28th December-28th July and 28 July-28 December)

Sahibi / Yazı İşleri Müdürü: Gönül ŞAHİN MEZKİT
Owner / Chief Clerk

Genel Yayın Yönetmeni: Mesut MEZKİT
Chief Executive Editor

Teknik Koordinatör: Ahmet Arif ÇOLAKOĞLU
Technical Coordinator

Grafik-Tasarım: Rabia ÇAKI
Graph Design By

Editörler
Editors

Baş Editör: Dr. Süleyman Faruk GÖNCÜOĞLU
Editor in Chief

İkinci Editör: Dr. Mehmet M. Turan
Associate Editor

BASKI / PRESSED BY: Detay Fotokopi Zafer Mahallesi 127 Sokak No:2/B AYDIN Tel: 0 256 215 37 30

REKLAM VE İLETİŞİM ADRESİ / COMMUNICATION

AYDIN: Ramazanpaşa Mahallesi 23 Sokak No 12 Kat 2 Efeler / Aydın Tel.: 0(256) 214 48 21

İSTANBUL: Otağtepe Caddesi Timuçin Sokak Ekmekçioglu Residence No:1D Anadoluhisari/BEYKOZ/İSTANBUL

www.yenifikirdergisi.com / www.kulturtarihi.org
yenifikirjournal@gmail.com / info@yenifikirdergisi.com

ISSN:1308-9412

Yayın Tarihi: 21 Mayıs 2020 Perşembe

yenifikir

The Date of Publication: 21 May 2020 Thursday

YAYIN KURULU EDITORIAL BOARD

Yayın Kurulu Başkanı (Baş Editör) - Dr. Süleyman Faruk GÖNCÜOĞLU
Head of Editorial Board (Editör in Chief)

Üyeler
Members

Prof. Dr. Celaleddin SERİNKAN
Dr. Nezahat BELEN
Dr. Ahmet ÜNLÜ
Dr. Mehmet M. Turan

DERGİ HAKEM VE DANIŞMA KURULU BOARD OF REVIEWERS

Prof. Dr. Abdullah İLGAZİ ----- Dumlupınar Üniversitesi/ University
Prof. Dr. Ahmet NAHMEDOV ----- Adnan Menderes Üniversitesi/University
Prof. Dr. Ali Taş ----- Kırıkkale Üniversitesi/University
Prof. Dr. Akif FARZALİYEV ----- St. Petersburg Devlet Üniversitesi/ University
Prof. Dr. Ayşe İrmış ----- Pamukkale Üniversitesi/University
Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN ----- Sakarya Üniversitesi /University
Prof. Dr. Celaleddin SERİNKAN ----- Pamukkale Üniversitesi/University
Prof. Dr. Duran NEMUTLU ----- Emekli Öğretim Görevlisi/ Retired Lecturer
Prof. Dr. Fatima MATOS ----- Faculdade De Letras Da Universidade Do Porto /University
Prof. Dr. Fatima OUTEIRINHO ----- Faculdade De Letras Da Universidade Do Porto/ University
Prof. Dr. Feyzullah EROĞLU ----- Pamukkale Üniversitesi/University
Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA ----- Akdeniz Üniversitesi/University
Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ ----- Dumlupınar Üniversitesi/University
Prof. Dr. Maria DE FATIMA MORINHO ----- Faculdade De Letras Da Universidade Do Porto/University
Prof. Dr. Maria DO NOSCIMENTO ----- Faculdade De Letras Da Universidade Do Porto /University
Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ ----- Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/University
Prof. Dr. Mesiağa Mehmed Ahmed ----- Azerbaycan Bilimler Akademisi/ Academy
Prof. Dr. Salih TUĞ ----- Emekli Öğretim Görevlisi/ Retired Lecturer
Prof. Dr. Sebahat KÖK ----- Pamukkale Üniversitesi/University
Prof. Dr. Süleyman İnan ----- Pamukkale Üniversitesi/University
Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK ----- Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniv./University
Prof. Dr. Zulmira SAUTOS ----- Faculdade De Letras Da Universidade Do Porto/ University
Doç. Dr. Cihan Özgün ----- Ege Üniversitesi/ University
Doç. Dr. Ercan Uyanık ----- Dokuz Eylül Üniversitesi/ University

DERGİ HAKEM VE DANIŞMA KURULU BOARD OF REVIEWERS

Doç. Dr. Hüseyin ÜRETEN	Adnan Menderes Üniversitesi/University
Doç. Dr. İsmail TOSUN	Süleyman Demirel Üniversitesi/University
Doç. Dr. Mustafa BIYIKLI	Dumlupınar Üniversitesi/University
Doç. Dr. Şaban ORTAK	Afyon Kocatepe Üniversitesi/University
Doç. Dr. Turgay UZUN	Muğla Üniversitesi/University
Dr. Ahmet ÜNLÜ	Adnan Menderes Üniversitesi/University
Dr. Ali BİLGENOĞLU	Adnan Menderes Üniversitesi/University
Dr. Arzu GÜRDOĞAN	Muğla Üniversitesi/ University
Dr. Halil İbrahim HAKSEVER	Uşak Üniversitesi/University
Dr. Hans WERNER SCHMDDT	Goethe Enstitüsü/Institute
Dr. Hicabi ARSLAN	Adnan Menderes Üniversitesi/University
Dr. İsa ÇELİK	Muğla Üniversitesi/University
Dr. Mustafa ASLAN	Adnan Menderes Üniversitesi/University
Dr. Mustafa BAYHAN	Pamukkale Üniversitesi/University
Dr. Nezahat Belen	Pamukkale Üniversitesi/University
Dr. Ozan KAYA	Muğla Üniversitesi/University
Dr. Ramazan Kemal HAYKIRAN	Adnan Menderes Üniversitesi/University
Dr. Şeyma Gün EROĞLU	Muğla Üniversitesi/University

(Ünvan ve isim sırasına göre yazılmıştır/ by academic title the names listed and alphabetically)

ENDEKSLER / INDEXS

MAKALE YAZIM VE YAYIN KURALLARI

1. Yeni Fikir dergisi iki dilde yayın yapan uluslararası sosyal bilimler bir dergidir.
2. Yeni Fikir dergisinin akademik yazıları hakemlidir.
3. Akademik tarzda yazılan araştırma ve inceleme yazıları ilgili heyetlerin tetkikinden sonra yayımlanabilir.
4. Hakem Kurulu yayım düzeni www.yenifikirdergisi.com adresinden incelenebilir.
5. Yeni Fikir dergisi gizli hakemlik prensibini esas almıştır.
6. Hakem heyetine gönderilen yazının yazarının ismi gönderilmez.
7. Hakemler, birbirinden bağımsız olarak yazıyı inceler ve raporlarını ona göre verirler.
8. Dergiye gönderilen makalelerin metni Palatino Linotype 11 punto, 1.5 satır aralıklı olarak, iki yana yaslı, paragraf öncesi ve sonrası 6 nk boşluk bırakılarak ve ilk satırda 1 cm girinti verilerek yazılmalıdır.
9. Yazar/yazarların isim, soy isimleri başlığın altında ortalınmış olarak yazılmalıdır. Unvan, kurum ve e-posta adresleri için özel dipnot için yıldız "*" işareti eklenmeli ve sayfanın altına bilgiler yazılmalıdır.
10. Öz , Abstract ve Kaynakça kısmı (Öz Abstract Başlıklarında ilk harfler büyük) Palatino Linotype 11 punto ve tek aralıklı, ilk satır 1 cm girintili olmalıdır. Türkçe Başlık (tüm harfler büyük) Palatino Linotype 16 punto ve 1.15 aralıklı , İngilizce Başlık (İlk harfler büyük diğerleri küçük harf-italik) Palatino Linotype 16 punto ve 1.15 aralıklı, Şekiller ve Tablolar, 10-9 punto ve tek aralıklı olmalıdır. Paragraf öncesi 12 nk boşluk bırakılacaktır. Bölüm ve Alt Bölümler, normal rakamlarla numaralandırılır. Bu düzenlemede, bölümler sırasıyla 1, 2, 3, ... (Kalın yazı tipi, İlk harfler büyük diğerleri küçük harflerle, 12 punto).şeklinde numaralandırılırken, alt bölümler ve onların da altındakiler için normal rakamlar 1.1., 1.2., 1.3 (Kalın yazı tipi, ilk harfler büyük, 11 punto), ..., 1.1.1., 1.1.2., 1.1.3 (Kalın yazı tipi ,ilk harfler büyük, 11 punto), ..., 1.1.1.1., 1.1.1.2., 1.1.1.3. (Kalın yazı tipi , ilk harfler büyük, 11 punto), ... gibi birden çok haneli olacak şekilde verilir.
11. Kaynak gösterimi metin içinde olmalıdır. Kaynakçada paragraflarda ilk satırda girinti olmamalı takip eden paragraflarda 1 cm girinti verilmelidir. Eğer dipnotta kaynak verilecekse Palatino Linotype 10 punto, tek aralıklı ve paragraf öncesi ve sonrasında 3 nk boşluk bırakılmalıdır.
12. Gönderilecek yazılarda sosyal bilimlerde yaygın ve kabul edilebilir kaynak gösterme usullerinde (APA, MFL, Harvard , Chicago) herhangi biri, kendi içinde tutarlı olmak şartıyla kullanılabilir.
13. Yayımlanmak üzere gönderilen yazının aynısı veya benzerinin başka bir yerde yayınlanmamış olması gerekir. Özgün çalışmalarda yazarların, yazının uluslararası bir yerde (Türkiye dahil) yayınlanmadığına dair imzalı beyanını içeren bir belge başvuruya eklenmelidir. Ayrıca siteden erişim sağlanabilen Makale Başvuru Formu doldurulmalıdır. Siteden erişim sağlanamadığı durumlarda lütfen mail yoluyla iletişime geçiniz.
14. Yazılar belirlenen yazı ölçülerinde 80 gramlık A4 boyutunda beyaz kâğıda çıktısı dergi adresine, ayrıca e-posta adresine de gönderilmelidir.
15. Dergi, Türkçe ve İngilizce olmak üzere 2 dilde yayın yapabilmektedir. Türkçe akademik makalelerde Türkçe Özet ve Anahtar Kelimeler, İngilizce Abstract ve Keywords mutlaka bulunmalıdır.
16. Çeviri ve inceleme yükümlülükleri ile hakem heyetine gönderilecek yazıların yükümlülükleri yazara aittir.
17. Çeviri, inceleme ve hakem heyetine gönderilecek yazıların kargo yükümlülükleri yazara aittir.
18. Yazarın talebi doğrultusunda ayrıca farklı dillerde de yayımlanabilecektir.(Rusça-Fransızca-Arapça-İspanyolca-İtalyanca gibi)
19. Akademik yazıların dışında seviyeli yorum, görüş ve tartışmalara da yer verilecektir.
20. Yazıların sorumluluğu yazarlarına, reklamların sorumluluğu da reklam verenlere aittir.
21. Gönderilen yazılar yayımlansın yayımlanmasın iade edilmez.
22. Derginin ve yazarın ismi kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
23. Yeni Fikir dergisinde yayınlanacak çalışmaların imlâ ve noktalamasında yazarın tercihi geçerli olmakla birlikte gerekli görüldüğü taktirde TDK'nın kurallarına göre düzeltmeler yapılacaktır.
24. Yeni Fikir dergisine gönderilen çalışmaların cevaplanma süresi 30 gündür. Bu zaman içerisinde cevap verilmeyen çalışmalar ulaşmamış demektir. Akademik çalışmalarla ilgili, hakemlerin verdiği olumlu ya da olumsuz görüş, çalışmanın yazarına bildirilir; gerekli düzeltmeler istenebilir. Akademik çalışmalarda bir olumlu bir olumsuz rapor gelmesi halinde gerekli düzeltmeler talep edilir. Daha sonra üçüncü bir hakeme daha gönderilir. Üçüncü hakemden olumlu rapor gelirse yayımlanır. Olumsuz rapor gelmesi durumunda reddedilir. Gerekçesi de makale sahibine yazılı olarak bildirilir.
25. Yeni Fikir dergisinde yayımlanacak tartışma konusu olan çalışmalarda en fazla 2 kez cevap yazma hakkı tanınır.
26. Yeni Fikir dergisinin bütün yayın hakları Gönül Şahin MEZKİT'e aittir. Yenifikir Dergisi, www.yenifikirdergisi.com adresinde de yayınlanmaktadır.

INFORMATION FOR AUTHORS and EDITORIAL RULES FOR SUBMITTING MANUSCRIPTS

1. Yeni Fikir is an international bilingual social science journal.
2. Academical Writings in the Yeni Fikir are refereed.
3. The Academical research writings only can be published after the committee accepts the writings to be published.
4. The Committee Issue Regulation Can be Learned at: www.yenifikirdergisi.com
5. Yeni Fikir Journal is based on the secret arbitration principal.
6. The Writing that sent to the arbitration board does not include its writer's name.
7. The arbitrators evaluate the writings independent from each other.
8. Articles sent to the journal must be in Palatino Linotype 11 with 1.5 line spaced. Both before and after the paragraph must be 6nk spaced and first line of paragraph must be begun with 1 cm space.
9. Author's/authors' names and surnames, e-mail addresses should be written centered under the title. For titles, organizations, and e-mail addresses, the special footnote "*" should be added and the information should be written under the page.
10. Abstract, and Reference parts (first letters uppercase in the title of Abstract) must be in Palatino Linotype 11 punto and must be single spaced and first line of paragraph must be begun with 1 cm space. The Title in English (first letters uppercase others lower case and italic) must be in Palatino Linotype 16. The Title in Turkish (All letters uppercase) must be in Palatino Linotype 16 and Shapes and Tables must be in 10 punto and single spaced. These will be 1.15 line spacing. Sections and sub sections must be numbered with normal numbers. In this editing, while the sections are numbered in the order 1,2,3... (in italics upper case and 12 punto) for the sub sections and under them, normal numbers such as 1.1,1.2.,1.3 (bold font, initial letters uppercase, 11 punto)1.1.1.,1.1.2.,1.1.3 (bold font, initial letters uppercase, 11 punto)1.1.1.1., 1.1.1.2., 1.1.1.3. (bold font, initial letters uppercase-se, 11 punto) must be provided as multiple digits.
11. Referencing must be in the articles themselves. If the writer wants to reference in footnote, it must be in Palatino linotype 10 punto single spaced and both before and after the paragraph must be 3nk spaced. The articles in the reference must follow this order: Surname (uppercase) Name (year) Title.
12. The writings to be sent to the journal may include one of the referencing methods (APA, MFL, Harvard, Chicago) provided that it is consistent with itself.
13. The writings sent to be published must not have been written or published in any other source. In individual writings, authors should include a paper with their sign on it proving that the writing was not published in any other journal. Additionally, Application form of Article that could be reached from official web site must be sent. If any problem occurs, please contact us via e-mail: yenifikirjournal@gmail.com
14. Writings typed on A4 paper with 80g, its hard copy should be posted both to the address of the journal, and to the e-mail address.
15. The journal could be published as Bilingual with English and Turkish language. Abstract and Keywords must be in Academic Article both English and Turkish language.
16. The shipment responsibilities belong to the writer itself.
17. If the author desires, the writings can be published in another language. (such as Russian, French, Arabic, Spanish, Italian)
18. Besides the academical writings, comments, arguments will be included in the journal as well.
19. The responsibilities of articles belong to its authors, and the responsibilities of advertisement belong to the ad givers.
20. The writings sent will not be given back to its author even if it is published or not.
21. The name of the journal and author can be quoted if referenced.
22. The spelling and the punctuation of the writings will be dependent on the writer but if it is required, certain editions can be done.
23. The writings that sent to the Yeni Fikir journal will be answered in 30 days. If not, it means your work did not reach us. The positive or negative answers will be given to its author's. Some changes may be necessary.
24. The polemical writings published on the journal can be answered twice at most.
25. All rights of the Yeni Fikir belong to Gönül Şahin Mezkit. The journal is also published on www.yenifikirdergisi.com.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

GÜNCEL YÖNETİM SORUNLARINDAN BİRİ OLARAK TÜKENMİŞLİK SENDROMU: DENİZLİ'DE YAPILAN BİR ARAŞTIRMA	1
BURNOUT SYNDROME AS A RECENT MANAGEMENT ISSUES: A RESEARCH IN DENİZLİ	2
TAPU VE KADASTRO GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN ENDÜSTRİ 4.0 UYGULAMALARI	22
INDUSTRIAL 4.0 APPLICATIONS OF THE GENERAL DIRECTORATE OF LAND REGISTRY AND CADASTRE.....	22
ABDÜLHAMİD'İN İTTİHAD-I İSLAM POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE AHMED ZİYÂÜDDİN GÜMÜŞHANEVÎ VE FAALİYETLERİ.....	44
AHMED ZİYAÜDDİN GÜMÜŞHANEVÎ AND HIS ACTIVITIES IN CONTEXT OF THE UNITY OF ISLAM POLICY OF ABDULHAMİD.....	45
SÖKE VE DİDİM YÖRESİNDE KÜLTÜR TURİZMİ	64
CULTURAL TOURISM IN SÖKE AND DİDİM REGION	64
OSMANLI DÖNEMİ 18.YY BAŞI ŞEHİT AHMET PAŞA SİBYAN MEKTEBİNİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ İNCELENMESİ.....	79
ARCHİTECTURE OF THE 18TH CENTURY OTTOMAN SEHİT AHMET PASCHA SİBYAN SCHOOL EXAMİNİNG THE FEATURES.....	80
AYDINOĞULLARI BEYLİĞİ ZAMANINDA FİKRÎ ORTAM.....	94
THE RELİGIOUS UNDERSTANDİNG IN THE ERA OF AYDINOĞULLARI	94
AYDIN TÜRK KIZILAY'ININ İKTİSADİ İŞLETMESİNİN İLK YARDIM UYGULAMALARI.....	106
FİRST AİD İMPLEMENTATION OF AYDIN TURKİSH RED CRESCENT'S COMMERCİAL ENTERPRISE	107
HİERAPOLİS, MİLET VE APHRODİSİAS ANTİK KENTLERİNDE TURİZMİN KÜLTÜREL MEKÂN ÜZERİNE ETKİSİ	132
THE EFFECT OF TOURISM ON CULTURAL SPACE İN HİERAPOLİS, MİLETUS, AND APHRODİSİAS ANCİENT CİTİES	132

GÜNCEL YÖNETİM SORUNLARINDAN BİRİ OLARAK TÜKENMİŞLİK SENDROMU: DENİZLİ'DE YAPILAN BİR ARAŞTIRMA*

Celaleddin Serinkan**

Esin Barutçu***

Öz

Tükenmişlik hem bireysel hem de örgütsel açıdan sonuçları itibariyle önemli bir araştırma konusu olmuştur. Yoğun şekilde çalışan personel, örgütsel tükenmişlik yaşıyorsa, işyerinde verimsiz, motivasyonu düşük ve örgüte zarar verici tutum ve davranışlar içerisinde olabilir. Bu çalışmanın amacı, üç farklı alanda görev yapan personelin tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesidir. Çalışmada ayrıca, demografik özellikler açısından tükenmişlik bakımından farklılık olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın örneklemini Denizli ilindeki farklı alanlarda çalışan hemşireler, diş hekimleri ve askeri personel oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların kısmen tükenmişlik yaşadıkları ve askeri personelin diğer gruplara göre daha fazla tükenmiş oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca cinsiyet, yaş, eğitim ve çalışma süreleri açısından farklılıklar bulunmuşken medeni durum açısından gruplar arasında farklılık belirlenmemiştir.

Anahtar kelimeler: Tükenmişlik, Hemşire, Diş Hekimi, Personel, Askeri Personel

*Bu çalışma, 17-20 Ekim 2019 tarihinde Bodrum-Muğla'da düzenlenen 4. Uluslararası Girişimcilik, İstihdam ve Kariyer Kongresinde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

**Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, cserinkan@pau.edu.tr

***Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, esahin@pau.edu.tr

Burnout Syndrome As A Recent Management Issues: A Research In Denizli

Abstract

Burnout has been an important research topic in terms of both individual and organizational results. If the personnel working intensively experience organizational burnout, they may be inefficient, low motivated and harmful to the organization. The aim of this study is to determine the burnout levels of the personnel working in three different fields. In addition, it was tried to determine whether there were some differences in burnout in terms of demographic characteristics. The sample of the study consists of nurses, dentists and military personnel working in different areas in Denizli. As a result of the study, there were differences in burnout levels between the groups.

According to the results of the research, it was determined that the participants experienced partial burnout syndrome and that the military personnel were more depleted than other groups. In addition, as results of the research, there were found some differences in terms of gender, age, education and working time and was not found any significant difference between groups in terms of marital status.

Keywords: Burnout Syndrome, Nurse, Dentist, Personnel, Military Personnel

1. GİRİŞ

Günlük ve çalışma hayatının telaşı ve koşuşturması stres faktörünü arttırmış, yoğun ve stresli yaşam ve iş koşulları ise insanları tükenmişlik olgusuyla karşı karşıya bırakmıştır. Tükenmişlik sendromu yazın alanda da en çok çalışma yapılan konulardan birisi olmuştur.

Yoğun ve stresli yaşam ve iş koşulları, insanları tükenmişlik olgusuyla karşı karşıya bırakmıştır. Tükenmişlik sendromu yazın alanda da en çok çalışma yapılan konulardan birisi olmuştur. Modern çağın hızlı ve karmaşık yapısının karşı karşıya bıraktığı tükenmişlik kavramı, ilk kez Greene tarafından 1961 yılında yayınlanan “Bir Tükenmişlik Olayı (A Burnt-Out Case)” romanında, bir mimarın işiyle ilgili hissettiği bitkinlik ve öfke duyguları sonucu idealizmini kaybetmesi ve psikolojik olarak çöküntüye uğrayarak işini terk edip Afrika ormanlarına kaçışından bahsetmesiyle gündeme gelmiştir (Tanrıverdi vd.,2018: 115). Uzun yıllardır yapılan çalışmalar tükenmişlik riskinin hekimler, öğretmenler, hemşireler, diş hekimleri, psikologlar, polisler, avukatlar ve çocuk bakıcıları gibi gün içinde çok fazla insanla yüz yüze gelen mesleklerde diğer mesleklere göre daha fazla olduğunu göstermektedir (Girgin,2010:603).

Bu çalışmada, Denizli ilinde görev yapan hemşireler, diş hekimleri ve askeri personelin tükenmişlik düzeyleri değerlendirilmiştir. Ayrıca gruplar arasında tükenmişliğin boyutları olan duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı açısından farklılık olup olmadığı incelenmiştir.

2. Kavramsal Çerçeve

Tükenme (burnout) kavramı ilk defa 1974’te Freudenberger tarafından ortaya atılmış ve insanların aşırı çalışmaları sonucu işlerinin gereklerini yerine getiremez bir duruma gelmeleri anlamı taşıyan duygusal tükenme durumu olarak tanımlanmış (Naktiyok ve Karabey, 2005: 183) ; böylece literatürde yerini almıştır. Daha sonra Maslach ve Jackson tarafından geliştirilen tükenmişlik; bir tür insanlarla ilgili iş yapan bireyler arasında sıkça görülen duygusal tükenme ve sinizm sendromu (Maslach ve Jackson, 1981: 99) ya da işteki kronik duygusal ve kişilerarası streslere verilen uzun süreli bir tepki (Maslach ve Leiter,2016:351) şeklinde ifade edilmiştir. Bir başka şekilde tükenmişlik, özellikle yardımcı meslekleri içeren mesleki strese uzun süreli bir tepki olarak tanımlanabilir (Gabassi vd., 2002:309). Maher tükenmişliği “psikomatik hastalığı, uykusuzluğu, iş ve müşterilere karşı negatif

tutumu, işe gelmemeyi, alkol ya da ilaç kullanımını, suçluluğu, kötümserliği, ilgisizliği ve depresyonu içeren kompleks bir sendrom" (Akduman, 2015) olarak ifade etmiştir.

Maslach ve Jackson tükenmişliği *duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda düşme* şeklinde üç boyutlu olarak ifade etmişlerdir. İlk olarak tükenmişlik bireyin duygusal kaynaklarını tüketmesi ile ortaya çıkmakta ve kişinin duygusal anlamda tükenmesi ile sonuçlanmaktadır. Duygusal anlamda tükenen birey bir sonraki aşamada insanlarla olan ilişkisini sınırlandırır ve psikolojik olarak uzaklaşır. Bu da duyarsızlaşma boyutunu ifade eder. Son aşamada ise birey daha önceki olumlu tutumlarıyla şimdiki tutumları arasındaki farkı anlar ve bunun sonucunda mesafeli tutumlarının, çalıştığı kuruma ve topluma katkılarını sınırladığını düşünür. Böylece birey iş ve insan ilişkileri konusunda bir yetersizlik duygusu içerisine girer. Kişinin kendini olumsuz değerlendirme eğilimi ise olması kişisel başarı boyutu içerisinde tanımlanmaktadır (Ardıç ve Polatçı, 2008:71).

2.1 Tükenmişlik Belirtileri

Tükenmişlik yavaş ve sinsice başlayan, ortaya çıkışı ne kadar ani de olsa sürekli gelişen kronik bir olgudur. Bireyin bir gün içinde ani bir şekilde yaşadığı bir olay yaşanan tükenmişliğin belirtisi haline gelebilir. Bazen çok seyrek de olsa tükenmişlik herhangi bir olay olmadan birdenbire ortaya çıkabilir (Akduman, 2015).

Tükenmişlik belirtileri kişiden kişiye farklılık göstermekle birlikte, genel olarak fiziksel, psikolojik ve davranışsal belirtiler olmak üzere üç başlık altında incelenmektedir (Ardıç, Polatçı, 2008: 73).

Fiziksel Belirtiler: Tükenmişlik fiziksel anlamda öncelikle hafif belirtiler olarak kendisini göstermektedir. Bu belirtiler; yorgunluk ve bitkinlik hissi, baş ağrısı, uyuşukluk, uyku bozuklukları şeklinde sıralanmaktadır. Önlem alınmazsa devam eden süreçte; geçmeyen soğuk algınlıkları, enfeksiyonlara karşı direncin azalması, kilo kaybı veya şişmanlık, solunum güçlüğü, genel ağrılar, mide-bağırsak hastalıkları, yüksek tansiyon, yüksek kolesterol, kas gerilmeleri, kalp çarpıntısı ve cilt hastalıkları oluşmaya başlayabilir. Bu ve benzeri rahatsızlıklardan sürekli şikâyet edildiğinde, birey bu

belirtileri göz ardı etmemeli ve önlem almalıdır. Çünkü bu tür belirtiler tükenmişliğin habercisi olabilmektedirler (Ardıç, Polatçı, 2008: 73).

Psikolojik Belirtiler: Psikolojik belirtiler genel olarak; diğer insanları eleştirme, insanlar ile ilgilenmeme, düşük başarı hissi, hayal kırıklığı, sıkılma, depresyon, endişe, umutsuzluk, zayıf konsantrasyon, alınganlık, yabancılaşma ve tek başına kalma şeklinde sıralanabilir. Tükenmişliğin psikolojik belirtileri diğerlerine göre daha az gözle görülür olsa bile dikkat edildiğinde hem birey hem de çevresi tarafından kolaylıkla fark edilebilir (Akduman,2015).

Davranışsal Belirtiler: Davranışsal belirtiler daha kolay tanınmakla birlikte tükenmişliğin ciddi bir boyuta ulaştığının da bir göstergesidir. İçinde yaşadığı karmaşayı uzun bir süre boyunca saklamaya çabalamış birey için; tükenmişlik duygusu, bireyin içinde saklayamayacağı kadar huzursuzluk vermektedir Bu belirtiler, başarısızlık hissi, aile içi çatışmalar, konsantrasyon düşüklüğü, unutkanlık, çabuk öfkelenme, ani sinir patlamaları, sık gelen ağlama nöbetleri, yalnız kalma isteği, alınganlık ve takdir edilmediğini düşünme, işi yavaşlatma, hırsızlık eğilimleri, işten uzaklaşma, işine

karşı gittikçe büyüyen hoşnutsuzluk, hizmetin niteliğinde bozulma, hizmet verilen kişilere hatalı müdahaleler ve hizmet verilenlerin şikayet sayılarındaki artış, evraklarla ilgili sahtekarlıklar, düşük iş performansı, iş arkadaşlarına karşı alaycı ve suçlayıcı olma, iş tatminsizliği, yeni bir meslek eğitimi alma eğilimi, işe geç gitme ve gitmemeler, örgütsel bağlılıkta azalma, iş gücü devrinde yükselme, hastalıktan kaynaklanan nedenlerle işe gelmemelerde ve geç gelmelerde artış, işten ayrılma ve başka iş alanlarına transfer olma isteği (Karsavuran, 2014:139) şeklinde sıralanabilir.

2.2 Tükenmişliğin Evreleri

Tükenmişlik belirtileri ve evreleri olan, birdenbire ortaya çıkmayan bir sendromdur. Tükenmişlik genel olarak dört evre ile tanımlanabilir (Kaçmaz, 2005:30):

1. *Evre: Şevk ve Coşku Evresi(enthousiasm);* bu evrede yüksek bir mutluluk ve enerji de artma gözlenmektedir. Kişi için mesleği her şeyin üstündedir. Stresli çalışma koşulları, uykusuzluk ve yaşamın diğer koşullarına rağmen üstün bir uyum sağlama çabasıdadır.
2. *Evre: Durağanlaşma Evresi (stagnation);* bu evrede artık istek ve mutlulukta

azalma olur. İşten başka bir şey yapmıyor olmak sorgulanmaya başlanır.

3. *Evre: Engellenme Evresi (frustration);* başka insanlara yardım ve hizmet etmek için çalışmaya başlamış olan kişi insanları, sistemi ve çalışma şartlarını değiştirmenin ne kadar zor olduğunu anlar ve yoğun bir engellenmişlik duygusu yaşar.
4. *Evre: Umursamazlık Evresi (apathy);* bu son evrede artık çok derin duygusal kopma ya da kısırlaşma, derin bir inançsızlık ve umutsuzluk gözlenmektedir. Bu durumda iş yaşamı kişi için bir tatmin ve kendini gerçekleştirme alanı olmaktan uzaklaşıp, kişiye sıkıntı ve mutsuzluk veren bir durum haline gelecektir.

Tükenmişliğin yaşandığı örgütlerde, işte verimsizlik, kişiler arası çatışmalar ve krizlerin yaşanması muhtemeldir. Tükenmişliğin altı aydan fazla uzun sürmesi durumunda bunun kronik hale gelmesi ve kişide ruhi ve fiziki rahatsızların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu durumda olan kişilerin örgüte yararlı olması oldukça zor olacaktır. İşyerinde görev yapan yöneticilerin tükenmişlik yaşayan kişilerin farkında olmaları ve çalışanlarını mümkünse bu duruma

düşmeden gerekli tedbirleri alarak hem personele hem de örgüte karşı sorumluluklarını yerine getirmeleri gerekir.

2.3 Tükenmişliğin Sonuçları

Tükenmişliğin hem bireysel hem de örgütsel anlamda birçok farklı sonuçlarının olabileceğini ifade etmek mümkündür. Nitekim tükenmişlik tek başına kişiyi etkilememekte, aynı zamanda kişinin etkileşim halinde bulunduğu herkesi ve çevresini de etkilemektedir. Tükenmişliğin sonuçlarını kişisel, çalışma hayatı ile ilgili ve aile hayatı ile ilgili olmak üzere üç gruba ayırabiliriz (Işıksan,2016:378-380).

Genel olarak tükenmişliğin; müşteriler ya da hizmet verilen kişilere karşı negatif davranışlar sergileme, insanlarla ilişkilerde bozulma ve aktif olarak diğer insanların olduğu ortamlara girmeme ve geri çekilme, hizmetin niteliğinde bozulma, hatalar yapma, kaza ve yaralanmalarda artış, kuruma ve işe ilginin kaybı, yaratıcılığın kaybı, işte doyumsuzluk yaşama, düşük performans ve mesleki başarıda azalma, işte idealizm kaybı, işe geç gelme ve devamsızlık, bazı şeyleri erteleme ya da sürüncemede bırakma, işe gelmeme, iş tatmininde ve örgütsel bağlılıkta azalma ve tüm bunların sonunda işi bırakma eğilimi ve iş değiştirme isteği, insan

ilişkilerindeki uyumsuzluk, iş ve aile bireylerinden uzaklaşma gibi sonuçları ortaya çıkabilmektedir (Arı ve Bal, 2008:141; Güllüce ve İşcan,2010:10).

3. Gereç ve Yöntem

3.1 Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Ölçek Bilgisi

Araştırmanın amacı, Denizli ilindeki hemşireler, dış doktorları ve askeri personelin tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesidir. Ayrıca grupların demografik özellikleri açısından aralarında tükenmişlik düzeylerinde farklılıkların olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın örneklemini, araştırmayı kabul eden Denizli devlet hastanesindeki hemşireler oluşturmaktadır. Dış hekimlerinden oluşan örneklem ise Denizli ilinde görev yapan ve Denizli Dış Hekimleri odasına kayıtlı bulunan ve anket yapmayı kabul eden hekimlerden oluşmaktadır. Askeri personelin örneklemini ise Denizli ilinde görev yapan ve araştırmayı kabul eden askeri personel oluşturmuştur.

Her üç gruptan veriler, olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örneklem metodu kullanılarak elde edilmiştir. Kolayda örnekleme, ankete cevap veren herkesin örneğe dahil edilmesi olup oldukça yaygın olarak kullanılan bir

tekniktir (Coşkun vd., 2017: 148). Araştırmada yüzyüze anket yöntemi kullanılmış olup araştırmadan geçerli 249 veri seti elde edilmiştir.

Tükenmişlik ölçeğini ilk defa 1981 yılında Maslach ve Jackson geliştirmiş ve 1992 yılında Ergin tarafından Türkçeye uyarlanmıştır (Azizoğlu ve Özyer, 2010: 141; Yıldırım ve İçerli, 2010: 126). Grupların tükenmişlik düzeylerini belirlemek amacıyla Maslach Tükenmişlik Ölçeği (MTÖ) kullanılmıştır Araştırmada anket yöntemi kullanılmış olup beşli likert tipi hazırlanan ölçekte (1: Hiçbir zaman, 2: yılda birkaç kez, 3: Ayda birkaç kez, 4: Haftada birkaç kez, 5: Hergün) şeklinde belirlenen seçenekler yer almıştır (Barutçu ve Serinkan, 2008:550).

MTÖ, duygusal tükenme (DT), duyarsızlaşma (D) ve kişisel başarı (KB) olmak üzere üç alt boyuttan ve 22 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte, duygusal tükenme ile ilgili 9, duyarsızlaşma ile ilgili 5, kişisel başarı ile ilgili 8 madde bulunmaktadır (Öztürk vd., 2008, 93).

Maslach tükenmişlik ölçeğinde yer alan boyutların içerdiği ifadeler şunlardan oluşmaktadır (Barutçu ve Serinkan, 2008: 551).

- Duygusal tükenme: 1,2,3,6,8,13,14,16,20
- Duyarsızlaşma: 5,10,11,15,22
- Düşük kişisel başarı: 4,7,9,12,17,18,19,21 maddelerini içermektedir.

Ankette yer alan kişisel başarı ifadeleri diğerlerinin aksine olumlu ifadelerdir ve bu ifadelerden alınan yüksek puan, yüksek kişisel başarıyı ifade etmekte, diğer taraftan tükenmişliğin düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Buna göre duygusal tükenmişlik ve duyarsızlaşma alt boyutlarından alınan yüksek puanlar tükenmişliği gösterirken kişisel başarı alt boyutundan alınan düşük puan ise yüksek düzeyde tükenmişliği ifade etmektedir (Ardıç ve Polatçı, 2008:79). Diğer bir anlatımla duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt gruplarında, yüksek puanlar yüksek tükenmişliği, kişisel başarı alt grubunda ise düşük puanlar ise yüksek tükenmişliği göstermektedir (Öztürk vd., 2008, 93).

Ölçeğin yaygın şekilde kullanılması ve geçerlilik çalışmalarının yapılmasından dolayı bu çalışmada, ayrıca faktör analizi yapılmamıştır. Ancak güvenilirlik analizi yapılmış ve Cronbach's Alpha ,77 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın çarpıklık ve basıklık değerlerine bakıldığında -2 ve +2 arasında değerlerden oluşması nedeniyle (Şencan, 2005: 200-201) dağılımın normal dağılıma uyduğundan parametrik testlerin yapılmasına karar verilmiştir. Araştırmada frekans, yüzde, aritmetik ortalamalar ve farklılık analizleri kullanılmıştır.

Araştırmanın hipotezleri şunlardır:

H₁: Katılımcıların görevleri itibariyle tükenmişlik düzeylerinde farklılıklar bulunmaktadır.

H₂: Cinsiyet değişkeni açısından tükenmişlik düzeyleri farklıdır.

H₃: Medeni durum açısından tükenmişlik düzeyleri farklıdır.

H₄: Yaş açısından tükenmişlik düzeyleri farklıdır.

H₅: Cevaplayıcıların eğitim sevipleri olan lisans ve yüksek lisans mezuniyetleri açısından tükenmişlik düzeylerinde farklılıklar vardır.

H₆: Cevaplayıcıların çalışma süreleri açısından tükenmişlik düzeylerinde farklılıklar vardır.

3.2 Bulgular

Denizli ilinde görev yapan ve farklı üç sektörde çalışan kişilerin tükenmişlik düzeylerindeki farklılıkların belirlenmesine

yönelik olarak yapılan bu çalışmada, bulguları aşağıda gösterilmektedir. araştırmaya katılan kişilerin demografik

Soru	Sıklık	%	Soru	Sıklık	%
Cinsiyet			Yaş		
Erkek	102	41,0	25' ten küçük	13	6,4
Kadın	147	59,0	26- 30	20	9,9
Medeni Durum			31-35	58	28,6
Evli	192	77,1	36-40	43	21,2
Bekâr	39	15,7	41-50	59	29,1
Boşanmış	18	7,2	50+	10	4,9
Çocuk durumu			Eğitim		
Var	193	77,5	Ortaöğretim	9	3,6
Yok	56	22,5	Lisans	180	72,3
Meslek			Yüksek lisans	54	21,7
Diş hekimi	69	27,7	Doktora	6	2,4
Hemşire	134	53,8	Yönetici memnuniyeti		
Askeri personel	46	18,5	Oldukça memnunum	56	22,5
			Vasat derecede memnunum	149	59,8
Maaş Düşüncesi			Memnun değilim	44	17,7
Yeterli	46	18,5	Çalışma arkadaşlarından memnuniyet		
Kısmen yeterli	107	43,0	Çok memnunum	113	45,4
Yetersiz	96	38,6	Kısmen Memnunum	130	52,2
İşyerindeki Çalışma mutluluğu			Hiç memnun değilim	6	2,4
Büyük mutluluk duyuyorum	67	26,9	İşinden genel memnuniyet		
Az mutluluk duyuyorum	118	47,4	Memnunum	115	46,2
Mecbur olduğum için çalışıyorum	64	25,7	Kısmen memnun	109	43,8
			Memnun değilim	25	10,0

Tablo 1: Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan kişilerin %59'u bayan, %77'si evli ve araştırmaya katılanların %78'inin çocuğu bulunmaktadır. Katılımcıların %72'si lisans derecesinde eğitime sahiptir. Yaş aralığı bakımından 31-35 yaş ile 41-50 yaş grubu en fazla orana sahiptir. Katılımcıların

yarısından az fazlası hemşire, %28'si diş hekimi ve yaklaşık %19'u da askeri personelden oluşmaktadır.

Araştırmaya dahil olan kişilerin yarıya yakını, aldıkları maaşı kısmen yeterli görmektedir. Mecbur olduğu için çalıştıklarını belirtenlerin oranı %26'dır.

Diğer bir anlatımla katılımcıların dörtte biri çalışma yerlerinden memnun olmayıp mecburen çalışmak durumunda olduklarını belirtmişlerdir. Buna rağmen katılımcıların büyük çoğunluğu mesai arkadaşlarından memnundurlar. Katılımcılar yöneticilerinden büyük oranda (%73) memnun iken işlerinden ise genel olarak

çok büyük oranda (%90) memnuniyet duymaktadırlar.

Araştırmaya katılan kişilerin çalışma şartlarıyla ilgili olarak sorulan sorulara verdikleri cevapların yüzdelikleri ve sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Soru	Sıklık	%	Soru	Sıklık	%
Toplam çalışma yılı			İş yerine ulaşım güçlüğü		
5 yıldan az	33	13,3	Yaşıyorum	26	10,4
6-10 arası	28	11,2	Bazen	78	31,3
11-15 yıl	49	19,7	Yaşamıyorum	145	58,2
16-20 yıl	59	23,7	Mesleği seçme nedeni		
21 yıldan fazla	80	32,1	Kendi isteği	112	45,0
Çalışma şekli			Ailenin isteği	54	21,7
Gündüz	119	47,8	Ekonomik	63	25,3
Vardiya	34	13,7	Diğer	20	8,0
Nöbet	45	18,1	Meslektaş desteği		
Diğer	51	20,5	Destek alıyorum	132	53,0
Haftalık çalışma yoğunluğu			Kısmen alıyorum	90	36,1
Yoğun	142	57,0	Destek almıyorum	27	10,8
Kısmen	79	31,7	Mesleği bırakma		
Yoğun değil	28	11,2	Sık sık düşünüyor	36	14,5
Bilgileri uygulamaya geçirme			Arasıra düşünüyor	108	43,4
Geçirebiliyorum	70	28,1	Hiç düşünmüyor	105	42,2
Kısmen	168	67,5	Mesleği Değiştirme Düşüncesi		
Geçiremiyorum	11	4,4	Evet	49	19,7
Mesleğin saygın olduğunu düşünme			Hayır	132	53,0
Saygın olduğunu düşünme	59	23,7	Bazen	68	27,3
Kısmen saygın	120	48,2	Personel sayısı yeterliliği		
Saygın olduğunu düşünmeme	70	28,1	Yeterli	86	34,5
Araç-gereç yeterliliği			Kısmen yeterli	85	34,1
Yeterli	123	49,4	Yetersiz	78	31,3
Kısmen	95	38,2			
Yetersiz	31	12,4			

Tablo 2: Çalışma Yerleriyle İlgili Durumlar

Araştırmaya katılan kişilerin toplam çalışma yıllarına bakıldığında en fazla grubun 21 yıldan fazla süreye sahip oldukları görülmektedir. Katılımcıların yarıya yakınının gündüz çalıştıkları, haftalık çalışma tempolarının yoğun olduğunu, %68'inin öğrendiklerini uygulamaya kısmen geçirebildikleri ve aynı zamanda yarıya yakını mesleklerinin kısmen saygın olduklarını düşünmektedirler. İşleriyle ilgili araç-gereçlerin yeterli olduğunu, işyerlerine ulaşımında genel olarak zorluk yaşamadıkları ve mesleklerini kendi istekleriyle seçtikleri tespit edilmiştir. Ayrıca cevaplayıcıların büyük bir oranı (%89) meslektaşlarından destek aldıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan kişilerin %58'inin mesleklerini arasıra bırakmayı düşünmelerine rağmen mesleklerini değiştirmeyi düşünen kişilerin oranı nispeten (%27) azdır. Katılımcıların büyük çoğunluğu personel sayısının (%69) yeterli olduğu düşünmektedir.

Aşağıdaki tablodaki ortalamalara bakıldığında grupların işleriyle ilgili bazı sıkıntılarının olduğu ancak genel olarak işlerinden memnuniyet duydukları söylenebilir. Grupların tükenmişlik düzeylerine ilişkin bulguları aşağıda gösterilmektedir. Bu tabloda cevaplayıcıların tükenmişlik ölçeğinde yer alan 22 ifadeye verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları gösterilmektedir.

Tükenmişlik İfadeleri	N	$\bar{x}$	SS
1- Kendimi işimden duygusal olarak uzaklaşmış hissediyorum.	249	2,57	1,1689
2- İşgününün sonunda kendimi bitkin hissediyorum.	249	4,00	,9630
3- Sabah kalkıp yeni bir işgünü ile karşılaşmak zorunda olduğumda kendimi yorgun hissediyorum.	249	3,55	1,1454
4- İş arkadaşlarımın pek çok şey hakkında neler hissettiklerini kolayca anlayabilirim	249	4,10	1,0396
5- Bazı çalışanlara onlar sanki kişilikten yoksun birer objeymiş gibi davrandığımı hissediyorum	249	2,17	1,2756
6- Bütün gün insanlarla çalışmak benim için gerçekten gerginliktir.	249	3,10	1,3278
7- İş arkadaşlarımın sorunlarını etkili bir şekilde hallederim.	249	4,12	1,0820
8- İşimin beni tükettiğini hissediyorum.	249	3,24	1,3006
9- İşimle diğer insanların yaşamlarını olumlu yönde etkilediğimi hissediyorum.	249	3,61	1,3152
10- Bu mesleğe başladığımdan beri insanlara karşı katılaştığımı hissediyorum.	249	2,67	1,2987
11- Bu iş beni duygusal olarak katılaştırdığı için sıkıntı duyuyorum	249	2,65	1,2540
12- Kendimi çok enerjik hissediyorum.	249	3,16	,75913
13- İşimin beni hayal kırıklığına uğrattığını düşünüyorum.	249	2,83	1,2097
14- İşimde gücümün üstünde çalıştığımı hissediyorum.	249	3,34	1,3176

Tükenmişlik İfadeleri	N	$\bar{x}$	SS
15- Bazı insanların başına gelenler gerçekten umurumda değil.	249	1,92	1,2468
16- Doğrudan insanlarla çalışmak bende çok fazla stres oluşturuyor.	249	3,08	1,2921
17- Çalışma arkadaşlarıma rahat bir atmosferi kolayca sağlayabilirim.	249	3,81	1,1326
18- Çalışanlarla yakın ilişki içinde çalıştıktan sonra kendimi ferahlamış hissediyorum.	248	3,86	1,2082
19- Bu meslekte pek çok değerli işler başardım.	249	3,44	1,2239
20- Kendimi çok çaresiz hissediyorum.	249	2,44	1,2466
21- İşimde duygusal sorunları soğukkanlılıkla hallederim.	249	3,57	1,2777
22- Çalışanların bazı problemleri için beni suçladıklarını hissediyorum.	249	2,53	1,2761

Tablo 3: Tükenmişlik Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

(1: Hiçbir zaman, 2: yılda birkaç kez, 3: Ayda birkaç kez, 4: Haftada birkaç kez, 5: Hergün)

Cevaplayıcıların tükenmişlik ifadelerine bakıldığında en yüksek ortalamaya “İş arkadaşlarımdan sorunlarını etkili bir şekilde hallederim, iş arkadaşlarımdan pek çok şey hakkında neler hissettiklerini kolayca anlayabilirim ve işgününün sonunda kendimi bitkin hissediyorum” ifadeleri sahiptir. En az ortalamaya sahip olan ifadeler ise “Bazı insanların başına gelenler gerçekten umurumda değil, Bazı çalışanlara onlar

sanki kişilikten yoksun birer objeymiş gibi davrandığımı hissediyorum ve Kendimi çok çaresiz hissediyorum” olarak belirlenmiştir.

3.3 Hipotez Bulguları

Araştırmaya katılan kişilerin verdikleri cevaplardan hareketle elde edilen tükenmişlik ölçeğinin genel ortalaması ve boyutlarına ilişkin ortalamalar aşağıdaki tabloda belirtilmektedir. Ayrıca hipotezlerle ilgili yapılan analiz ve değerlendirmeler üzerinde durulmaktadır.

	N	$\bar{x}$	SS
Tükenmişlik Ort.	249	3,07	,5136
Duygusal tükenme	249	3,13	,7615
Duyarsızlaşma	249	2,39	,8662
Düşük Kişisel başarı	249	3,71	,6152

Tablo 4: Tükenmişlik Boyutlarına İlişkin Dağılımlar

Katılımcıların tükenmişlik ortalaması ayda birkaç kez oranı içerisinde. Yani cevaplayıcıların **kısmen tükenmişlik yaşadıkları** söylenebilir. Kişisel başarı boyutunun ifadeleri genelde pozitif şeklinde kurulduğu için bu boyuttan katılımcıların yüksek puan almaları, düşük derecede tükenmişlik yaşadıklarını göstermektedir. Diğer bir anlatımla katılımcıların kişisel başarı puanları düşük değil, aksine yüksektir. Katılımcıların kişisel başarı boyutundan yüksek puan almaları sebebiyle tükenmişlik sendromunu

yaşamamaktadırlar. Ayrıca katılımcılar duyarsızlaşmadan düşük puan almaları, bu boyut itibarıyla daha az tükenmişlik yaşadıkları görülmektedir.

Araştırmaya katılan meslek grupları arasında tükenmişlik ve tükenmişlik boyutları bakımından farklılıkların olup olmadığı Anova analiziyle tespit edilmiş ve aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

H₁: Katılımcıların görevleri itibarıyla tükenmişlik düzeylerinde farklılıklar bulunmaktadır.

		N	$\bar{x}$	SS	F	p
Duygusal tükenme	Diş hekimi	69	2,81	,7104	9,589	,000
	Hemşire	134	3,22	,7919		
	Askeri personel	46	3,34	,5903		
	Toplam	249	3,13	,7615		
Duyarsızlaşma	Diş hekimi	69	2,25	,8492	6,200	,002
	Hemşire	134	2,32	,8616		
	Askeri personel	46	2,78	,8081		
	Toplam	249	2,39	,8662		
Düşük Kişisel başarı	Diş hekimi	69	3,84	,6770	2,869	,045
	Hemşire	134	3,68	,6053		
	Askeri personel	46	3,58	,5156		
	Toplam	249	3,71	,6152		
Tükenmişlik ortalaması	Diş hekimi	69	2,97	,4908	3,875	,022
	Hemşire	134	3,08	,5491		
	Askeri personel	46	3,23	,3925		
	Toplam	249	3,07	,5136		

Tablo 5: Meslek Grupları Açısından Tükenmişlik Farklılıkları

Gruplar arasında tükenmişliğin genel ortalaması ve boyutların ortalamaları açısından anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. H₁ hipotezi kabul edilmiştir. Askeri personelin tükenmişlik puanı, diğer

gruplara göre daha yüksektir. Diş hekimlerinin tükenmişlik puanları ise azdır. Ayrıca duygusal tükenme ve duyarsızlaşma boyutundan askeri personel yine en yüksek ortalamaya sahiptir. Düşük kişisel başarı

boyutuna bakıldığında askeri personel, en az puana sahipken en fazla puana dış hekimleri sahip olmuşlardır. Kişisel başarı puanının daha olması, tükenmeyi göstermektedir. Askeri personelin bu

boyutta da diğer gruplara göre daha fazla tükenmişlik yaşadıkları söylenebilir.

H₂: Cinsiyet değişkeni açısından tükenmişlik düzeyleri farklıdır.

	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	SS	t	p
Duygusal tükenme	Erkek	102	3,15	,7000	,427	,670
	Kadın	147	3,11	,8033	,438	,662
Duyarsızlaşma	Erkek	102	2,62	,8268	3,622	,000
	Kadın	147	2,23	,8588	3,647	,000
Düşük kişisel başarı	Erkek	102	3,67	,6047	-,840	,402
	Kadın	147	3,74	,6229	-,844	,399
Tükenmişlik Ort.	Erkek	102	3,15	,4767	1,873	,062
	Kadın	147	3,02	,5335	1,912	,057

Tablo 6: Cinsiyet Açısından Tükenmişlik Farklılıkları

Cinsiyet bakımından gruplar arasında sadece Duyarsızlaşma boyutunda anlamlı farklılık tespit edilmiştir. H₂ kabul edilmiştir. Bu boyutta erkeklerin puanı, kadınlara göre daha fazla bulunmuştur.

Diğer taraftan erkeklerin genel tükenmişlik puanı da kadınlara göre daha yüksektir.

H₃: Medeni durum açısından tükenmişlik düzeyleri farklıdır.

	Medeni durum	N	$\bar{x}$	SS	p
Duygusal tükenme	Evli	192	3,12	,7456	,825
	Bekar	39	3,15	,8095	,835
Duyarsızlaşma	Evli	192	2,34	,8551	,148
	Bekar	39	2,56	,8408	,148
Düşük kişisel başarı	Evli	192	3,71	,5845	,543
	Bekar	39	3,78	,5923	,549
Tükenmişlik Ort.	Evli	192	3,06	,4967	,243
	Bekar	39	3,16	,5238	,264

Tablo 7: Medeni Durum Açısından Tükenmişlik Farklılıkları

Araştırmaya katılan kişilerin evli ve bekar olmalarına göre yapılan t testine göre, gruplar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir. Bu durumda H₃ hipotezi

reddedilmiştir.

H₄: Yaş açısından tükenmişlik düzeyleri farklıdır.

		N	$\bar{x}$	SS	F	P
Duygusal tükenme	25 yaştan az	19	3,26	,6221	4,596	,001
	26-30	26	3,32	,6478		
	31-35	70	3,36	,7040		
	36-40	54	3,13	,7383		
	41-50	69	2,85	,8431		
	50 yaştan fazla	11	2,72	,5002		
	Toplam	249	3,13	,7615		
Duyarsızlaşma	25 yaştan az	19	2,55	,5871	2,003	,079
	26-30	26	2,66	,8722		
	31-35	70	2,54	,9677		
	36-40	54	2,22	,8041		
	41-50	69	2,23	,8661		
	50 yaştan fazla	11	2,32	,6018		
	Toplam	249	2,39	,8662		
Kişisel başarı	25 yaştan az	19	3,69	,4609	,529	,754
	26-30	26	3,74	,6087		
	31-35	70	3,68	,5669		
	36-40	54	3,74	,5610		
	41-50	69	3,67	,7442		
	50 yaştan fazla	11	3,97	,5695		
	Toplam	249	3,71	,6152		
Tükenmişlik ort.	25 yaştan az	19	3,17	,3706	3,013	,012
	26-30	26	3,24	,4498		
	31-35	70	3,19	,5317		
	36-40	54	3,03	,4723		
	41-50	69	2,91	,5671		
	50 yaştan fazla	11	3,01	,2948		
	Toplam	249	3,07	,5136		

Tablo 8: Yaş Açısından Grupların Farklılıkları

Yaş grupları arasındaki tükenmişlik puanlarında farklılık olup olmadığını tespit etmek için yapılan ANOVA sonucuna göre, gruplar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bu durumda H_4 hipotezi kabul edilmiştir. Elde edilen sonuçlara bakıldığında duygusal tükenme boyutunda

ve tükenmişlik genel ortalamasında farklılıklar söz konusudur. Yapılan LSD analizine göre duygusal tükenme boyutunda ve tükenmişlik genel ortalamasında meydana gelen farklılıklar, 41-50 yaş grubundan kaynaklanmaktadır. Bu grubun ortalamaları diğer gruplara göre

daha düşüktür. Diğer bir tabirle, 41-50 yaş grubundaki kişilerin tükenmişlik düzeyleri daha düşüktür. Tükenmişliği en fazla yaşayan grup ise 26-30yaş arasındaki grup olurken bunu 31-35 yaş grubu takip etmektedir.

H₅: Cevaplayıcıların eğitim sevipleri olan lisans ve yüksek lisans mezuniyetleri açısından tükenmişlik düzeylerinde

farklılıklar vardır.

Cevaplayıcıların eğitim düzeyleri bakımından gruplar arasında dengeli dağılım olmadığı için nispeten karşılaştırmaya imkân veren lisans ve lisansüstü eğitim seviyesine sahip olan gruplar arasında t testi yapılarak değerlendirme yapılmıştır.

	Eğitim	N	$\bar{x}$	SS	t	p
Duygusal tükenme	Lisans	180	3,23	,7398	4,617	,000
	Yüksek lisans	54	2,71	,6813	4,827	,000
Duyarsızlaşma	Lisans	180	2,46	,8490	3,157	,002
	Yüksek lisans	54	2,05	,7956	3,269	,002
Düşük kişisel başarı	Lisans	180	3,66	,5856	-1,512	,132
	Yüksek lisans	54	3,81	,6960	-1,378	,172
Tükenmişlik Ort.	Lisans	180	3,12	,5026	3,423	,001
	Yüksek lisans	54	2,86	,4634	3,576	,001

Tablo 9: Eğitim Düzeylerindeki Farklılıklar

Eğitim düzeylerine ilişkin yapılan t testine göre gruplar arasında anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Bu durumda H₅ hipotezi kabul edilmiştir. Duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve genel tükenmişlik ortalamaları açısından gruplar

arasında farklılıklar bulunmuştur. Lisans düzeyinde mezuniyete sahip olan kişilerin tükenmişlik puanları daha yüksektir.

H₆: Cevaplayıcıların çalışma süreleri açısından tükenmişlik düzeylerinde farklılıklar vardır.

	Karelerin toplamı	df	Mean Square	F	p	
Duygusal tükenme	Gruplararası	8,951	4	2,238	4,048	,003
	Gruplar içi	134,877	244	,553		
	Toplam	143,829	248			
Duyarsızlaşma	Gruplararası	8,965	4	2,241	3,087	,017
	Gruplar içi	177,147	244	,726		
	Toplam	186,112	248			

		Karelerin toplamı	df	Mean Square	F	p
Düşük kişisel başarı	Grupllararası	,436	4	,109	,285	,888
	Gruplar içi	93,432	244	,383		
	Toplam	93,869	248			
Tükenmişlik Ort	Grupllararası	4,221	4	1,055	4,206	,003
	Gruplar içi	61,209	244	,251		
	Toplam	65,429	248			

Tablo10: Çalışma Süreleri Açısından Farklılıklar

Araştırmaya katılan kişilerin toplam çalışma süreleri açısından yapılan Anova sonucuna göre, gruplar arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Gruplar arasında duygusal tükenme, düşük kişisel başarı ve genel tükenmişlik ortalaması açısından

farklılıklar tespit edilmiştir. Bu farklılıkların hangi gruptan geldiğini belirlemek üzere yapılan Tukey testine göre, farklılığın 16-20 yıl arası çalışma süresine sahip olan gruptan kaynaklandığı belirlenmiştir. Bu gruptaki kişilerin tükenmişlik puanları en düşüktür.

		N	$\bar{x}$	SS
Duygusal tükenme	5 yıldan az	33	3,30	,5959
	6-10	28	3,26	,6495
	11-15	49	3,40	,7592
	16-20	59	2,99	,8215
	21 yıldan fazla	80	2,94	,7573
	Toplam	249	3,13	,7615
Duyarsızlaşma	5 yıldan az	33	2,42	,6722
	6-10	28	2,73	,9783
	11-15	49	2,60	,9442
	16-20	59	2,19	,8573
	21 yıldan fazla	80	2,28	,8066
	Toplam	249	2,39	,8662
Düşük kişisel başarı	5 yıldan az	33	3,73	,4320
	6-10	28	3,70	,6265
	11-15	49	3,76	,5503
	16-20	59	3,64	,6786
	21 yıldan fazla	80	3,72	,6713
	Toplam	249	3,71	,6152

	N	$\bar{x}$	SS
5 yıldan az	33	3,15	,3837
6-10	28	3,23	,4926
11-15	49	3,25	,5436
16-20	59	2,94	,5480
21 yıldan fazla	80	2,98	,4817
Toplam	249	3,07	,5136

Tablo 11: Çalışma Süreleri Açısından Grupların İstatistiksel Dağılımları

Katılımcıların çalışma süreleri açısından aritmetik ortalamalara bakıldığında; duygusal tükenme boyutunda beş yıldan daha az çalışma süresine sahip olan kişilerin puanları en fazlayken 21 yıldan daha fazla çalışma süresine sahip olan kişilerin duygusal tükenme puanları en düşük olarak bulunmuştur.

Duyarsızlaşma boyutunda ise 6-10 arası çalışan grubun puanı en yüksek iken 16-20 arası çalışan grubun puanı en az olarak tespit edilmiştir. Düşük kişisel başarı puanı açısından 11-15 yıl arası çalışan kişilerin daha fazla tükenmişlik yaşadıkları ve 16-20 çalışma süresindeki kişilerin ise daha az düşük kişisel başarı yaşadığı görülmektedir.

4. SONUÇ

Denizli ilinde görev yapan üç farklı mesleğe mensup grupların tükenmişlik düzeylerinin incelendiği bu çalışmada, askeri personelin dış hekimleri ve

hemşirelere göre daha fazla tükenmişlik yaşadıkları tespit edilmiştir.

İşyerindeki çalışma bakımından grupların yarısı mutsuzluk yaşamakta ve yine yarıya yakını zaman zaman mesleklerini bırakmayı düşünmektedirler. Diğer taraftan gruplar, çalışma arkadaşlarından, yöneticilerinden ve işlerinden büyük oranda memnunluk duymaktadırlar. Grupların genel tükenmişlik ortalaması açısından ise katılımcıların kısmen tükenmişlik yaşadıkları belirtilebilir.

Bu araştırmada cinsiyet değişkeni açısından duyarsızlaşma boyutunda erkeklerin puanı daha yüksek olarak tespit edilmişken medeni durum açısından evli ve bekarlar arasında anlamlı farklılıklar bulunamamıştır. Yaş grupları bakımından 41-50 yaştakilerin tükenmişlik puanları en az iken 26-30 ve 31-35 yaştakilerin tükenmişlik düzeyleri en yüksektir. Eğitim düzeyleri açısından lisans mezunlarının yüksek lisans mezunlarına göre daha fazla

tükenmişlik yaşadıkları ve 16-230 yıl arası çalışma süresine sahip olan kişilerin daha az tükenmişlik yaşadıkları belirlenmiştir.

Çalışma hayatı içinde olan bireylerin daha az tükenme yaşamaları için sahip oldukları meslekten memnurluk duymaları, çalışma şartlarından ve çalışma arkadaşlarından memnurluk duymaları gerekmektedir. Ayrıca yöneticilerinden ve işin sağladığı maddi ve manevi imkanlardan memnun olmaları önem arz etmektedir.

Askeri personelin diğer meslek gruplarına göre daha fazla tükenmişlik yaşamaları nedeniyle üst kademe yöneticilerinin bu personele yönelik tükenmişliği azaltıcı önlemleri almaları tavsiye edilebilir. Ayrıca daha fazla tükenmişlik yaşayan orta yaş grubundaki kişilerin çalıştıkları yerdeki uygulamaların gözden geçirilmesi ve personelin işyerlerinden daha mutlu ve huzurlu olmalarını temin edecek tedbirlerin alınması önerilmektedir.

Kaynaklar

AKDUMAN, G. (2015), "Çalışan Mutluluğunun İşe İlişkin Duyuşsal İyiye Algısı İle İlişkisi Ve Kuşaklar Arasındaki Farklılıkların İncelenmesi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ARDIÇ K, Polatçı S. (2008), "Tükenmişlik Sendromu Akademisyenler Üzerinde Bir Uygulama (GOÜ Örneği)", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 10 / 2, 69-96.

AZİZOĞLU, Ö., Kubilay Ö., (2010). "Polislerde Tükenmişlik Sendromu Üzerine Bir Ampirik Çalışma", Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 21, Sayı 1, Bahar: 137-147.

BARUTÇU, E. ve Serinkan, C. (2008), "Günümüzün Önemli Sorunlarından Biri Olarak Tükenmişlik Sendromu ve Denizli'de Yapılan Bir Araştırma", Ege Akademik Bakış, 8(2), 541-561.

COŞKUN R., R. Altunışık, E. Yıldırım, (2017), "Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, SPSS Uygulamalı", 9.b. Sakarya, Sakarya Yayıncılık., s. 148.

GABASSİ, P. G., Cervai S., Rozbowski P.,

Semeraro A., Gregori D. (2002), "Burnout Syndrome in the Helping Professions", Research Article, Vol: 90 issue: 1, 309-314

KAÇMAZ, N. (2005), "Tükenmişlik (Burnout) Sendromu", İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi, Cilt:68, Sayı:1, 29-32.

KARSAVURAN, S. (2014), "Sağlık Sektöründe Tükenmişlik: Ankara'daki Sağlık Bakanlığı Hastaneleri Yöneticilerinin Tükenmişlik Düzeyleri", H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:32, Sayı:2, 133-165.

MASLACH, C., Jackson S. E. (1981), "The Measurement of Experienced Burnout", Journal of Occupational Behaviour, Vol:2, 99-113

MASLACH, C., Leiter M. P. (2016), "Stress: Concepts, Cognition, Emotion, and Behavior", Handbook of Stress Series, Vol: 1, 351-357.

NAKTİYOK, A., Karabey C. N. (2005), "İşkoliklik ve Tükenmişlik Sendromu", İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 2, 179-198.

Öztürk A. Vd., (2008). "Kayseri İlinde Görev Yapan Sağlık İdarecilerinin Tükenmişlik Düzeylerinin

Değerlendirilmesi”, Erciyes Tıp Dergisi (Erciyes Medical Journal), 30 (2), 92-99.

ŞENCAN, H. (2005), “Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik”, Seçkin Yayınevi, Ankara.

TANRIVERDİ, H., Koçaslan G., Taştan N. O. (2018), “Psikolojik Şiddet Algısı, Tükenmişlik Sendromu ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki: Banka Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma”, Yönetim ve Ekonomi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F., Cilt:25, Sayı:1, 113-131.

YILDIRIM M. H., ve L. İçerli, (2010). “Tükenmişlik Sendromu: Maslach ve Kopenhag Tükenmişlik Ölçeklerinin Karşılaştırılmalı Analizi”, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, C. 2, S. 1, 123-131.

TAPU VE KADASTRO GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN ENDÜSTRİ 4.0 UYGULAMALARI

Mesut MEZKİT*

Öz

Bilgi çağının üretim hizmet modellerini şekillendireceğine inanılan, uygulamalarda da görülen yeni sanayi ihtilali ya da devrimi 21. Yüzyılda karşımızda durmaktadır: "Endüstri 4.0" veya "4.Endüstri Devrimi". Üretim sistemlerinde ve hizmet veren özel ve kamu kurumlarında bu dönüşüme bigâne kalamayacağı aşikâr. Endüstri 4.0'ı oluşturacak akıllı sistemler, yenilikçi yaklaşımların, yeni teknolojilerin, ileri teknolojilere sahip bilgisayarların, yeni yazılımların ve nitelikli insan kaynağının etkileşimli çalışması ile sağlanabilmektedir. Bu süreç geleceğin endüstrisini nasıl şekillendirecek? "Nesnelerin İnterneti," "Bulut Bilişim," "Üretim Bulutu," "Artırılmış Gerçeklik" gibi kavramlar bu süreçte Endüstri 4.0 devriminin neresinde olacak? gibi sorularla Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün (TKGM) elektronik uygulamaları ele alınacak ve açıklanmaya çalışılacaktır. Kamu kurumu niteliği ile an ve yakın gelecekte dijital tatbikatların hizmet alıcılarına ne gibi fayda getirdiği ve bu uygulamalara hem hizmet sunanların hem de alanların yeni safhada dijital ortamlarının nasıl şekilleneceği ve bu döneme nasıl hazır girilebileceği konuları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 4.0, Üretim, Dijital Hizmet, Dijitalleşme, Tapu ve Kadastro

Industrial 4.0 Applications of The General Directorate of Land Registry and Cadastre

Abstract

The new industrial revolution, which is believed to shape the production and service models of the information age and which is also seen in practices, stands before us in the 21st century: Industry 4.0" or "4th Industrial Revolution". It is obvious that in the production systems and in the private and public institutions that serve, it will not be able to resist this transformation. Intelligent systems that will form Industry 4.0 can be provided by the interactive work of innovative approaches, new technologies, computers with advanced technologies, new software and qualified human resources. How will this process shape the industry of the future? Where will the concepts such as "Internet of Things," "Cloud Computing," "Production Cloud," "Augmented Reality" be in the Industry 4.0 revolution in this process? With questions like this, Electronic applications of the General Directorate of Land Registry and Cadastre (GDLRC) will be discussed and tried to be explained. The qualification of the public institution will discuss the benefits of digital drills at the moment and in the near future, to service recipients, and how the digital environments of both service providers and areas will be shaped and ready to enter this period.

Keywords: Industry 4.0, Production, Digital Service, Digitization, Land Registry and Cadastre.

* Doktora Öğrencisi, Adnan Menderes Üniversitesi, mesutmezkit@gmail.com

1. GİRİŞ

Bilinçli ve akıllı varlık olarak insanın en büyük özelliği nesnelerle çok çeşitli türden ilişkilere girerek tek türlü bilgi değil de farklı bilgiler üreten olmasıdır. Kadim insanlık tarihine bakıldığında nesneleri dinî ya da gündelik bilgilerle kavramaya çalışıp anlık üretime yönelik mücadele edilirken; günümüz insanı ise çoğunlukla nesnelere bilim penceresinden yani ilmi olarak yaklaşması bir önceki asrın üzerinde bir gelişme göstermesine sebep olmuştur. Bu yüzden bilgi çağı denilen gelişmelerin arka planındaki sanayi devrimlerinin çok önemli yere sahip olduğu bir gerçektir. Bilgi çağının sanayi devrimine üstün gelmesiyle görünmeyen (sanal) ortamdaki gelişmelere ayak uydurmak mecburi yön olarak kendini gösterdi: “Dördüncü Sanayi Devrimi” veya “Endüstri 4.0”. İlk üç sanayi ihtilalinde on yılların (üçüncü dalgada bu süre kısalsa da 4. Dalga ile boy ölçmesi mümkün görünmemektedir) gibi uzun bir zamanın geçmesine rağmen dördüncü dalga olarak kabul edilen bu çağın dijital bir anlamlandırmaya kayması gerçeğin aşikâr olmasından başka bir şey değildir.

Bilgi çağının üretim ve hizmet modellerini şekillendireceğine inanılan, uygulamalarda da görülen yeni sanayi ihtilali ya da devrimi 21. Yüzyılda

karşımızda “Endüstri 4.0” veya “4.Endüstri Devrimi” olarak durmaktadır. Bu bir süreçtir. Bu süreç geleceğin endüstrisini nasıl şekillendirecek? “Nesnelerin İnterneti,” “Bulut Bilişim,” Üretim Bulutu,” “Artırılmış Gerçeklik” gibi kavramlar bu süreçte Endüstri 4.0 devriminin neresinde olacak? gibi sorularla muhatap olunacaktır.

Bu çalışmada Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü’nün (TKGM) elektronik uygulamaları ele alınacak ve açıklanmaya çalışılacaktır. Kamu kurumu niteliği ile an ve yakın gelecekte dijital tatbikatların hizmet alıcılarına ne gibi fayda getirdiği ve bu uygulamalara hem hizmet sunanların hem de alanların yeni aşamada dijital ortamlarının nasıl şekilleneceği ve bu döneme nasıl hazır girilebileceği konuları tartışılacaktır.

Bu çerçevede TKGM’nin dijitalleşmeye ulaşma verileri, hangi işlemlerde de dijitalleşmenin tatbiki yapıldığı, ilk dijital çalışmaların ne zaman başladığı ve bu dijitalleşmenin kısa tarihi usul çerçevesinde ele alınıp; tapu hizmetlerinde çalışanların dijitalleşmenin hem hizmet üretenler açısından hem de hizmetlerden faydalananlar açısından etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada, TKGM’nin tarihçesine kısaca temas edilecektir.

Çalışmanın sonunda, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2. Endüstri 4.0 veya Dördüncü

Sanayi Devrimi

2.1 Endüstri 4.0 ve Kavramlar Haritası

Hayatın her alanında artan dijitalleşme hareketinden kaynaklı büyük bir değişim dalgası içinde olduğunu gözlemliyoruz. İş ve sanayi dünyasındaki karşılığı “Dördüncü Sanayi Devrimi” veya “Endüstri 4.0” olarak adlandırılan bu değişim dalgası, çağdaş endüstriyel süreçlerin devrim niteliğinde değişimlere uğraması ve imalat, lojistik, sağlık, turizm, perakende gibi birçok sektörde işin yeniden tanımlanması, bugün var olmayan birçok mesleğin yaklaşık 10 yıl içinde doğması anlamına gelecektir (Dengiz, 2017: 38). Bilindiği gibi Almanya’nın bir yüksek teknoloji stratejisi 2020 aksiyon planı projesi olarak ortaya çıkan bu yaklaşım (Adebayo ve Chaubey ve Numbu, 2019: 2477) aslında günümüz teknolojisindeki hızlı gelişmelerin getirdiği yenilikçi yaklaşımların tabi bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum hem araştırmacıların hem de sektörün büyük ilgisini çekmiştir (Lee vd., 2013: 38-41). Bu değişimin önümüzdeki yıllarda hem kamu hem de özel sektörü hızla etkisi altına alacağı kesindir. Bu dönüşüme ayak uyduramayan

kuruluşlar çok uzak olmayan bir gelecekte mevcut şekli ile operasyonlarını sürdüremeyecekleri gerçeği ile karşılaşacaklardır.

Dördüncü Dalga olarak nitelenen Dördüncü Sanayi İhtilali/Devrimi ya da Endüstri 4.0’ın aşamalarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

3. Endüstri 1.0: Üretimin

mekanizasyonu için su ve buhar gücü motorunun kullanılması.

1. Endüstri 2.0: Elektrik Enerjisi ile toplu üretim.
2. Endüstri 3.0: Analogdan dijital cihazlara ve sinyallere giden Dijital Devrim. Üretimi daha da Otomatikleştirmek için Elektronik ve BT Kullanımı.
3. Endüstri 4.0: Endüstri, otomasyon, dijitalleşme ve mevcut Nesnelerin İnterneti (IoT) teknolojisinin birleşimi. Aynı zamanda dördüncü sanayi devrimi olarak da adlandırılır (Adebayo ve Chaubey ve Numbu, 2019: 2478).

Hidroelektrik kullanımı, buhar gücünün artırılması ve takım tezgahlarının geliştirilmesi sayesinde verimlilik ilk sanayi devrimi ile sağlandı; İkinci sanayi devrimi elektrik ve montaj hatlarının seri üretimini

getirdi; Elektronik ve bilgi teknolojisini kullanan otomasyon üçüncü sanayi devrimi ile daha da hızlandı ve son zamanlarda, gerçek dünyayı gelecekteki sanayi ilerlemesi için bilgi çağına entegre etmeye yönelik CPS teknolojisinin önderlik ettiği dördüncü sanayi devrimi (Endüstri 4.0) ortaya çıkıyor (Adebayo, ve Chaubey ve Numbu, 2019: 2477).

“Birinci Sanayi Devrimi” İngiltere’den başlayarak bütün Avrupa’ya, oradan da Dünya’ya yayılmıştır. Birinci Sanayi Devrimi enerjisini fosil yakıtlardan temin ederek yeni bir enerji türü olan buhar gücü ile çalışan makinelerin üretimde kullanılmasıyla gelişmiştir. “İkinci Sanayi Devrimi” döneminde ise endüstri elektrik enerjisine dayalı olarak gelişmiştir. Bu dönemde Henry Ford’un seri üretim otomobili üretilmiş ve montaj hattında Taylor’un ilkeleri ve hareketli montaj hattı uygulanarak düşük maliyetli seri üretime geçilmiştir. Belki de teknolojinin alışlagelmiş simgesi yarım yüzyıl önce Henry Ford’un ortaya koyduğu montaj (kur-tak) bandı ya da yürüyen zincirdir; sonraları Charlie Chaplin (Şarlo) Çağdaş Zamanlar adlı filminde montaj bandını sosyal bir put olarak belirlediği bir (Toffler, 1974: 29-34) safhadaki gelişmelerden bahsediyoruz. Üçüncü Sanayi Devrimi”

elektronik ve bilişim teknolojilerinin kullanımı ile ortaya çıkmış ve böylece bilgisayar destekli tasarım ve üretim kavramı endüstriye büyük bir hızla girmiştir. “Dijital Devrim” olarak anılan bu devrim sürecinde bilgisayar ve iletişim teknolojisi hızlı gelişerek beraberinde bilgisayar destekli tasarımı, kontrol sistemleri ve üretim sistemlerinde otomasyonu getirmiştir. Bu dönem “Bilişim Teknolojisi Dönemi” olarak da anılmaktadır (Dengiz, 2017:38-39). Türkiye’de 1990’lı yıllarda hayatımızın her alanına giren internet sosyal ve teknik alanda bilgiye erişimi hızlandırarak büyük bir toplumsal değişime yol açmıştır.

Endüstri 4.0 veya Dördüncü Sanayi Devrimi bir dönüşüm (transformasyon) anlayışı veya zihniyeti ile beslenen ve süreklilik arz eden bir gelişim hareketidir. Endüstri 4.0, seri üretimin daha esnek, etkin ve verimli olmasını sağlayarak, yüksek ürün kişiselleştirme ve otomasyonunu kolaylaştırmak için sistemleri ve teçhizatları birleştirmeyi amaçlamaktadır. Endüstri 4.0’ın hedefi, insanlar, ürün ve cihazlar arasında gerçek zamanlı etkileşimi sağlamak için üretim aşamasında şahsileştirilmiş dijital ürün ve hizmetlerin üretimi için oldukça esnek bir model geliştirmektir (Albert ,2015).

Bu anlayışın nihai hedefi; dijital gelişmelerin getirdiği imkân ve yenilikler ile birlikte üretimde daha verimli ve etkili (efektif) yani daha rekabetçi hale gelmektir. Endüstri 4.0 anlayışını oluşturan ve onu sürekli motive eden temel lokomotif; bilgi teknolojileri, duyar (sensör) teknolojileri ve telekomünikasyon alanında gerçekleşen gelişme-yaygınlaşma ve ucuzlamasıdır (Dengiz, 2017: 40).

3.1.2 Nesnelerin İnterneti (IoT)

Nesnelerin İnterneti (IoT), 1999 yılına dayanıyor ve İngiliz teknoloji öncüsü Kelvin Ashton tarafından ortaya çıkıyor. Bilgisayar sistemlerine bir ağ ile bağlanabilen sensörler ve çalıştırıcılar (aktüatörler) olan nesnelerin interneti, bu sistemler üzerinde bulundukları nesnelerin fizikî şartlarını ölçebilir, sağlık durumlarını algılayabilir ve işlemlerini yönetebilirler. Benzer nesneler tabii hayat, insan veya diğer canlılarla ilgili de algılama amaçlı uygulamalarda kullanılabilirler (McKinsey Global Institute, 2015). Sensör ve nesnelerin interneti teknolojisinin gelişmesi ile akıllı sistemleri günlük hayatımızın içine hızla sokmaktadır. Günümüzde akıllı sistemler kullandıkları ileri teknolojiyle çok farklı alanlarda uygulama bulmaktadır. Akıllı iletişim, akıllı şehirler, akıllı binalar, akıllı evler, akıllı televizyon, akıllı üretim, akıllı

tarım sistemleri gibi daha birçok alanda benzeri tabirler sıkça duyulmaktadır. İçinde “akıllı” geçen tüm kavramlar da nesnelerin interneti ile bu özelliğe sahiptirler (Milinković ve Milinković S. ve Lazić, 2014). Çoğu fizikî nesne, onları internete bu, ananevi bilgisayarların kademeli olarak ikame edilmesine ve bugün günlük hayatımızın her alanında önemli değişikliklere yol açan faktörlerden biri haline geldi (Werr, 2015). ActionCOACH’unda (2017) belirtildiği gibi SMART “ Spesifik (Belirli), Measurable (Ölçülebilir), Attainable (Başarılabilir), Relevant (Sonuç Odaklı) ve Timely (Zamanlı) İngilizce kelimelerin baş harflerinden türetilmiştir. Nesnelerin interneti olarak adlandırılan; temelde bilgisayar olmayan nesnelerin internet protokolü ile veri alabilen ve gönderebilen hale gelmeleri bu teknolojik gelişmeler ile birlikte mümkün olmuştur. Yeterince küçültülebilen mikroişlemciler, küçülmekle birlikte kat kat artan hafıza ve veri depolama cihazları, gelişen telekomünikasyon sistemleri ile birlikte kablosuz geniş alan ağlarının getirdiği hareket serbestliği gibi imkanlar nesnelerin internetini doğurmuştur. Bunun akabinde özellikle bulut bilişim teknolojisi ile elde ettiğimiz yüksek işlemci ve veri depolama

kapasiteleri çok noktadan sürekli toplanan veri veya daha yaygın ismi “Büyük Veri” ile çalışmayı mümkün kılmıştır. Nesnelerin interneti, Endüstri 4.0 kavramlarının hayata geçirilmesi için en önemli bileşen kabul edilebilir (Ray, 2016: 36).

3.1.2.1 Nesnelerin İnterneti (IoT)

Anahtar Terimler

Endüstri 1.0'ın Endüstri 4.0'a evrilmesine ek olarak, bazı kilit terimler aşağıdakileri içeren dördüncü endüstri devrimi (Endüstri 4.0) için hayati öneme sahiptir:

Data Büyük Veri Kavramı: Endüstri 4.0 ile ilgili Büyük Veri, kullanıcının davranış analitiğini, öngörücü analizi ve anlamlı ölçümler ve çıktılar üretmek için büyük veri kümeleri ve türlerini kullanan diğer araçları ifade eder.

Bulut Bilişim: İnternet altyapısını kullanarak en az etkileşimle hızlı bir şekilde yönetilebilen yapılandırılabilir kaynaklara bağlıdır.

Bilişsel Hesaplama: Sinyallerin işlenmesini ve ayrıca doğal dil işleme, konuşmanın tanınması, insan-bilgisayar etkileşimleri gibi yapay zekâ sistemlerini içerir.

Siber Fizikî Sistem: Ulusal Bilim Vakfı, CPS'yi iç içe geçmiş, birbiriyle iletişim kuran

ancak işlem ölçeği farklı olan ve durumun bağlamına bağlı olarak birden fazla işlev ve çıktı sergileyen hem fiziksel hem de yazılım bileşenlerini içeren bir sistem olarak tanımlamaktadır (Adebayo ve Chaubey ve Numbu, 2019: 2479).

3.2 Dijitalleşme

Doğal fizikî dünyamızdaki algılamaların sensörler vasıtası ile bir elektronik sinyale, sonrasında da iletim, işlem ve depolama amacı ile dijital veriye dönüştürülmesi dijitalleşmenin en temel adımıdır. Bütün bu işlemlerin yapılabilmesini sağlayan teknolojilerin tamamı da dijital teknoloji olarak adlandırılabilir (Dengiz, 2017:39).

Endüstri 4.0 kavramı ile birlikte sıklıkla geçen başka bir kavram ise “Dijitalleşme” veya “Dijital Dönüşüm” dür (Dengiz, 2017:43). Dijitalleşme de dijital teknolojiler kullanılarak iş modellerini değiştirmek yepyeni gelir kaynakları sağlayacak veya değer üretecek fırsatları oluşturmak olarak tanımlanmaktadır (Adebayo ve Chaubey ve Numbu, 2019: 2480). “Siber Fizikî Sistem”, fizikî dünyanın dijital veriler ile algılanarak yönetilmesinden meydana gelmiş bir kavramdır (Zezulka vd., 2016). Başka bir tarifte siber fizikî sistemler, bütünleşmiş

iletişim, bilgi işlem, kontrol ve sensör sistemleri olarak tanımlanabilir (Jirkovský ve Obitko ve Mařík, 2017: 660). Kagermann ise (Kagermann ve Wahlster ve Helbig, 2013) siber fizikî sistemleri gerçek/fizikî ve sanal/dijital dünyayı bir araya getiren sistemlerdir olarak ifade eder. Yukarıda bahsedilen Nesnelerin İnterneti, İletişim ve Bulut Bilişim Sistemleri gibi tüm teknolojilerin bütünleşmesi (entegrasyon) bir sonraki adım olan siber fizikî sistemler mümkün hale gelmiştir.

Dijitalleşmede varılmak istenen temel hedefin teknolojinin bütün imkanlarının ortak bir vasatta birleştirilmesi ve insanlığın geleceğindeki sanayi ortamının tamamen bilgiye dayalı, gerçek ve güvenilir veri kullanılarak analitik çözümler ile yönetilen, akıllı robotlara dayalı ve otomasyon sistemlerinin ağırlıklı olarak kullanıldığı bir şekle sokulmasıdır (Dengiz, 2017:39). Günümüzde Endüstri 4.0'ın dünyada ve ülkemizdeki uygulamalarına bakıldığında birçok alanda tatbik edilmede öncelikler arasında yer aldığı ifade edilebilir.

Konumuz açısından dijitalleşme incelendiğinde kamu kurumlarında yaygın bir şekilde kullanıldığına şahit olunacaktır. Özellikle “Enerji Verimliliği” konusunda Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili yatırımlara yönelik kararların hızlı

verilmesi, geri dönüşlerle ilgili olumlu dönüşler sayesinde gerçekleştiği gözlemlenmektedir.

3.3 Endüstri 4.0'ın İnsan Hayatına Etkisi

Dördüncü Sanayi ihtilali ya da Endüstri 4.0 devrimi ile imalat ve hizmet sektöründe dijital değişim ve dönüşümün sağlanması verimlilik açısından nasıl bir artı değer meydana getirecek? Her yenilik bir diğerine yol açmakta, bilgi ve beceri ya da kapasitedeki her gelişim yalnızca geleceği yeni kapılar açmakla kalmamakta, ama insanoğlunu da geleceğe taşımaktadır (Brzezinski, 1994: 228). Yeni aşamadaki gerçeklikte (Çüçen, 2009: 37) gerek kamu ve hizmet sektöründe gerekse imalat sanayiinde dijitalleşmenin her alana yayılması, sanayide robotlara devredilen imalat işleri sonucunda daha az sayıda beşerî sermayeye mi ihtiyaç duyulacak endişelerinin varlığı kaçınılmaz olarak karşımıza çıkaracaktır. Nitekim vasıfsız işsizliğin kol gezdiği ortamlarda (devlet/ sektör) bu endişelerin varlığı mesele olarak mesuliyet sahiplerini düşündürecektir. Bu endişenin varlığını her asır da görmek mümkündür. Her yenilik hareketine karşı işsiz kalma korkusunun varlığı insan olmanın bir gereğidir. Ancak Birinci Sanayi ihtilalinden sonraki vaki sorgulamalara maruz kalınmasına rağmen, bu durumlarda

iktisadi açıdan gelişmişlik seviyenin artması, akabinde refaha erişme imkânlarına ulaşılması anlamına gelir ki; böylesi bir gelişmede yeni iş sahalarına ihtiyaç duyulacağı muhakkaktır. Benzer bir durumun Sanayi 4.0 içinde geçerli olacağı, hatta böylesi bir fikriyata şahit olunmaktadır. Ancak bütün bu teknolojik yatırımların gerçekleştirilebilmesi zamanla hayata geçecektir. Artık “her işi yaparım” insan gücü yerine yetişmiş, nitelikli beşerî sermayeye ihtiyaç daha da artacaktır. Esas itibariyle yeni değişim ve dönüşüm çağı tembel bir zihniyete ket vurup hareketli insanların, daima ileriye bilgi ve ilgiyle bakan nesillerin hayat bulacağı, üretim sürecine katılacağı asır olacaktır. Unutulmaması icap eden hususun sorumluluğu esas alan bir asırda bilginin gücü daha da önem kazanacaktır (Mezkit, 2005: 77). Dolayısıyla, bilgi toplumu, kesinlikle sorumluluğa dayalı bir düzen olacaktır (Drucker, 1994: 141). Bu sebeplerden dolayı Endüstri 4.0 kavramı hayatın her alanında bugün bilinmeyen meslekleri de beraberinde getireceğinden yeni nesillere yepyeni iş imkanları sunacağı da bir hakikattir. Bu da inisiyatifli sorumluluk alarak hayata geçirenlerin önüne yeni fırsatlar olarak doğacaktır.

4. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü’nün Endüstri 4.0 Uygulamaları

4.1 Endüstri 4.0 Kamuda Saha Uygulamaları

Bu bölümde, giriş bölümünde Endüstri 4.0 ile birlikte sözü edilen “Siber Fizikî Sistemler,” “Dijital Teknolojiler,” ve belki en önemlilerinden “Nesnelerin İnterneti” teknolojilerinin geçek bir uygulama için nasıl bir araya getirilerek kamu kurumu olarak TKGM ‘deki uygulamalarına temas edilerek hizmet alıcılarının ve vericilerinin nitelik yönünden ne kadar olumlu ya da olumsuz tepki verdiklerini de ana hizmet verici olan kurumun uygulamalarında incelenecektir.

Bu çalışmanın temel amacı, Endüstri 4.0’ın TKGM’deki yansımalarını ilgili kurumun verileri ışığında araştırmak, çalışanlar ve hizmet alıcılar açısından an ve geleceğe yönelik ne gibi artı değer getirdiği üzerinde durmak, hangi alanlarda uygulamalar var onların varlığını tespit etmek içindir. TKGM (2019) verilerine göre on aylık (Ocak-Ekim) tapu harcı gelirinin 7,3 milyar lirayı aşmasında dijitalleşmenin katkısının ne olduğu hakkında araştırma yapmaktır. Dijitalleşme ile kırtasiyecilikte artma eğilimi mi var yoksa azalma

temayülümü? TGKM'nin resmi verileri esas alınarak çalışmamıza yön verilmiştir.

4.2 Tapu ve Kadastro Genel

Müdürlüğü'nün Tarihi Gelişimi ve Görevleri

Kadim tarihe sahip ülkemizde tapu kayıtları ilk kez, Fatih Sultan Mehmet zamanında başlayıp Kanuni Sultan Süleyman zamanında hız ve önem kazanan ve Osmanlı Devleti'nin o zamanki sınırları içerisinde bulunan il, ilçe ve köylerinde bulunan arazilerinin Kuyu-di Kadime veya Kuyu-di Hakan-i adıyla yazımları yapılmıştır. 1534 ile 1634 tarihleri arasında geçen dönemde yazımı yapılan 2350 cilt defter, TKGM arşivinde halen saklı tutulmaktadır (Esmer, 1976: 633, Dpnt., 6).

Ülkemizde ilk Tapu Teşkilatı 21 Mayıs 1847 yılında 'Tapu Hakkında İcra Olunacak Nizamât'ın yayınlanmasıyla birlikte "Defterhane-i Amire Kalemi" adı altında ve taşınmaz mallara ait işlemlerin yapılması amacıyla kurulmuştur. Bu teşkilat, Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruluncaya kadar "Defterhane-i Hakan-i Emaneti", "Defter Eminliği" ve "Defterhane-i Hakan-i Nezareti" gibi muhtelif isimler altında varlığını sürdürmüştür (Yıldırım ve Kadioğlu, 2010: 38).

TKGM, merkez ve taşra teşkilatından

meydana gelmektedir. Kurumun, örgütlenme, yetki, görev ve sorumluluklarının çerçevesini, Cumhurbaşkanlığı 4 Sayılı Kararnamesi (2018, Temmuz) ile bugünkü statüsüne kavuşmuştur.

Cumhurbaşkanlığı 4 Sayılı Kararnamesi'ne (2018, Temmuz) TKGM; taşınmaz mallarla ilgili akitlerle her türlü tescil işlerinin yapılmasını, hazinenin sorumluluğu altındaki tapu sicillerinin düzenli bir biçimde tutulmasını, siciller üzerinde değişikliklerin takibini, denetlenmesini, sicil ve belgelerin korunmasını ilgili mevzuata uygun olarak sağlamak, ülke kadastrounun yapılmasını, uygulanmasını sağlamak ve yeni tapu sicillerinin düzenlenmesi için temel prensipleri tespit etmek gibi hizmetlerle görevlidir (Madde: 480).

Buradan anlaşılaacağı üzere, TKGM'nin rol, görev ve yetkileri iki temel kamu hizmetine yöneliktir: Tapu hizmetlerinin çok önemli bir kısmı, tapu sicil kayıtlarında yer alan taşınmazlara ait her türlü değişikliği kaydetme işlemlerinden oluşmaktadır. Tapu sicil müdürlüklerinde akitli işlemler, akitsiz işlemler ve diğer işlemler olmak üzere 3 çeşit işlem gerçekleştirilmektedir (Ateş vd., 2009: 7). Tapu müdürlüklerinde iş

yaptırmak isteyenler, ya bizzat kendileri gelerek veya yetki verdikleri temsilcileri aracılığıyla işlerini yaptırabilmektedirler (Mezkit: 2015: 23).

4.3 TKGM’de Dijitalleşme Çalışmaları

Fizikî dünyadaki algılamaların sensörler vasıtası ile bir elektronik sinyale, sonrasında da iletim, işlem ve depolama amacı ile dijital veriye dönüştürülmesini sağlayan teknolojilerin tamamı da dijital teknoloji olarak isimlendirildiğine göre (Dengiz, 2017:39); TKGM dijitalleşmenin neresinde ya da bu teknoloji yarışında varlığını hissettirebildi mi suali önem kazanmaktadır. Kamu hizmeti veren TKGM’de vatandaşların Tapu ve Kadastro işlemlerini e-Devlet üzerinden daha hızlı yapabilmesi için yüzde 50 olan dijitalleşme oranı 2020 sonuna kadar yüzde 70’e çıkarılacağı mevcut durumdan anlaşılmaktadır (Adlı, 2019a).

Tapu işlemlerinin elektronik ortama taşınması, e-Devlet sürecine uyum sağlanması, elektronik sicil çalışmalarının tamamlanması ve vatandaşlar için daha kısa zamanda, daha kaliteli ve güvenli hizmet üretilmesinin hedeflenmesi, TKGM’nin dijitalleşme konusundaki dönüşümü çalışmalarını müşahade etmek mümkündür. İktisadi gelişme ile birlikte

Endüstri 4.0 devrimine TKGM de yoğun çaba içerisinde olduğu, tapu işlemlerinde her yıl, yıllık ortalama yüzde 10-15’e yakın artışa karşılık bürokrasiyi azaltacak pek çok elektronik hizmetin hizmetten faydalananlara sunulduğu ifade edilmektedir (Adlı, 2019a).

TKGM’de dijitalleşme ile hedeflenen ve beklenen sonuçların alına bilmesi için yapılan çalışmalar görülmektedir. Adlı’ya göre (2019a) tapu işlemleriyle ilgili harç bilgilerini sorgulayabilmekte ve gerekli ödemeleri yapılabilecek. 31 Ocak 2018’de hayata geçirilen Web-Tapu sistemi ile tapu ve kadastro işlemleri müdürlüğüne gitmeden, internetten işlem başvurusu yapılabilmesi sağlanmış, gerekli belgeler internetten müdürlüklere gönderilebilir hale geldiği görülmektedir. Web-Tapu sistemi ile ayrıca, "Tapu malikine kendi taşınmazının bilgilerini görme veya diğer kişilere güvenli bir şekilde tapu bilgisi görüntüleme ve başvuru yapma yetkisi verebilme veya verdiği yetkiyi kaldırabilme imkânı getirilmiştir. Web-tapu ile vatandaşlar, bizzat başvuru olmadıkça taşınmazlarında işlem yapılmamasına yönelik beyan tesis edebilmekte veya kaldırabilmektedirler. TKGM, Kayıtlı Elektronik Posta (KEP) uygulamasına geçmiş (TKGM) (2017, Temmuz) ve bu KEP

sistemi ile bütün şerh ve beyanların konulması ya da kaldırılması yapılmaktadır.

4.3.1 Haciz İşlemleri Elektronik Ortamda

Tapu Sicil Tüzüğü'nün (TST) (2013, Ağustos) Yedinci Bölüm Tapu Sicilinin Şerh ve Beyanlar (Madde: 46 ile 56) hakkında ayrıntılı olarak mevzuata bağlamıştır. TST'nin ilgili maddelerinde de görüleceği üzere fiziki ortamda bu şerh ve beyanlar veriliyor idi. Ancak TKGM e-haciz işlemi ile mahkemeler, icra müdürlükleri, Maliye Bakanlığı ve diğer kamu kurumlarca talep edilen şerh, beyan, haciz, satış şerhi gibi işlemlerin kanunlarla yetkilendirilmiş merciler tarafından elektronik ortamda yapılmasının sağlandığını belirtilmektedir (Adlı, 2019a). E-Haciz ile bürokrasi ve kırtasiyeciliğin azaltılıp işlem sürelerinin kısılması amaçlanmış, bu uygulamaya dahil olacak bütün kamu kurum ve kuruluşlarından hizmet alan vatandaşlar açısından olumlu tepkiler gelmiş; proje ile kamu personelinin daha verimli hizmet vermesi ve kamu kaynaklarından tasarruf edildiği anlaşılmaktadır (Adlı, 2019a).

4.3.2 E-İpotek ve E-Satış-İpotek

Uygulaması

TKGM tarafından bürokrasinin azaltılması, iş ve işlemlerin kolaylaştırılması

amacıyla geliştirilen elektronik hizmetlerden birinin de E-İpotek ve E-Satış-İpotek uygulamasının hayata geçmesi (Adlı, 2019a). TKGM (2019a, Kasım) verilerine göre, Türkiye genelinde 10 ayda 1,8 milyon gayrimenkul el değiştirirken, bu satışlardan 7,3 milyar liralık tapu harcı elde edilmesinde çok etkili bir uygulama olduğu ve vatandaşların ve şirketlerin krediye kolay erişiminin sağlanması açısından önemli olduğu görülmektedir. TKGM'deki bu dijital hizmet ile krediye ulaşım kolaylaştırılmış, vatandaşlara tapu işlemlerinde daha hızlı ve güvenli hizmet verme imkânı temin edilmiş, E-ipotek, E-İpotek-Satış uygulamasının başlamasından bu yana yaklaşık 150 bin işlem proje kapsamında tamamlanmış olduğu görülmüştür (Adlı, 2019a). Yine TKGM-Tapu Dairesi Başkanlığı'nın E-terkin konulu talimatı ile tapu müdürlükleri WEB-Başvuru sistemi ile bankalar doğrudan kendi koydukları ipotekleri yine dijital verilerle kendileri kaldırarak işlem hızı ve hizmet alıcısına kaliteli hizmetten yararlanılma söz konusu olabilmektedir (TKGM, 2017,Ağustos).

4.3.3 Dijitalleşme ile Mekân Bağlılığının

Ortadan Kalkması

TKGM'de gayrimenkullerin el değiştirmesine hukuki sebep teşkil eden

alıcı ve satıcıların aynı yerde olma mecburiyetinin varlığıdır. Tapu Sicil Müdürlüklerince Düzenlenen Resmî Senetlere İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in (2009) ilgili maddeleri buna amir hükmüdür. Ancak verilerin elektronik ortama aktarılmasıyla tapu işlemlerinde yeni bir döneme girildiği görülmektedir (Adlı, 2019a). Buna göre satıcı ile alıcıların farklı tapu müdürlüklerinde sözleşme imzalanması uygulaması kanunlaşmış, Ocak 2020'den tarihinden itibaren taşınmaz mülkiyetinin devrini amaçlayan sözleşmelerde mekâna bağlı kalınmaksızın, taraflar farklı tapu müdürlükleri veya yurtdışı teşkilatında bulunsalar dahi, taraf iradelerinin resmi görevliler tarafından ayrı ayrı alınarak sözleşmelerin tamamlanabilmesi mümkün hale gelmiştir (Adlı, 2019a). Bu durumun TKGM'nin dijital hizmetlerinin artırılması ve yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmaların hangi boyutlarda olduğunu göstermesi açısından önemiyet arz ettiği ortadadır.

4.3.4 Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi

(TAKBİS)

TKGM'de dijital dönüşümün TAKBİS'e 2005 tarihinde fiilen başladığı (Güney, 2013:135-136) göz önüne alındığında hızla teknolojik alt yapısını geliştirdiği ve TAKBİS Projesi "2006 Yılı

eTR Ödüllerinin Kamudan Vatandaşa e-Hizmetler Kategorisi Birincilik ödülünü kazanmasıyla gösterilebilir (Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi, TAKBİS: 2005). Bu teknolojik dönüşüm sayesinde TKGM, 2012 yılı mayıs ayında bütün tapu müdürlükleri TAKBİS'e geçmiştir (TAKBİS: 2005). TST (2013), Üçüncü Bölüm Tapu Sicilinin Elektronik Ortamda Tutulması (Madde: 12,13,14,15) hakkında ayrıntılı olarak mevzuata bağlamıştır.

TAKBİS ile hedeflenen nokta, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün tapu ve kadastro tekniği ile ilgili işlemlerini standartlaştırarak Tapu Sicil ve Kadastro Müdürlüklerinde yürütülen işlemlerin mevzuata uygun bir şekilde ve bilgisayar ortamında yürütülmesini sağlamak, geliştirilen uygulama yazılımlarına dahil edilen kontrol ve uyarı mekanizmaları ile memurun yaptığı işlemle ilgili riskini en alt seviyeye çekmek veya ortadan kaldırmak; üretilen verilerin Genel Müdürlükte kurulacak sisteme akmasıyla entegre bir yapı oluşturan, mevzuat değişikliği yapılması halinde vatandaşın satış benzeri işlemleri Türkiye'nin herhangi bir yerinden yapabilmesine imkan vermek; müdürlüklerin ve müdürlük personelinin performansının üst hiyerarşi tarafından izlenebilmesini sağlayan, Memur

inisiyatifini ortadan kaldırarak işlemlerin yasal mevzuata uygunluğunu, vatandaşın en kısa sürede ve doğru sonuç sağlayarak, devletle vatandaş arasında zaman içinde yıpranan güven duygusunu geliştirecek, Merkezde oluşan bilgileri kullanarak Bölge Müdürlükleri ve Genel Müdürlük merkez birimleri için Karar Destek fonksiyonları ve raporları üreten, Herhangi bir kamu kuruluşu için taşınmaz ile ilgili stratejik konularda anlık istatistiki sonuçlar üretecek, Milli Güvenlik açısından gereken yabancı mülkiyetindeki taşınmazlar ve yabancıların hangi yörelerde taşınmaz hareketinde bulundukları, yoğunlaştıkları hususu merkezden ve kolaylıkla izlenebilecek, Tarım bilgi sistemine ve Doğrudan Gelir Desteğine esas Çiftçi Kayıt Sistemine doğru ve güncel bilgi altlığı oluşturan, Mali suç araştırmaları ve mal varlığı sorgulamalarını tek bir merkezden yaparak, mali suçlarla ilgili sorgulamaları en kısa sürede sonuçlandırılarak, rüşvet ve yolsuzlukla mücadelede devletin etkin denetimi sağlanacak, ve tüm bu işlemleri Coğrafi Bilgi Sistemi/Arazi Bilgi Sistemi mantığında gerçekleştiren bütünleşmiş (entegre) bir bilgi sistemini (TAKBİS: 2005) hayata geçirmek ve bunun hizmet alıcılar açısından hem güvenli hem de kolaylaştırılmış dijital veri haline

getirmektir.

TKGM'de, dijital dönüşüm ile hizmet alıcılarına sunduğu TAKBİS'in faydaları şu şekilde belirtilmektedir: Verilerin kayıtlı olduğu sicil veya benzeri materyalin eskimesinden kaynaklanan sorunlar ortadan kalkmakta, Vatandaşların talepleri doğrultusunda gerçekleştirilen uygulamalarda standart sağlanmakta, eksik belge veya bilgi ile ortaya çıkan işlem hata ve noksanlıklarının ortadan kaldırılmakta, Akıllı uygulamalarla memur hatalarının önüne geçilerek memurların da zarar görmeleri engellenmekte, Belge sahteciliklerinin önüne geçilmekte, geçmişten gelen muhtemel sicil hataları belirlenerek tamamen giderilmekte, muhtemel vatandaşın hak kayıpları tamamen ortadan kaldırılmakta, bu sayede ülkemizde var olan tapu kayıtlarına olan sarsılmaz güven pekiştirilmekte, kamu veya vatandaş alacağı tahsilatının sağlıklı ve hızlı şekilde yapılabilen (sgk, icra, sağlık bakanlığı, vb), Mahkemeler veya hazırlık soruşturmalarında bilgi araştırmasıyla geçen zamanın azaltılarak Adalet Bakanlığının yükünün hafifletilmesine katkı sağlanmakta, Kurumların veya vatandaşların karşılaştığı bürokratik sıkıntılar ortadan kalkmakta, Yazışmalardan doğan harcamalar e-imza

uygulaması ile en aza indirgenmekte, Yeşil kart ve benzeri uygulamalarda hak sahibinin doğru tespiti ile hizmetin amacına ulaştırılması sayesinde haksız kazançların önüne geçilmekte, Vergi kayıpları engellenmekte, Doğru, güvenilir, standart ve takip edilebilir bilgiye ulaşılmaktadır (Güney, 2013:135-146 , TAKBİS: 2005).

TAKBİS ile halihazırda dijital olarak veri paylaşımı Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SOYBİS), Adalet Bakanlığı (UYAP) Maliye Bakanlığı; Mali Suçları Araştırma Kurumu Gelir İdaresi Başkanlığı (VEDOP) gibi kamu kurumlarıyla yapılmaktadır (TAKBİS: 2005).

4.3.4.1 Veb (WEB) Tapu

TKGM, taşınmazlara ilişkin mülkiyet bilgilerini devlet güvencesi altında muhafaza etmek, güncellemek ve hizmete sunmak görevine uygun olarak hizmet alıcılara teknolojik imkanlardan faydalandırma için tapu işlemlerindeki süreçlerin azaltılarak, verilen hizmetlerin kalitesinin artırılmasına yönelik olarak VEB(WEB)-Tapu projesi geliştirilmiştir (Ergani, 2019: 12). WEB-Tapu ilgili TKGM'nin bütün Türkiye'deki tapu müdürlüklerine Bölge Müdürlükleri vasıtasıyla gönderdiği talimatta ne gibi

yenilikler içerdiğini ayrıntılı olarak belirtmiştir (TKGM, 2017b). Buna göre Web-Tapu ile hedeflenen maksat, hizmet alanların tapu müdürlüğüne gitmeden, elektronik ortamda taşınmazlarını yönetebilecekleri ve 46 adet tapu işlemi için (satış, bağış, intikal vb...) elektronik ortamda başvuru yapabilecekleri, işlemler için gerekli olan bilgi ve belgeleri elektronik ortamda güvenle gönderebilecekleri, belge doğrulama yapabilecekleri ve bu konularda üçüncü kişilere veya emlakçılara yetki verebilecekleri bir elektronik sistem olarak hayata geçirmektir (Ergani, 2019: 13).

Web-Tapu ile kamu hizmetine muhatap olanların yapabilecekleri işlemleri şu şekilde sıralamak mümkün görünmektedir: İlgililer (hizmet alan-vatandaş) taşınmazlarını tapu müdürlüklerine gitmeden internet ortamında yönetebildikleri, taşınmazların tapu kayıt ve konum bilgilerini görüntüleyebilmektedir. Tapu maliki, kendi taşınmazına ait bilgilerin başkası tarafından incelenmesi için yetki verebilmekte; tapu müdürlüğüne gitmeden internetten işlem başvurusunu yapabilmekte, gerekli belgeleri internetten tapu müdürlüğüne gönderebilmektedir. Böylece vatandaş tapu müdürlüğüne gitmeden işlemler başlatılarak, imza aşamasına

getirilebilmektedir (Ergani, 2019: 14).

Dijital imkanlardan faydalanmak isteyen hizmet alıcılar, Web-tapu ile bizzat gelmeden taşınmazlarına işlem yapılmamasına yönelik beyan tesis edebilmekte; tesis ettiği bu beyanı kaldırabilmektedir. Böylece sahtecilik girişimlerine karşı bir ilgili vatandaşların gayri mülkiyet hakları muhafaza altına alınmaktadır. Web-tapu sisteminde, tapu malikleri SMS ile bilgilendirilmektedir. Web-tapu kullanarak malik, emlakçılara güvenli bir şekilde tapu bilgisi görüntüleme ve tapu müdürlüğüne başvuru yapma yetkisi verebilir veya verdiği yetkiyi iptal edebilir (Ergani, 2019: 15).

Bu hizmetten gerçek kişilerin faydalanmasının tatbikinden olumlu sonuç alınmasından sonra şirketler de dahil edildiği, Gümrük ve Ticaret Bakanlığından şirketin ticaret sicil numaralarına ulaşıp, MERNİS üzerinden yetkili kişinin sorgulandığını, teyit ettikten sonra artık Web-Tapu üzerinde tüzel kişilikler de işlem yapar hale geldiler. Hatta eskiden şirket temsilcisinin imza sirküsü isteniyordu. Yetkili kişinin o olup olmadığını teyit etmek için. Artık imza sirkülerini de istenilmemekte, doğrudan Web-Tapu üzerinden teyidi ile işlemler sonuçlandırılmaktadır (Adlı, 2019b)

Bu imkanlardan faydalanmak isteyen vatandaşların tapu işlemleri için bankalara gitmeden sistem üzerinden tapu ve kadastro harcı ödenebilmekte ve döner sermaye hizmet bedeli ödeme kolaylığı getirilmiş; böylece vatandaş tapu müdürlüğüne gitmeden işlemler başlatılarak, vatandaşların müdürlüğe sadece bir kez imza için gelerek işlemleri tamamlamaları mümkün hale getirilmiştir (Ergani, 2019: 18).

Bu dijital hizmetten tapu maliklerinin azami derecede faydalandığı görülmektedir. TKGM verilerine göre tapu müdürlüğüne gitmeden Web-Tapu sistemi kullanılarak 2018 yılı içerisinde 41 tür tapu işlemine ilişkin olarak toplam 14.024 adet işlem başvurusu yapılmış olup, detaylarına bakıldığında satış işlemi için 464 ve intikal işlemi için 204 işlem başvurusunun yapıldığı tespit edilmiştir. Toplam başvurulardan 12.303 adedi beyan tesisi, 912 adedi de terkin için yapılmıştır (Ergani, 2019: 19).

4.3.5 Tapu Arşiv Bilgi Sistemi (TARBİS)

Projeyle Arşiv Dairesi Başkanlığı ve İstanbul Tapu ve Kadastro Bölge Müdürlüğü bünyesinde bulunan, mülkiyete esas olmayan (yurt dışı kayıtları hariç) belgelerin ilişkilendirilerek arşiv bilgi

ve belgelerine yetki verilmiş kişilerin güvenlik çerçevesinde kolayca ulaşmasının sağlanması, Arşiv Otomasyonu çerçevesinde, arşivdeki orijinal belge üzerinden inceleme yapılarak kullanıcı tarafından sayısal ortama atılan bilgilerin raporlama fonksiyonlarının geliştirilmesi hedeflenmiş, projenin gerçekleştirilmesiyle çoğunluğu birinci derecede korunması gerekli taşınabilir kültür varlığı niteliğinde olan söz konusu belgelerin asılları yerine mikrofilm veya dijital kopyaları üzerinde yürütülen çalışmalar, belgelerin yıpranmasını önlemektedir. Tapu Arşiv Otomasyonu Projesine Konu Olan Arşiv Belgeleri ise Yurt Dışı Zabıt-Kayıt Defterleri, İstanbul TKBM Arşivindeki Temessük defterleri, Köy ve Yayla Sınır Kayıtları ile Mer'a Tahsis Kararları, Hasılat Kayıtları, Tapu Tahrir Defterleri sayısal ortama aktarılmıştır. Bu defterlerdeki bilgilere de hızlı bir şekilde ulaşım sağlanmaktadır. Yine Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan diğer bağımsız devletlerin birinci derecede başvuru kaynağı olan bu belgeler, mikrofilm ve dijital kopyaları alındığından asırlarca daha yaşatılabilecektir. Çoğunluğu birinci derecede korunması gerekli taşınabilir kültür varlığı niteliğinde olan söz konusu belgelerin asılları yerine mikrofilm

veya dijital kopyaları üzerinde yürütülen çalışmalar, belgelerin yıpranmasını önlemektedir (Tapu Arşiv Bilgi Sistemi: TARBİS, 2019).

4.3.6 Mekânsal Gayrimenkul Sistemi (MEGSİS)

Mekânsal Gayrimenkul Sistemi (MEGSİS) sayısal olarak kadastro müdürlüklerinin yerel bilgisayarlarında yer alan .cad tabanlı verilerin merkezi bir sistem üzerinde toplanarak tapu bilgileri ile eşleştirilmesi ve bu bilgilere ihtiyaç duyan paydaş kurum, kuruluş ve belediyeler ile uluslararası standartlarda harita servisleri ile paylaşılması, e-Devlet kapısı üzerinden vatandaşlara sunulması amacıyla Tapu ve Kadastro Müdürlüğü tarafından projelendirilerek hazırlanmış açık kaynaklı bir uygulamadır. E-Devlet harita servisleri, toplanan verilerin vatandaşların bilgilendirilmesi amacıyla tapu bilgileri ile birlikte harita servisi olarak e-Devlet kapısından sunumu yapılmaktadır. Bu servisler www.turkiye.gov.tr adresinden sunulan ilk ve tek coğrafi servis olma özelliğini de taşımaktadır (Mekânsal Gayrimenkul Sistemi: MEGSİS, 2019).

4.3.7 Tapu Takas Uygulaması

(TAKASBANK)

Bu sistem ile yabancı gerçek kişilerin TapuTakas Sistemi'nde vergi kimlik numaralarını kullanarak karşı taraf riskinin ortadan kaldırıldığı güvenli ve hızlı bir şekilde işlem yapabilmelerine yönelik gerekli revizyonlar tamamlanarak devreye alınmıştır. Takasbank web sitesinden ve mobil uygulamalarından TapuTakas Sistemi'ne ulaşılarak güvenli bir ortamda gayrimenkullerin alım satım işlemleri gerçekleştirilebilir (Atar, 2019, Şubat).

5. SONUÇ

Dördüncü Sanayi Devrimi ya da Endüstri 4.0 üretimde olduğu gibi hizmet sektöründe de büyük değişimlere yol açacak teknolojileri geliştirmeyi ve uygulamayı öngören bir anlayış olarak karşımıza çıkmıştır. Bu anlayış üzerine geliştirilen kavramlar gelecekte özellikle nasıl bir hizmet üretim ve sunum ortamına sahip olacağı konusunda yol göstericilik yapmaktadır. Bugün gelinen noktada tamamı internete bağlı makine ve sistemlerden oluşan ve sanal ortamda bir "Dijital" hizmetten söz edilmektedir. Endüstri 4.0 ile dijital uygulamalar TKGM'de tam otomatik hizmet sistemlerinin tasarlanması, yönetilmesi ve

işletilmesiyle ilgili yeniliklerle müdürlüklere, dolayısı ile işlem yapan tapu çalışanların iş hayatına girmiş olacaktır. Endüstri 4.0 arayışları arasında bulut bilişim gelişmeleri ile birlikte bulut üretim kavramı da ortaya atılmıştır. Kavram olarak her yerde tasarla her yerde üret fikrini bulut teknolojileri ile hayata geçirmek mümkün olabilecektir. Bu sayede tıpkı bulut bilişim sistemlerinde olduğu gibi kapasite artışları dijital olarak kontrol edilebilecek ve artık hizmet alıcıların dahi dinamik olarak kullanılabilecekleri bir dijitalleşmeden bahsedebiliriz. Şu bir gerçek ki yeni sanayi devrimi, gelişen teknoloji ve teknik bilgi (know-how) ile birlikte adım adım yaşanan bir değişim olacaktır. Bu yüzden Endüstri 4.0 aslında bir kavram veya bir anlayıştır. Bu anlayış ile sürekli geliştirilmeyen kurumlar hizmet alıcılara karşı sorumlu olacaklar. Bu da hizmet alanları ülkeyi yönetenlerin karşısına memnuniyetsizlik olarak çıkartacaktır. Bilgi çağında dördüncü dönüşümün tam ortasında hizmet alanların hala üçüncü Sanayi İhtilali muameleleriyle karşılaşmaları iktidar sahiplerinin kamu kurumları yönetenleri baskı altına almasına itecektir. Bu da hiyerarşik olarak en altta işlem yapan çalışanlara kadar sürgit devam edecek; maddi- manevi müeyyidenin varlığına zemin hazırlayacaktır. Doğru

yerde kullanılan teknolojiler hizmet kalitesini artıracak, kırtasiye ve zaman maliyetlerini düşürecek, ülke ekonomisine katkı kapasiteleri ve niteliği artıracak sonuçları doğuracaktır. Kısacası TKGM hizmet verdiği alanlarda Endüstri 4.0 ile dijital dönüşüm ile birlikte çok daha verimli ve hizmet alıcısının memnuniyetini artırıcı bir unsur haline gelecektir. Almanya'dan başlayan bu kavramsal hareketin Türkiye'de de karşılık bulması önemlidir ve büyük bir fırsattır. Ülkemizde oluşturulan kamu veya özel Endüstri 4.0 platformları, bilinç oluşturulması ve bu teknoloji değişiminin bir kültür olarak yerleşmesi için önemli adımlardır. Bununla birlikte Endüstri 4.0 içine giren bütün teknolojik konularda Ar-Ge ve alt yapı desteklerinin artırılması ve kamu kurumlarının bu konuda sürekli teşvik edilmesi çok önemlidir. Kamu kurumlarının bu dönüşüme ayak uydurup vatandaşa kaliteli hizmet sunması hem özel sektörle rekabet edebilirliğini artıracak hem de özel sektörün önünü açarak ülke ekonomisine çok ciddi katkı sağlayacaktır. Çalışmamıza konu olan TKGM Endüstri 4.0 ile %50 nispetinde yakaladığı dijital dönüşüm ile gözle görünür sıçramalara sebep olduğu göz önüne alınırsa artarak devam eden dijital hizmetin kalitesini artması, buna paralel

olarak çalışan kalitesinin de özlük haklarıyla birlikte bu dönüşüme katkı sağlaması, ciddi anlamda değişim ve gelişimin işareti olacağı da görülecektir.

Kaynakça

ActionCOACH (2017-Temmuz). Hedef Belirlemek için S.M.A.R.T Tekniğini Kullanın. 28 (07), 25.11.2019 tarihi saat 10.53'te <https://www.actioncoachturkey.com/hedef-belirlemek-icin-smart-teknigini-kullanin/> adresinden alınmıştır.

Adebayo, Adelaja Oluwaseun ve Chaubey, Mani Shanker ve Numbu, Levis Petiho (2019, February). "Industry 4.0: The Fourth Industrial Revolution And How It Relates To The Application Of Internet Of Things" Journal of Multidisciplinary Engineering Science Studies (JMESS) ISSN: 2458-925X Vol. 5 Issue 2, 2477-2482

Adlı, M. Z. (2019a, Temmuz). Tapu ve Kadastro İşlemlerinde Dijitalleşme Süreci Hızlanacak, 14 Ekim 2019 tarihinde Saat 15.50'de <https://www.tkgm.gov.tr/tr/icerik/tapu-ve-kadastro-islemlerinde-dijitallesme-sureci-hizlanac0198ak> adresinden alınmıştır.

Adlı, M.Z. (2019b, Mayıs): Şirketlerin tapu başvurularında yeni donem, 15 Kasım 2019 tarihi saat 15.23'te <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/sirk>

etlerin-tapu-basvurularinda-yeni-donem/1160425 adresinden alınmıştır.

Albert, M. (2015): Seven Things to Know About the Internet of Things (IoT) and Industry 4.0, Modern Machine shop. January,

Atar, A.(2019, Şubat). Takasbank'tan yabancı yatırımcıya kolaylık. Anadolu Ajansı.08.(02). 15.11.2019.<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/takasbanktan-yabanci-yatirimciya-kolaylik/1386946/15.25>

Ateş, H. vd., TYEC Project, Türkiye’de Kamu Hizmetlerinde Yolsuzluğun Önlenmesi İçin Etik Projesi “ Tapu Hizmetlerinde Etik, Araştırması Araştırma Raporu” Araştırma No: 6, Mayıs-2009.

Brzezinski, Z. (1994): Kontrolden Çıkmış Dünya-Yirmibirinci Yüzyılın Arifesinde Dünya Çapında Karmaşa- (Terc.: H. Mememencioğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Cumhurbaşkanlığı 4 Sayılı Kararnamesi (2018, Temmuz): Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili, Kurum ve Kuruluşlar, Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi,

- Otuz Dördüncü Bölüm Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü. 15.07.2018 tarih ve 30479 Resmî Gazete. Madde: 478-488.
- Çüçen, A.K. (2009): Bilgi Felsefesi (Üçüncü Baskı). Bursa: Asa Yayınları.
- Dengiz, O.(2017): “Endüstri 4.0: Üretimde Kavram ve Algı Devrimi, Makine Tasarım ve İmalat Dergisi,Cilt:15 Sayı: 2017 .
- Drucker, Peter F. (1995) : (Terc.: Fikret Üçcan), Gelecek İçin Yönetim, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
- Ergani, E. (2019). “Web-Tapu Sistemi ile Getirilen Yenilikler Nelerdir?”, e-Tapu ve Kadastro Mülkiyet Dergisi, Ocak-2019.
- Erkan, H. (1994). Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları,
- Esmer, G. (1976). Mevzuatımızda Gayrimenkul Hükümleri. Ankara: Olgaç Matbaası.
- Güney, D. (2013,Şubat). “Sürdürülebilir Bir Kalkınma, Etkili Bir Arazi Yönetimi ile olur”. Türkiye Bilişim Derneği Bilişim dergisi, Yıl:41 Sayı:151.
- Werr, Phillip (2015). How Industry 4.0 and the internet of things are connected, 09(04). 25.11.2019 tarihi saat 15.02 de <https://www.iotevolutionworld.com/m2m/articles/401292-how-industry-40-the-internet-things-connected.htm> adresinden alınmıştır.
- Jirkovský V., Obitko M. and Mařík V., Understanding Data Heterogeneity in the Context of Cyber-Physical Systems Integration, IEEE Transactions on Industrial Informatics, vol. 13,(April 2017) no. 2, pp. 660-667.
- Kagermann, H., Wahlster, W. and Helbig, J. (2013): Recommendations for implementing the strategic initiative INDUSTRIE 4.0, Final Report, Acatech National Academy of Science and Engineering, April 2013.
- Lee J., Lapira E., Bagheri B., Kao H. (2013): Recent advances and trends in predictive manufacturing systems in big data environment, Manufacturing Letters, Volume 1, Issue 1, (2013).
- Mckinsey Global Institute (2015, June). The Internet of Things: Mapping the Value Beyond the Hype.
- Mezkit, M. (2005): Muhafazakâr Değişim, Yeni Fikir Dergisi Yayınları (YFD), Aydın
- Mezkit, M.(2015): Tapu Çalışanlarının Ruh

- Halleri, Yeni Fikir Dergisi Yayınları, Aydın.
- Milinković A., Milinković S., and Lazić L. (2014): Some experiences in building IoT platform, 22nd Telecommunications forum TELFOR, 1138-1141, Serbia, Belgrade, Nov 25-27, 2014.
- Ray P.P. (2016): A survey of IoT cloud platforms, Future Computing and Informatics Journal, Volume 1, , (2016) Issues 1–2, Pages 35-46.
- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM) (2019a, Kasım). Tapu Harcı Geliri 10 Ayda 7,3 Milyar Lirayı Aştı 26 Kasım 2019 tarihi saat 20.45'te <https://www.tkgm.gov.tr/tr/icerik/tapu-harci-geliri-10-ayda-73-milyar-lirayi-asti-0> adresinden alınmıştır.
- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM) (2017, Temmuz). TKGM-KEP-Adresleri, 15(07). 24 Kasım 2019 tarihi ve 00.44'te <https://www.tkgm.gov.tr/tr/icerik/tkgm-kep-adresleri>. Adresinden alınmıştır.
- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM) (2017a, Ağustos). Talimat: Eterkin işlemleri, 70156023-030.03-E.1773830 sayı 09.08.2017 tarih.
- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM) (2017b, Eylül). Talimat: Web-tapu sistemi 70156023-010.06.01-E.1996506 sayı 20.09.2017 tarih.
- Tapu Sicil Tüzüğü (TST) (2013, Ağustos): 17 (08) Tapu Sicili Tüzüğü, Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi : 22/7/2013, No : 2013/5150 ,Dayandığı Kanunun Tarihi : 22/11/2001, No : 4721,Yayımlandığı R.Gazetenin Tarihi : 17/8/2013, No : 28738,Yayımlandığı Düsturun Tertibi : 5, Cildi : 53
- Tapu Sicil Müdürlüklerince Düzenlenen Resmî Senetlere İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (2009, Kasım). Resmî Gazete Tarihi: 10.11.2009 Resmî Gazete Sayısı: 27402
- Toffler, Alvin (1974): Gelecek Korkusu: ŞOK (Tercüme: Selami Turgut), Altın Kitaplar Yayınevi,3. Basım, İstanbul.
- Yıldırım, Mehmet ve Kadioğlu, Songül (2010). Defterhânenen Tapu ve Kadastroya. Ankara: Semih Ofset Matbaacılık.
- Zezulka F., Marcon P., Vesely I., Sajdl O. (2016): Industry 4.0 – An Introduction in the phenomenon, International Federation of Automatic Control, IFAC-PapersOnLine, 49-25,008–012, 2016.

Mekânsal Gayrimenkul Sistemi
(MEGSİS)(2019), MEGSİS Nedir? 15
Kasım 2019 tarih ve saat 15.40'ta
[https://www.tkgm.gov.tr/tr/sayfa/me](https://www.tkgm.gov.tr/tr/sayfa/me-kansal-gayrimenkul-sistemi-megsis)
[kansal-gayrimenkul-sistemi-megsis](https://www.tkgm.gov.tr/tr/sayfa/me-kansal-gayrimenkul-sistemi-megsis)
[adresinden alınmıştır.](https://www.tkgm.gov.tr/tr/sayfa/me-kansal-gayrimenkul-sistemi-megsis)

Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS)
(2005). TAKBİS Nedir? 15 Kasım 2019
tarih ve saat 15.10 da
[https://www.tkgm.gov.tr/tr/sayfa/tapu](https://www.tkgm.gov.tr/tr/sayfa/tapu-ve-kadastro-bilgi-sistemi-takbis)
[u-ve-kadastro-bilgi-sistemi-takbis](https://www.tkgm.gov.tr/tr/sayfa/tapu-ve-kadastro-bilgi-sistemi-takbis)
[adresinden alınmıştır.](https://www.tkgm.gov.tr/tr/sayfa/tapu-ve-kadastro-bilgi-sistemi-takbis)

Tapu Arşiv Bilgi Sistemi (TARBİS) (2019).
Tarbis Nedir? 15 Kasım 2019 tarih ve
saat 15.37'de
[https://www.tkgm.gov.tr/tr/sayfa/tapu](https://www.tkgm.gov.tr/tr/sayfa/tapu-arsiv-bilgi-sistemi-tarbis)
[u-arsiv-bilgi-sistemi-tarbis](https://www.tkgm.gov.tr/tr/sayfa/tapu-arsiv-bilgi-sistemi-tarbis)
[adresinden alınmıştır.](https://www.tkgm.gov.tr/tr/sayfa/tapu-arsiv-bilgi-sistemi-tarbis)

ABDÜLHAMİD'İN İTTİHAD-I İSLAM POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE AHMED ZİYÂÜDDİN GÜMÜŞHANEVÎ VE FAALİYETLERİ

Kemal Ramazan HAYKIRAN*

Öz

Sömürgeci siyasetin emperyalizme dönüştüğü, Büyük Güçler arasında yeryüzünün doğal kaynaklar, hammadde ve pazar ilişkisi çerçevesinde bir paylaşım tabi tutulduğu 19.yy'ın son çeyreğinde söz konusu paylaşım mücadelesi ile emperyal saldırıların en büyük muhataplarından birisi Memalik-i Osmaniye toprakları olmuştur. Böyle bir sürece denk gelen Sultan II. Abdülhamid iktidarı hem Osmanlı dış politikasının döneme uygun yeni bir içerik kazandığı hem de Büyük Güçlerin saldırılarına karşı Devlet-i Aliyye'nin kendini müdafaa etme noktasında siyasi, askeri ve ekonomik tedbirler aldığı bir dönem olmuştur. Bu bağlamda 19.yy. sonu Osmanlı dış politikasının mezkûr dönüşüm süreci içerisinde aldığı yeni pozisyona uygun olarak İttihad-ı İslam/İslam Birliği siyasetini geliştirmeye başladığı görülmektedir. Gerek devletin birliğinin devamını sağlamak gerekse daha büyük ölçekte Müslümanların Batı emperyalizminin saldırılarına karşı tek vücut bir biçimde toparlanıp, güç birliği oluşturmasını hedefleyen İttihad-ı İslam siyaseti II. Abdülhamid döneminde sadece retorik düzeyinde kalmamış; fikir ve eylem düzeyinde de kendisini farklı platformlarda başarıyla sergilemiştir.

II. Abdülhamid'in İttihad-ı İslam siyaseti çerçevesinde dönemin Müslüman dünyasındaki entelektüel ve ilmi çevrelerinden pek çok âlim, mutasavvıf ve ilim adamının Devlet-i Aliyye ile birlikte söz konusu siyasete hizmet edecek biçimde birlikte hareket ettikleri bilinmektedir. Bu bağlamda aktif rol üstlenen pek çok kıymetli isme öncülük eden en büyük şahsiyet, döneminin önde gelen âlimlerinden olan Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi'dir. Gümüşhanevi tekkesinin kurucusu, Nakşi-Halidi şeyhi Gümüşhanevi ikinci hac yolculuğu sebebiyle gittiği Mısır'da üç yıl boyunca ikamet etmiş; bu süre zarfında Mısır'da bulunan meşayih ile görüşmeler yapmıştır. Buradaki faaliyetleri neticesinde kısa sürede Mısır'ın en bilinen âlimlerinden birisi olmayı başaran Gümüşhanevi, kurduğu sıkı irtibatın kendisinden sonra da devamı noktasında hizmet etmek üzere Mehmed Âşık Efendi'yi de kendisine halife olarak tayin etmiştir.

Bu çalışmada 19.yy'ın ikinci yarısında İstanbul ile İngiliz baskısı altındaki Kahire arasında elde kalan en büyük bağ olan inanç ve kültür birliğinin korunması ve güçlendirilmesi amacıyla yaptığı çalışmalarla kısa süre sonra resmi devlet siyaseti haline gelecek olan İttihad-ı İslam'ın en değerli ön hazırlıklarından bir tanesini gerçekleştirmiş olan Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi'nin Mısır'daki faaliyetleri ve İslam Birliği siyasetine yaptığı öncü katkıların bir analizi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, İttihad-ı İslam, Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi, Mısır, İlim

* Dr. Öğretim Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, krhaykiran@gmail.com

Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi and His Activities in Context of the Unity of Islam Policy of Abdulhamid

Abstract

In the 19th century, when the Great Powers gradually colonized the different regions of the World so as to reach raw materials and build markets for their own industrial productions, the Ottoman Empire was one of the leading states of the World under the threat of imperial attacks. In this process, the reign of Sultan Abdulhamid II was the period in which the Ottomans shaped their own foreign policy according to the global structure and took the necessary precautions in order to protect the unity of the state in means of political, economic and military affairs. Within this context, in the second half of the 19th century, İstanbul produced the new foreign policy approach called “Unity of Islam”. As a policy which targeted to protect the unity of the state by providing the unity of the Muslims of the World against the imperialistic attacks of the Great Powers, the Unity of Islam in the era of Sultan Abdulhamid II, was observed especially in intellectual platform successfully.

Within the framework of Sultan Abdulhamid II’s Unity of Islam policy, it is today known that, lots of different scholars, sufis and scientists of the Muslim World played an active role on the way of building the unity of the Islamic society. One of the leading names who pioneered these scholars was Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi. Known as the founder of the Gümüşhanevi dervish lodges, Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi, resided in Egypt for three years, during when he made negotiations with the Egyptian scholars and sufis in order to reinforce the unity of the two sides intellectually and culturally. As a result of his huge efforts on this issue, Gümüşhanevi, in a very short time, became one of the most famous religious leaders of Egypt. Before his departure, he left Mehmed Âşık Efendi as his successor to maintain and improve his efforts in Egypt.

In this work, the activities of Gümüşhanevi in Egypt on protecting and developing the intellectual and cultural ties between İstanbul and Cairo, which is today accepted as one of the most prestigious preliminary preparations of the policy of Unity of Islam in the second half of the 19th century will try to be analysed.

Keywords: Abdülhamid II, Unity of Islam, Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi, Egypt, Science

1. GİRİŞ

II. Abdülhamid zamanı, Osmanlı İmparatorluğunda dış siyasetin yeniden şekillendiği bir dönemdir. 1871 yılında Almanya'nın kurulması ve 1878 yılında henüz saltanatının başlarında imzalanan Berlin antlaşması sonucunda Osmanlı sultanının yeni bir dış politika oluşturması kaçınılmaz olmuştur. Sultan Abdülhamid Han, hızlı bir biçimde dünya üzerine yayılan büyük güçler karşısında savunmasız olduğunu düşünmekteydi. Sultanı en çok kaygılandıran ise askeri müdahaleler ve ekonomik yaptırımlardan ziyade Mısır ve Hindistan örneklerinde kendini açıkça gösteren parçalanma tehlikesiydi¹. Bu koşullar altında imparatorluğun fikri birliğini sağlamak ve büyük bir hızla yayılan batı emperyalizmine karşı alternatif bir direniş cephesi oluşturmak gayesi ile Müslüman unsurların fikri birlikteliğini amaçlayan bir girişim sultanın ürettiği çıkış yolu olmuştur. İslam'ın inanç özelliğinde var olan birlik algısı bu defa inançsal bir kaygıdan ziyade Avrupa'nın İslam dünyasına girmesiyle oluşan tehdit karşısında toparlanmayı

yeniden canlanmayı amaçlamaktadır.² Bu çerçevede şekillenen "İttihad-ı İslam" politikasının imparatorluğun fikri ve siyasi birliğini sağlamak başta olmak üzere mezhepler arası sorunları çözmek gibi birçok amacı vardı.³ Bu amaçlardan birisi de Osmanlı İmparatorluğu sınırları dışında kalan İslam coğrafyaları ile inançsal, fikri ve kültürel bağlar kurmak ve buradan bir güç oluşturmaktır. Abdülhamid'in İttihad-ı İslam politikasının iki temel hedefi bulunmaktaydı. Birincisi bütün dünyadaki İslam toplumunu bir ülkü etrafında toplayıp bir güç birliği oluşturmak⁴ cihad anlayışını güçlendirmektir. İkincisi ise iç politikaya dönük olarak dağılmanın eşiğine gelen Müslüman unsurları İslam bağı ile imparatorluğa bağlı tutmaktır.⁵

Abdülhamid'in İttihad-ı İslam politikası bağlamında pek çok alim, mutasavvıf ve entelektüelin Abdülhamid Han ile birlikte hareket ettiğini görmekteyiz. Bu çerçevede aktif rol oynayanların başında tarihten gelen köklü ve ruhani silsile bağları ile siyasetin çok ötesinde bağlayıcı ve birleştirici unsur olan tarikatlar yer almaktadır. Bu sufi şahsiyetler

¹ Gökhan Çetinsaya, "Abdülhamid Dönemi Dış Politika", *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi*, İstanbul, 2012, s. 91

² Gökhan Çetinsaya, II. Abdülhamid Döneminin İlk Yıllarında "İslam Birliği" Hareketi (1876-1878), A.Ü.,

SBE. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1988, s.

³Gökhan Çetinsaya, a.g.t., s.11

⁴ Farnçois Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, çev. Ali Berktaş, İstanbul, 2006, s.226

⁵ Gökhan Çetinsaya, a.g.t., s.7

arasında en dikkat çekici isimlerin başında Gümüşhanevî tekkesinin de kurucusu olan Nakşi- Hâlidî şeyhi Ahmed Ziyaüddîn Gümüşhanevî gelmektedir.

XIX. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğunda her alanda olduğu gibi dini yaşamda da önemi değişimlerin olduğu bir dönemdi. XVIII. yüzyıla girilirken Bayramilik, Eşrefilik, Halvetilik gibi Osmanlı'nın güçlü ve köklü tarikatlarının artık etkilerinin kaybolduğu görülmektedir.⁶ XIX. yüzyılın başlarında ise II. Mahmud'un reformları çerçevesinde bürokrasiye çeki düzen verilmesi ve Yeniçeri Ocağının kaldırılmasına paralel olarak Bektaşiliğin de yasaklanması neticesinde Anadolu'nun gücünü koruyan eski tarikatlarından Bektaşilik ve Mevlevilik de zayıflamaya, devlet üzerindeki etkisini kaybetmeye başlamıştı.⁷ Böylelikle İmparatorluk bünyesindeki tarikatlar kurumsal güçleri kaybolmuş; etki alanları yavaş yavaş daralmıştı. Bu boşluğu ise XIX. yüzyılın başında Bağdat çevresinde bir dirilme yaşayan Nakşibendiliğin Halîdîlik kolu doldurmaktaydı. Halîdîlik, Bağdatlı büyük mutasavvıf Mevlânâ Halîdî Bağdadî tarafından kurulan Nakşibendiliğin önemli

kollarından birisiydi. Halîdîlik Nakşibendiliğin Hindistan'da Babürlüler hakimiyeti altında şekillenen Mücedîdiye kolundan şekillenmiş bir tarikattı.⁸ Halîdî Bağdadî zamanında Halîdîlik, İslam dünyasının çok geniş bir coğrafyasında etkin bir tarikat haline gelmişti. Osmanlı toplumunun da yeni tasavvufî söylemi Halîdîlik olarak şekillenmekteydi.⁹ Bunda II. Mahmud'un yasaklanan Bektaşî dergâhlarının başına Nakşi şeyhlerini görevlendirme yoluna gitmesinin de büyük etkisi bulunmaktaydı. Yetiştirdiği halifelerinin çokluğu sebebi ile Halîdîlik'de kendi arasında çok kola ayrılmıştı. Bu kolların şüphesiz en güçlüsü ve etkilisi İstanbul'da faaliyet gösteren Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî tarafından kurulan Gümüşhanevî koluydu.¹⁰

II. Mahmud dönemi ile birlikte İmparatorluk üzerinde etkisi iyice hissedilen ve Osmanlı toplumunun inanç kültürünü şekillendirmeye başlayan Nakşibendiliğin Halîdî kolunun önemli temsilcilerinden olan Gümüşhanevî, Abdülhamid Han'ın İttihad-ı İslam siyaseti çerçevesinde de önemli bir yere oturmaktadır. Gümüşhanevî'nin

⁶ Mustafa Kara, a.g.e., s. 266

⁷ İrfan Gündüz, a.g.e., s.118

⁸ Mustafa Kara, a.g.e., s.285

⁹ İrfan Gündüz, a.g.e., s.241

¹⁰ İrfan Gündüz, a.g.e., s.216

faaliyetlerinin İslam dünyasında derin etkiler bıraktığı açıktır. Örneğin 1976 yılında İstanbul’da düzenlenen Uluslararası İslam Ülkeleri Dışişleri Bakanları toplantısında bulunan Komor Adaları Dış İşleri Bakanı, Gümüşhanevî tekkesinin o zamanki şeyhi Mehmet Zahid Kotku’yu ziyaret etmiş ve kendisine büyük hürmet göstermiştir. Bu hürmetin altında, Gümüşhanevî’nin Komor Adalarına göndermiş olduğu halifelerinin faaliyetleri sayesinde İslamiyet’in adı geçen adalarda çok yaygın bir inanç haline gelmiş olması bulunmaktadır.¹¹ Bu tekke Komor Adalarında hala daha aktif bir şekilde faaliyetlerine devam etmektedir.¹²

2. Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Kimdir?

Devrin tasavvuf tarihi kaynaklarının verdiği bilgiye göre Gümüşhanevî’nin tam adı Ahmed b. Mustafa b. Abdurrahman el-Gümüşhânevî’dir “Ziyâüddîn ise onun mahlasıdır.¹³ O daha çok Gümüşhanevî

ismiyle tanınmaktadır. Ahmed Ziyâüddîn Efendi, Trabzon Vilayeti’nin Gümüşhane Sancağı’nın Emirler Beldesi’nde 1228/1813 tarihinde doğmuştur.¹⁴

1813 yılında doğan Gümüşhânevî’nin ailesi hakkındaki kısıtlı bilgilerden babasının isminin Mustafa dedesinin adının ise Abdullah olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Gümüşhanevî’nin bir ağabeyi ile amcası da bulunmaktadır.¹⁵ Gümüşhanevî ile ilgili çağdaşı kaynakların verdiği bilgiler dışında Trabzon Lisesi’nden edebiyat öğretmeni olan Sabahat Ülker ise Gümüşhânevî’nin Lâle isminde bir de kız kardeşinin bulunduğunu iddia etmektedir. Ülker’e göre, Lâle ismindeki bu kız kardeş Sabahat Ülker’in babasının babaannesidir.¹⁶

Gümüşhane’de doğan Ahmed Ziyâüddîn Efendi’nin esas kökleri Horasan’a dayanmaktadır. Bu da Horasanın güçlü tasavvuf algısının Gümüşhanevî’de genetik olarak bulunduğu bir göstergesidir.¹⁷

¹¹ İrfan Gündüz, “Ahmed Ziyaüddîn Gümüşhanevî’nin Hayatı, Faaliyetleri, Eserleri ve Tesirleri”, *Gümüşhanevî Sempozyumu*, İstanbul. 1992, s. 18

¹² İsimsiz, *Cihad Önderleri I*, İslam Mecmuası, İstanbul, 1987, s. 99

¹³ Mustafa Fevzî, b. Numân, *Hediyetü’l-Hâlidîn*, İstanbul, 1913, s. 15

¹⁴ Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s.16; Farklı kaynaklarda ise Gümüşhanevî’nin doğum tarihi olarak 1235/1819 tarihi verilmektedir. Bkz. Serkis,

Yusuf Elyan, *Mu’cemü’l-Matbûâtî’l-Arabiyye*, s. 15

¹⁵ İrfan Gündüz, “Ahmed Ziyaüddîn Gümüşhanevî’nin Hayatı, Faaliyetleri, Eserleri ve Tesirleri”, *Gümüşhanevî Sempozyumu*, İstanbul. 1992, s. 18

¹⁶ Sabri Özcan Tan, “Ahmed Ziyaüddîn Gümüşhanevî’nin Hayatı ve Hakkında Kaynaklarda Bulunmayan Bazı Tespitler ve Şahsi Tereddütlerimiz”, *Gümüşhanevî Sempozyumu*, İstanbul. 1992, s. 55

¹⁷ Sabri Özcan Tan, a.g.e., s. 53

Doğduğu muhit olan Emirler'e adını da kendi ataları vermiştir. Horasan'dan göçen güçlü ve asil bir sülale olan ataları buna nispeten "emirler" diye anılmaktadır. Bu itibarla Gümüşhane'de yerleştikleri yerde bu isimle anılmıştır.¹⁸ Bu bilgi Fevzi Efendinin menakıbnamesine de "*Mahalle ismine dirler emirler – o şâhın hanedanı hep emirler.*" ifadesiyle yansımıştır.¹⁹ Gümüşhanevî'nin ailesi ticaretle uğraşmakta olup²⁰ Menakıpnameye göre, Gümüşhane'den Trabzon'a ticaret yapmak amacıyla göç etmişlerdir.²¹

Gümüşhânevî, ilk hac yolculuğunu kendine tahsis edilen özel bir gemi 1280/1863 yılında gerçekleştirmiştir.²² Lüleburgazlı Mehmed Eşref Efendî'nin de bu yolculuğunda kendisine eşlik ettiğini görülmektedir.²³ Oldukça girişken ve etki kabiliyeti güçlü olan Gümüşhânevî, yol boyunca güzergâh üzerinde bulunan sufi guruplarla görüşmüş onlara misafir olmuş tasavvufi manada bağlantılar kurmuştur. İmparatorluğun içinde bulunduğu buhran ortamında kritik özellikleri bulunan muhitlere uğrayan Gümüşhânevî'nin ilk

durağı İskenderiye'dir. Sonrasında ise Kahire'ye uğramıştır.²⁴ Kahire'deki en önemli ziyareti Nakşi-Halidî kolunun önemli isimlerinden olan Mevlânâ Halidî Bağdadî'nin halifelerinden Küçük Aşık Efendî'yle olanıdır.²⁵ Onun bu ziyaretinin hem tasavvufî hem de siyasi anlamı bulunmaktadır. Gümüşhanevî böylelikle siyaseten Osmanlı İmparatorluğundan kopma noktasına gelen ve İngilizlerin güdümüne giren Mısır üzerinde birlikteliği sağlayacak kültürel bir bağ oluşturmuştur. Kahire'de bulunduğu sırada Mısır Hıdivî İsmail Paşa kendisi ile görüşmeyi istemiş ama bu mümkün olmamıştır.²⁶ Görüşmemiş olsalar da İsmail Paşa, Gümüşhanevî'ye ikramlarda bulunulmasını temin etmiştir. Bir ay kadar Kahire'de kaldıktan sonra buradan Medine'ye geçmiş Medine'de bir gün kalmış sonrasında da Mekke'ye geçmiştir.²⁷ Mekke'de bulunduğu sırada da Mekke Emiri olan Abdullah Paşa kendisine büyük saygı göstermiştir.²⁸ Gümüşhânevî'nin ilk hac yolculuğunun önemli olaylarından birisi de devrin tasavvufunun

¹⁸ Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s. 16

¹⁹ Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s. 15

²⁰ Kevseri, İrğam, s. 70

²¹ Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s.41

²² Kevseri, İrğam, s. 71

²³ Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s.41

²⁴ İrfan Gündüz, a.g.b., s. 21

²⁵ Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s.42

²⁶ Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s.42; İrfan Gündüz, a.g.b., s. 21

²⁷ Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s.42

²⁸ Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s.43

büyüklerinden olan Mustafa el-Mübellit'ten (1284/1863) icazet almış olmasıdır.²⁹

Böylesine büyük olaylara ve önemli bağlantılara aracı olan hac yolculuğunun nihayetinde İstanbul'a dönen Gümüşhanevî, burada Nakşibendilik açısından tarihi bir önemi olan Fatih çevresinde³⁰ bulunan Fatma Sultan Camii'ne gelerek ve burada irşad faaliyetlerine başlamıştır. İstanbul'un çok tanınan ve itibar edilen bir şeyh olan Gümüşhanevî, köklü bir aileye mensup Şeyhü'l-Harem Emin Paşa'nın kızı Havva Seher Hanım 1291/1874 tarihinde evlenmiştir.³¹

Sıradan bir şeyh olmanın ötesinde bir fikir ve aksiyon adamı Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî, müridleri ile birlikte 93 harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'na katılmış,³² savaşın başlamasından hemen sonra müridlerini toplayarak Trabzon üzerinden Kars'a ulaşarak savaşa dahil olmuştur. Menakıbnâme'de, Gümüşhanevî'yi aralarında gören askerin heyecanının ve maneviyatının arttığı ifade

edilmektedir.³³ Dönüşünde Of'a uğrayan Gümüşhanevî, burada pek çok kişinin intisabını almış ve Ramazan ayını ve bayramını Of'ta geçirerek tefsir derslerinde bulunmuştur. Of'tan ayrılışında 280 civarında talebesine icazet vermiştir.³⁴ Daha sonra müridlerini tekrar toplayarak Batum'a giderek savaşa devam eden Gümüşhanevî'ye, Cephe komutanı Müşir Derviş Paşa ve askerler büyük hürmet göstermiştir.³⁵ Savaş boyunca cephede tam olarak ne kadar kaldığı bilinmeyen Gümüşhanevî, savaştan sonra tekrar İstanbul'a gelerek Fatma Sultan Camii'nde irşad faaliyetlerine devam etmiştir.

Gümüşhânevî, 1294 / 1878-79 senesinde ikinci kez hacca gitmiştir.³⁶ Bu hac yolculuğuna ailesiyle birlikte yapan Gümüşhanevî, halifelerinin neredeyse tamamını İstanbul'da bırakmıştır.³⁷ Bu sırada Mekke ve Medine'de verdiği hadis dersleriyle müridlerinin sayısını arttırmıştır. İslam dünyasının farklı coğrafyalarından gelen ulema ve meşayikle ilişki kurmuş onlar üzerinden önemli

²⁹ Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s.44

³⁰ Şah-ı Nakşibend zamanında ikinci kuşak halifelerinden biri İstanbul'a gelmiş Fatih civarında bir tekke tutmuş fakat devrin Osmanlı topraklarında çok güçlü tasavvufi ekoller bulunduğu için burada tutunamamıştır. Bkz. Hamid Algar, *Nakşibendilik*, çev. Cüneyd Köksal vd, İstanbul 2012, s. 199

³¹ Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s.44

³² Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s.48

³³ Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s.48

³⁴ Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s.49

³⁵ Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s.44

³⁶ Kevserî, *İrşâm*, s. 72

³⁷ Mustafa Fevzî, b. Numan, a.g.e., s.45

bağlantılar sağlamıştır. Hac görevini tamamladıktan sonra Mısır'a geçmiş ve burada üç yıl kalmıştır.³⁸ Mısır'da, Ahmed b. Süleyman el- Ervâdî'nin hocası eş-Şeyh Mustafa el-Mübellit el-Ahmedî ile karşılaşan Gümüşhanevî kendisine *Râmûzü'l-ehâdis*'i hediye etmiştir. Gümüşhanevî, Mısır'da Câmiu's-sıbteyn'de *Râmûz* okutmuş ve yedi kez hatmetmiştir. Her defasında icazet verdiği ve yapılan son hatminde meclisinde iki yüz kişinin bulunduğu kaynaklar tarafından nakledilmektedir³⁹. Gümüşhanevî, Mısırdaki kaldığı süre zarfında tarikatını burada yaymış kendisine eş-Şeyh Cevdet, eş-Şeyh Muhammed ve Rahmetullah el-Hindî adında halifeler tayin etmiştir. Gümüşhanevî daha sonra Tanta şehrine geçerek irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Daha sonra meşhur Sûfî Seyyid Ahmed b. Ali el-Bedevî'nin (675/1276) mezarı yakınlarında bir müddet kaldıktan sonra İstanbul'a geri dönmüş ve irşad faaliyetlerine Fatma Sultan Camii'nde devam etmiştir. Yazları Beykoz'a giden Gümüşhanevî Cuma günleri dergâhına dönerek Cuma namazlarını kendisi kıldırmıştır. Daha sonra ise Geyve'de irşad faaliyetlerinde bulunan Hasan Hilmi Efendinin, Fatma Sultan Camii'ne gelmesi

için haber gönderen Gümüşhanevî, Hasan Efendî'nin İstanbul'a gelmesi üzerine bütün yazı Beykoz'da geçirmiştir. Yaz bitiminde dergâha dönen Gümüşhanevî, bir daha mihraba geçmemiş ve vazifeyi tamamen Hasan Hilmi Efendî'ye bırakmıştır.

Yaşı gittikçe ilerleyen ve sağlık sorunları yaşayan Gümüşhanevî'nin son anlarında yanında bulunanların aktardığına göre, hastalığının son beş gününde hiçbir şey yemediği tüm sıkıntılara rağmen of bile demediği, son üç günü ise hiç gözlerini açmayarak herhangi bir söz söylemediği ifade edilmektedir. Gümüşhanevî'nin ölmeden önceki son sözlerinin ise "*Hepsini isterim yâ Kibriyâ!*" olduğu rivayet edilmektedir. Gümüşhanevî'nin cenazesi Fatma Sultan Camii'nde yıkanıp kefenlendikten sonra Sultan Abdülhamid'e habere verilmesi için bir süre bekletilmiştir. Daha sonra kılınan cenaze namazıyla kendi vasiyeti üzerine Süleymaniye Camii hazîresine, Kânûnî Sultan Süleyman'ın türbesinin yanına defnolunmuştur.

3. Eserleri

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî mutasavvıf kişiliği ve hareketli yaşamının yanında bir o kadar da güçlü bir âlimdir. Farklı alanlarda çok fazla eser kaleme alan

³⁸ Mustafa Fevzî, b. Numan, a.g.e., s.48

³⁹ Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s.45

Gümüşhanevî, XIX. yüzyılda yaşanan gelişmeler ışığında yeniden şekillenen Türk toplum yapısının din ve inanç kültürünün de yeniden şekillendiren şahsiyetlerin başında gelmektedir. Onun fıkıh ve ilmihal anlayışı günümüzde toplumda genel kabul gören anlayış olmuştur. İbadetleri tamamlayan dua ve tespih usullerinde toplumun genel kabulü olan ve Diyanet İşleri Başkanlığının da benimsediği usul Gümüşhanevî'nin usulü olmuştur. Tasavvuf alanında birçok eser yazan Gümüşhanevî'nin en temel eseri *Câmi'ul-Usûl*'dür. Tasavvufun temel aşamalarını ve özelliklerini anlatan bu eserini 1859 yılında tamamlamıştır.⁴⁰ Tasavvufa dair diğer bir eseri ise *Ruhul-'arîfîn ve reşâdü'ttalibin*'dir. Bu eserinde ise daha derini bir boyutta tasavvufun batını aşamalarını ve makamlarını anlatmaktadır. Eser 1858 tarihinde yayımlanmıştır. Tasavvufa dair diğer bir eseri ise *Mecmuatu'l-ahzâb*'tır. Bu eserinde ise farklı farklı tarikatlara göre günlük zikir ve dua usulleri bulunmaktadır. Eser 1893 tarihinde yayımlanmıştır.⁴¹ *Kitâbu'l-ârifîn fî esrâr-ı esmâil-erbaîn* isimli eseri ise bir esama'ül Hüsna zikridir.

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî'nin

en çok bilinen eseri ise *Râmûzu'l-ehâdîs* isimli hadis kitabıdır. İki bölümden oluşan eser 6400 hadisten oluşmaktadır. Eserin birinci bölümünde tasavvufî mülâhazalara açık ahlâk hadislerine yer verilmiştir. Her hadis metninin ilk kelimesi esas alınarak ve hece tertibi ile sıralanmıştır.⁴² 1275/1858 yılında telif edilmiş ve ilk nüshası aynı yıl içerisinde taş baskı olarak basılmıştır. Hadisleri senedsiz, kaynaklarını ise rûmuzlarla gösteren Gümüşhanevî, bazen sayfaların kenarında, bazen de hadislerin üst tarafına koyduğu şerhlerle konuların daha iyi anlaşılmasını temîne çalışmıştır. Tekke içinde oldukça önemli bir eser olan Râmûz, tekke şeyhleri ve Gümüşhanevî'nin halifeleri tarafından tekkenin ders kitabı olarak okutulmaktadır. Gümüşhanevî'nin Osmanlı toplumunun din anlayışına en önemli katkısı da bu noktada olmuştur. Unutulmuş bir gelenek olan hadis dersleri Gümüşhanevî'nin gayretleri neticesinde yeniden canlanmıştır. Eseri daha sonraları dergâhın sonraki şeyhlerinden olan Abdülaziz Bekkîne yeniden neşretmiştir. Eser ise günümüzde Hadsiler Deryası adıyla Cevat Akşit ve Lütfü Doğan tarafından yeniden yayımlanmıştır.⁴³ Eser

⁴⁰ Nuh Mehmet Güzel, a.g.t., s. 19

⁴¹ Nuh Mehmet Güzel, a.g.t., s. 19

⁴² Nuh Mehmet Güzel, a.g.t., s. 19

⁴³ Nuh Mehmet Güzel, a.g.t., s. 19

günümüze Hadisler Deryası ismi ile metin ve tercüme beraber olarak neşrolunmuştur.

Bu temel eserlerinin yanında Gümüşhanevî'nin daha başka eserleri de bulunmaktadır. Necâtu'l-gâfilin, Devâu'l-müslimîn Netâicu'l-ihlâs Levâmiu'l-ukûl Garâibu'l-ehâdis Letâifu'l-hikem d. Letâifu'l-hikem, Câmiu'l-menâsik alâ ahseni'l-mesâlik, Câmiu'l-mütûn fî hakkı envâi's-sıfâtî'l ilâhiye ve'l-akâidi'l-Mâturidiyye ve elfâzî'l-küfri ve tashîhi'l-a'mâli'l-acîbiyye, Kitâbu'l-abîr fî'l-ensâri ve'l-muhaciri ve'l-cihadi ve'l-gazvi ve's-sühedâi me'a Ahkâmiha ve hakâyikihâ ve dekâyikihâ ve tefâsirihi ve envâihâ ve fezâilihâ Kitabı matlabu'l-mücâhidî ve Risaletun makhûletun fî hakkî'l-müceddid'de bunların başlıcalarındandır.

4. Ahmed Ziyâüddîn

Gümüşhanevî'nin Faaliyetleri

Gümüşhanevî'nin İttihad-ı İslam çerçevesinde çok geniş bir alanda faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. Gümüşhanevî, kesinlikle sultanın bir memuru onun iradesi noktasında çalışan bir alim değildir. O bütün bu gayretleri tamamen kendi inisiyatifi ile gerçekleştirmiştir. Güçlü bir siyasi tarzı olan Gümüşhanevî, asla saray çevresinde görülmemiştir. Fakat onun gayret ve

faaliyetleri şüphesiz Sultan'ın politikaları ile paralel gelişmekte ve sultana büyük bir moral olmanın ötesinde çoğu noktada da önünü açmaktadır. Gümüşhanevî, imparatorluk için siyasetin ve ekonominin tıkandığı yıllarda farklı bir kanal üzerinden bağlantılar kurma gayretine düşmüştür. Onun stratejisi imparatorluğun merkezinde bulunan ve silsile olarak da güçlü referansları olan tasavvufi makamını kullanarak imparatorluk ile fiili siyasi bağlantısı kopmuş ve kopma tehlikesi yaşayan bölgeler daha da önemli olarak imparatorluğun sınırları dışında kalan kritik bölgelerle tasavvuf üzerinden bağlantılar kurmaktır. Tasavvufi yapı olarak çok meşrepliliği ile bilinen Gümüşhanevî kritik bölgelerde Halîdî, Nakşi meşayik ile muhatap olur onlara icazet verirdi. Eğer bu kendi silsilesinden kimseler bulamazsa usul olarak kendine en yakın tarikatların şeyhleri ile bir bağlantı kurardı. Böylelikle bu noktalar ile İstanbul arasında güçlü bağlar oluşturulmuş olmaktadır.

Bu bağlamda Gümüşhanevî'yi imparatorluğun kritik coğrafyaları ve imparatorluk sınırları dışında kalan inanç bağı ve Abdülhamid'in Avrupa yayılcılık karşısında alternatif olarak düşündüğü farklı coğrafyalar olmak üzere

çok geniş bir alanda faaliyetlerinin ve etkisinin bulunduğu görülmektedir. Etki alanında bulunan bu coğrafyalar aşağıda sırasıyla değerlendirilecektir.

4.1 İdil Volga Havzası

Türkistan'da olduğu gibi Deşt-i Kıpçak'ta da Rus yayılmacılığına karşı direnişin önemli unsurlarını Nakşi şeyhleri oluşturmaktaydı. Volga Ural Bölgesinde Nakşibendiliğin önemli temsilcilerinden olan Şeyh Zeynullah Rasulev bulunmaktaydı. Nakşibendiliğin Buhârî koluna mensup bir silsilesinin şeyhi olan Şeyh Zeynullah, 1835 yılında Orenburg sınırları içerisinde bulunan Şerif kasabasında dünyaya gelmişti. Uzun süren ve farklı şehirlerde çok fazla âlimden tedris ettiği ilim tahsilinden sonra nihayetinde Nakşibendiliğin Buhârî ekolünün temsilcilerinden olan Abdülhâkim Çardaklı'ya bağlanmış tasavvufi hayatı böylece başlamıştı.⁴⁴ Bağlandığı şeyhinden 1859 icazet alan Şeyh Zeynullah, Çardaklı Şeyh'in Volga Vural havzasında hocalık yapacak beş halifesinden biri olmuştu. Şeyh Zeynullah sadece bir mutasavvıf ve alim bir kişilik değildi. O devrin pek çok Nakşi şeyhinin de yaptığı gibi o da Rus işgaline karşı fiili bir mücadele içindeydi. O silahlı

mücadeleden ziyade kültürel ve fikri bir zeminde Ruslara karşı bir mücadele sürdürüyordu. Rus yönetimi altında yönetilmek zorunda kalan Müslüman ahaliye inançlarını ve kimliklerini korumaları ve Rus yayılmacılığı altında eriyip gitmemeleri için yeni bir tasavvuf algısı oluşturma gayreti içindeydi. Buhara ekolünün klasik söylemleri onun önündeki en büyük engeldi. Yapmak istediği girişimler nedeniyle çokça eleştiri alan Şeyh Zeynullah, kendine yeni bir dayanak aramaktaydı. Ayrıca Rus yayılmacılığına karşı sadece Volga bölgesindeki imkanlarla yürütülen bir faaliyetin başarı sağlamayacağını fark eden Şeyh Zeynullah, İslam dünyasının siyasi ve kültürel anlamda merkezi durumunda olan İstanbul ile bağlantı kurmayı önemsemekteydi. Bu kaygılarla 1893 yılında Hac ibadeti amacıyla çıktığı ziyaretinde o zamanki alim ve mutasavvıfların adet edindiği gibi yaparak İstanbul'a uğramıştı burada bulunduğu sırada Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî ile tanışarak ondan etkilenmişti.

Gümüşhânevî devrin önde gelen Nakşi şeylerindendi. Gümüşhanevî'nin etkileyen en önemli özelliği tasavvuf ve ilim usulüydü. Fatma Sultan Camii'nde irşad

⁴⁴ Hamid Algar, *Nakşibendilik*, çev. Ethem Cebecioğlu,

İstanbul, 2007, s. 222

faaliyetlerini devam ettiren Gümüşhanevî'nin önemli bir özelliği ise Sultan Abdülhamid ve saray çevresinde etkili bir isim olmasıydı. Sultan II. Abdülhamid birkaç defa mekânında Gümüşhanevî'yi ziyaret etmişti. Osmanlı bürokrasisinin hatırı sayılır bir kısmı ise bu dergâhın bağlılarıydı. Bütün bu faktörleri değerlendiren Şeyh Zeynullah, aradığı dayanağı bulmuştu. Ama Gümüşhanevî de onu etkileyen en önemli özellik şüphesiz onun sadece bir alim ve şeyh olmaması aynı zamanda bir aksiyon adamı olmasıydı. Gümüşhanevî'nin 1877-78 Osmanlı Rus savaşına müridleri ile birlikte katılması Şeyh Zeynullah'ı çok cezbetmişti. Volga havzasında yürütmek istediği faaliyetler için Gümüşhanevî'den daha uygun bir destek kapısı bulunamazdı. Kendisi gibi Nakşibendi olan Gümüşhanevî Nakşiliğin yeni ve daha zinde bir kolu olarak şekillenen Halidiye koluna mensuptu. Daha önemlisi Gümüşhanevî de Şeyh Zeynullah gibi yeni bir usul geliştirmişti. Geniş bir ufka sahip olan Gümüşhanevî'nin etki alanının da bu oranda genişti. Osmanlı sultanı ve saraya da yakın olan Gümüşhanevî sayesinde gücünü arttıracaklarını fark eden Şeyh Zeynullah, Gümüşhanevî'ye bağlanmış onunla çile çıkardıktan sonra

ondan icazet almıştı. Böylelikle Şeyh Zeynullah iki ayrı Nakşi kolundan icazetli hale gelirken Gümüşhanevî'nin de Volga Ural bölgesinde önemli bir temsilcisi olmuştu. Artık Gümüşhanevî dergâhı üzerinden İstanbul ile Volga Bölgesi arasında güçlü bağlar örülmüş oluyordu. Şeyh Zeynullah'ın bu tarihten sonra yoğun bir fikri ve fiili bir mücadele sürdürdüğü görülmektedir. Bu mücadelesinin ve fikirlerinin arkasında Gümüşhanevî bulunmaktaydı. 1917'de ölünceye kadar mücadelesi aralıksız devam etti. Tutuklandı, sürüldü, Rusya Müslümanlarının baş müftülüğüne yükseldi. Siyasete girdi. Mecliste bulundu. Sürekli aksiyon halinde bulunan Şeyh Zeynullah bu koşuşturmanın içerisinde dahi misyonunu devam ettirecek birçok talebe yetiştirdi. Bunlardan en göze çarpanı Türk tarihçiliğinin de önemli isimlerinden olan Ahmed Zeki Velîdî Togan'dır.⁴⁵

4.2 Mısır Faaliyetleri

Abdülhamid Döneminde Mısır her ne kadar hala daha Osmanlı'ya bağlı olsa da artık bölgede söz sahibi olan İngiltere'ydi ve Mısır kendisine özerk bir statü kazandıran hidivlerle yönetilmeye başlanmıştı. İmparatorluğun Müslüman coğrafyasının

⁴⁵ Hamid Algar, a.g.e., s. 237

önemli bir bölümünü oluşturan, Mısır bu yönetim özelliği ve İngiliz politikaları neticesinde kopuşun eşiğindeydi. Bu durumda İmparatorluk için büyük bir tehdit oluşturmaktaydı. Dolayısıyla Mısır üzerine stratejik politikalar üretilmeliydi.⁴⁶ XIX. yüzyılın ilk yarsında başlayan Kuzey Afrika'nın işgali süreci 1880'li yıllara gelindiğinde çok daha vahim bir boyut almaktaydı. Yarı bağımsız hidivlerle yönetilen Mısır, İmparatorluğa siyaseten ve ekonomik olarak çok zayıf bir bağlantıyla bağlı duruyordu. Bölgede İngiliz, Fransız ve İtalyan rekabeti de Osmanlı aleyhine sonuçlar doğuracak şekilde gelişmekteydi.⁴⁷ Mısır ile İmparatorluğun merkezini bağlayan en güçlü bağlantı inanç ve kültür birliği idi. İşte bu durumdan vazife çıkaran Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî, tasavvufi faaliyetlerine başladığı andan itibaren Mısır'ı önemsemişti. Her iki hac yolculuğunu da Mısır üzerinden gerçekleştirmiş bu seyahatleri sırasında Mısır'da bulunan meşayik ve alimlerle bağlar kurmaya çalışmıştır. İkinci hac yolculuğunda Mısır'da üç yılı aşkın bir süre kalan Gümüşhanevî, burada çok güçlü bağlantılar kurmuştu. Bu süre zarfındaki

etkinliği neticesinde Gümüşhanevî Mısır'ın en bilinen şeyhlerinden biri olmuştur. Öyle ki Mısır'da Anadolu'dakinden daha fazla bir şöhrete sahipti.⁴⁸ Gümüşhanevî'nin Mısır'da kurduğu en önemli bağlantısı Mehmed Aşık Efendi'ydi. Aşık Efendi'yi orada halife bırakarak buradaki faaliyetlerin devam etmesini sağlamıştır. Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın 1851 yılında Kahire'de inşa ettirdiği tekke binası Aşık Efendi'ye tahsis edilmişti. 1954 yılında Mısır hükümetinin bu tekke binasına el koymasına kadar tekke Gümüşhanevî dergahının bir kolu olarak varlık göstermişti.⁴⁹

Mısır'da Halîdîliğin yayılmasından sonra farklı kollara mensup çok fazla Nakşi şeyhi bulunmaktaydı. Bu şeyhlerin çoğuna ulaşan onlarla bağlantı kuran Gümüşhanevî, pek çoğuna da ikici kez kendi silsilesinden icazet vererek İstanbul-Kahire arasında köklü bağlar oluşturmuştu. 1873 yılındaki ziyaretinde Kahireli Nakşi şeyhlerden Cevdet İbrahim'in oğlu İsa Efendi'yi kendi adına orada Gümüşhanevî halifesi olarak tayin etti.⁵⁰ Mısırdaki bulunan bir diğer önemli isim ise Şeyh Muhammed el-Kürdî idi. Kürdî, aslında Haremeyn'de

⁴⁶ François Georçon, *Sultan Abdülhamid*, çev. Ali Berktaş, İstanbul, 2006, s.217

⁴⁷ François Georçon, a.g.e., s.219

⁴⁸ Hamid Algar, a.g.e., s.60

⁴⁹ Hamid Algar, a.g.e., s.112

⁵⁰ Mustafa Fevzî, b. Numân, a.g.e., s.61

irşad da bulunmaktaydı. Suud'da tasavvuf karşıtı eğilimleri rahatsız edici boyutlara gelince Suud'dan ayrılmış Mısır'a gelmiştir. El-Kürdî de burada bulunduğu sırada Gümüşhanevî'den icazet almış böylelikle İstanbul'un maddi ve manevi desteği ile selefi guruplara karşı Mısır'da mücadele etmiştir.⁵¹

4.3 Güney Doğu Asya Faaliyetleri

Halidî-Nakşi geleneğini Güney Doğu Asya topraklarına ilk götüren kişi Sumatralı bir mutasavvıf olan Şeyh İsmail'dir Şeyh İsmail 1856 yılında Singapur'a giderek burada Halidiği yaymaya başlamıştır. Böylelikle Nakşiliğin Güney Doğu Asya'da ilk tohumları atılmış oluyordu. Ancak şeyh efendinin halife bırakmadan vefat etmesi ile bu faaliyet yarım kalmıştır. Sonrasında ise Gümüşhanevî'nin silsilesinden Şeyh Süleyman Kırımî'nin icazet aldı ve hac sonrasında Batı Sumatra'ya gitti.⁵² Böylelikle buradaki irşad faaliyetlerini yeniden canlandırmış oldu. Nakşibendilik, Gümüşhanevî dergâhı üzerinden Güney Doğu Asya'daki bu ikinci yayılması sürecinde çok daha yaygın hale geldi. Güney Doğu Asya insanları üzerinde çok ciddi etkiler yarattı. Pek çok kişi bu

bağlantılar üzerinde Müslüman oldu. Gümüşhanevî üzerinden Nakşilik Güney Asya'da o kadar gelişti ki Nakşilik bölge insanı için bırakın tasavvuf tarikat bir yana doğrudan İslam manasına geliyordu. İslam'ı Nakşilik üzerinden öğrenen bu insanlar için İslam demek Nakşilik demekti. Şeyh Süleyman'ın bıraktığı irşad faaliyetini şeyh Abdulvahhâb devam ettirdi.⁵³ Tüm bu faaliyetlerin Sultan Abdülhamid'in Batı yayılcılığına karşı bir alternatif olarak Uzak Asya'yı değerlendirmeye başladığı dönemde cereyan etmesi de gözlerden kaçmayan önemli bir ayrıntıdır. Güney Doğu Asya Endonezya ve Malezya üzerinde böylelikle Gümüşhanevî tekkesinin izleri kalmış oluyordu. Bu coğrafya ile Türkiye arasında hala daha devam eden kültürel bağlar bu şekilde kurulmuş oluyordu.

4.4 Orta Asya Faaliyetleri

Orta Asya zaten Nakşibendiliğin ana vatanıydı. Timurlu hakimiyetin görüldüğü tüm şehirlerde güçlü bir Nakşi geleneği vardı. XIX. yüz yıl Orta Asya'sına bakıldığında ise Nakşiliğin Buharî kolunun Asya içlerinde güçlü olduğu çok fazla temsilcisinin bulunduğu ve Orta Asya

⁵¹ Hamid Algar, a.g.e., s.113

⁵² Hamid Algar, a.g.e., s.113

⁵³ Hamid Algar, a.g.e., s.113

Müslümanlarının da Nakşiliği çok önemsedğini görmekteyiz. Asya'daki Nakşi şeyhler sadece birer mutasavvıf değil aynı zamanda birer aksiyon adamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Buhara şeyhleri daha Timurlular zamanından itibaren bölgenin siyasi kaderine müdahil durumdaydılar. XIX. yüz yılda cereyan eden Rus yayılmacılığına karşı Asya Müslümanlarının en önemli direniş unsurunu Nakşi şeyhler oluşturmaktaydı. Buhara, Hokand, Semerkand gibi köklü Türkistan şehirlerinde gelişen direniş hareketlerini doğrudan Nakşi Şeyhler örgütlemekteydi. Fakat bu şeyhlerin Osmanlı ile bir irtibatı bulunmamaktaydı. Kuzey Asya Türkleri hac yolculuklarını İstanbul üzerinden yaptıklarından Osmanlı ile canlı bir bağlantıları vardı. Fakat Türkistan Türkleri için böyle bir imkân yoktu. Ayrıca Osmanlı coğrafyası ile Türkistan arasında bulunan İran ve İran ile yaşanan sıkıntılar Türkistan ile Osmanlı arasındaki bağları kopma noktasına getirmişti. İçinde bulunulan bu sıkıntılı dönemde bu bağları yeniden kurmak gerekmektedir. Gümüşhanevî tekkesi bu noktada da kendisini göstermektedir. Gümüşhanevî'nin en eski halifelerinden

olan Lüleburgazlı Mehmed Eşref Efendi 1877-78 Osmanlı- Rus savaşından hemen sonra Pekin'e gitti ve burada kurulan Hamidiye üniversitesinde idarecilik yaptı.⁵⁴ Eşref Efendi çok uzun yıllar kaldığı Pekin'de sadece idarecilik ve hocalık yapmadı burada tasavvufi irşada da bulundu. Onun burada bulunması bölge ile İstanbul arasında ciddi bağların örülmesini sağladı. Bu bölgeyle o kadar anılan bir kişi oldu ki Eşref Efendi'nin adı unutuldu Çinli Hoca olarak anılmaya başladı.⁵⁵ Gümüşhanevî'nin Orta Asya ile bağlantıları sadece bunlarla sınırlı değildir. Pek çok talebesini ve halifesini Rus yayılmacılığına karşı direnişe destek vermek amacıyla gönderdi. Orta Asya'dan da pek çok şeyh efendiyi İstanbul'a getirtip devlet erkânı ile temas kurmalarını sağladı. Üsküdar'da İbrahim Ethem Efendinin 1880 yılında kurduğu⁵⁶ ve kurtuluş savaşında büyük lojistik bir öneme sahip olan Özbekler Tekkesi bu bağlantıların bir sonucuydu.

4.5 Balkanlar

Balkanlar'da tasavvuf kendisini daha çok Bektaşilik üzerinden göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğun Balkanlar üzerinde hakimiyet oluşturmaya başladığı

⁵⁴ İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke İlişkileri*, İstanbul, 1989, s. 222

⁵⁵ Mustafa Fevzi, b. Numân, a.g.e., s.78

⁵⁶ Hamid Algar, a.g.e., s.86

dönemden itibaren Bektaşilik de burada yayılmaya başlamıştı. Başka güçlü tasavvufi ekollerde elbette Balkanlarda görülmekteydi. Fakat en etkili olanı şüphesiz Bektaşilik olmuştu. Belki de Bektaşiliğin de kendini en güçlü ifade ettiği yer de Balkanlar olmuştu. Bu itibarla Nakşibendiliğin Balkan sahasında güçlü izler bıraktığını söylemek zordur. Fakat yine de Balkanlarda Nakşibendiliğin temsil edildiğini görmekteyiz. Balkanların Türk hâkimiyetine girdiği ilk dönemlerinde XV. Yüzyılda Nakşibendilik de Balkanlarda ilk oluşumunu sağlamıştır. 1491 yılında Nakşibendiliğin önemli halifelerinden Ubeydullah Ahrâr'ın halifelerinden Molla Abdullah İlahî ile Balkanlarda Nakşibendilik kurulmuştur.⁵⁷ Uzun yıllar çok büyük bir gelişme göstermemekle birlikte Nakşibendilik Balkanlarda varlığını bir şekilde devam ettirmişti. Varna, Simav ve Saraybosna gibi önemli merkezlerde Nakşi dergahları bulunmaktaydı. Özellikle Balkanlarda faaliyet gösteren XV. Yüzyılın muktedir komutanlarından İskender Paşa'nın Nakşi dervişleri himaye ettiği dönemlerde Nakşilerin biraz daha güçlendiğini görmekteyiz.⁵⁸ Fakat Nakşibendilik İslam dünyasının genelinde

olduğu gibi balkanlarda da esas sıçramasını XIX. yüzyılda gerçekleştirmiştir. Bir Halidî kolu olarak gelişen "Yediler" adıyla anılan bir Nakşi tekkesi XIX. yüzyılda balkanlarda çok güçlenmişti. Merkezi Saraybosna'da bulunan bu tekke çok kısa zamanda balkanlarda etkili bir tarikat haline dönüşmüştü. Şeyh Hüseyin bu tekkenin ön göze çarpan şeyhlerindendi. Bektaşiliğin yasaklandığı dönemde gelişme gösteren Nakşibendilik, Balkanlarda Osmanlı'nın siyasi nüfuzunun giderek azalmasından dolayı Anadolu'daki kadar güçlenememiş ve Bektaşiliğe karşı bir üstünlük sağlayamamıştı. Fakat Nakşibendilik XIX. yüzyıl ortalarında Balkanlarda gidebileceği en uç noktaya kadar ilerlemiş olmuştu. Bu tarikat bugün hala daha Bosna Hersek'in inanç dünyasında önemli bir yer tutmaktadır. Şeyh Hüseyin 1800 yılında vefat ettikten sonra sırasıyla tekkenin başına Sırrı Baba sonrasında da Meclî Baba ve oğlu Şeyh Hasan geçmişti. Meclî Baba 1853 yılında tarikatın başında görülmektedir. Balkanların çalkantılı bu yıllarında Meclî Baba ve Şeyh Hasan İstanbul ile sıkı ilişki içinde olmaya çalışmışlardı. Bu bağlantıyı de şüphesiz Gümüşhanevî tekkesi üzerinden gerçekleştirmekteydiler. Bu

⁵⁷ Mustafa Kara, *Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Bursa, 2004, s. 99

⁵⁸ Hamid Algar, a.g.e. ,s.452

tekke ile Gümüşhanevî arasında bir silsile ünsiyeti kurulduğuna rastlanılmamaktadır ama aralarında canlı bir bağlantı kurulduğu açıktır. Gümüşhanevî'nin Fatma Sultan Camii'ne "Edep Yahu" levhası astırdığı tarihte Saraybosna'daki tekkenin kubbesine kocaman "Edep Yahu" yazdırıldığı görülmektedir.⁵⁹ İstanbul'un mu Bosna'yı Bosna'nın mı İstanbul'u etkilediği konusu açık değildir. Tekke İstanbul'a sadece kültürel ve tasavvufi olarak değil siyaseten de bağlıdır. Sırp isyancılarına karşı durmuşlar Sırp çetecilerin saldırılarına karşı bir sığınak vazifesi görmüşlerdir. Tekke bu özelliğini daha ilk kurulduğu zamandan itibaren göstermişti. Bu itibarla Sırrı Baba'nın II. Mahmud'tan bir berat aldığı ve vergiden muaf tutulduğu bilinmektedir.⁶⁰ Yine Sırrı Baba'nın II. Mahmud'un reformlarını destekleyen mahiyetteki beyanatları da bilinmektedir.

5. SONUÇ

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî gerek Nakşibendiliğin Halidilik gibi canlı ve güçlü bir kolunun şeyhi olması gerekse İstanbul'da faaliyette bulunması sebebi ile bir anda çağının öne çıkan mutasavvıflarından olmuştu. Ama o öne

çıkmasını sadece bu doğal özelliklerine borçlu değildi. Gümüşhanevî, sıradan bir mutasavvıf olmanın çok ötesinde hem nitelikli bir İslam alimi hem de Osmanlı İmparatorluğunun içinde bulunduğu sıkıntılı durumun ihtiyaç duyduğu gibi bir aksiyon adamıydı. II. Mahmud ve Halidî Bağdadî döneminde imparatorluk ile Nakşiler arasında başlayan zimmi yakınlaşma, II. Abdülhamid ve Gümüşhanevî dönemlerine geldiğinde adeta bir iş birliğine dönüşmüştür. Gümüşhanevî dergahına mensup dervişler bulundukları yerlerde devletin menfaatlerini devletin birer görevlisi gibi müdafaa ediyorlardı. Sarayda görevli pek çok bürokrat da Gümüşhanevî tekkesine mensuptu.⁶¹ Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî'nin İslam dünyasına yaklaşımı ile Abdülhamîd'in İttihad-ı İslam siyaseti büyük oranda örtüşmekteydi. Bu itibarla Gümüşhanevî tekkesinin bütün imkânlarını bu siyaset çerçevesinde kullanmaktaydı. Gümüşhanevî, imparatorluğun askeri, siyasi ve ekonomik gücünün artık Avrupa tehdidi karşısında direniş gösterebilecek güçte olmadığını çok iyi kavramıştı. Keza Gümüşhanevî, imparatorluğun parçalanma tehlikesiyle

⁵⁹ Hamid Algar, a.g.e., s.457

⁶⁰ Hamid Algar, a.g.e., s.460

⁶¹ Hür Mahmut Yüceer , "II. Abdülhamid Dönemi Devlet Tarikat Münasebetleri", *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi*, İstanbul, 2012, s. 269

karşı karşıya olduğunu da görmüştü. Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî, bu parçalanmayı önleyecek şeyin ise inanç birliği olduğunu, inanç birliğini kuvvetlendirmenin ise tasavvufi bağlarla gerçekleşebileceğini düşünmekteydi. Bu düşünce ile imparatorluktan ayrılma tehlikesi yaşayan kritik bölgelerle ve imparatorluk sınırlarında bulunmayan İslam dünyasının hassas coğrafyalarıyla tekke üzerinden bağlantılar kurmuş yetiştirdiği nitelikli talebelerini bu noktalara yollamış oradaki tasavvufi önderlerle fikir ve gönül birliği kurmanın yollarını aramıştı. Bu şekilde onlarca noktaya yüzlerce halife göndermişti. Bu bağlamda Mısır, Balkanlar, Orta Asya, İdil-Volga Havzası ve Güney Asya'da güçlü ve köklü bağlantılar kurmuştu. Bununla da yetinmeyerek Avrupa yayılcılığına alternatif siyasi bloklar oluşturabilecek olan Japonya Çin Endonezya ile de bağlantılar kurmuştu. Güney Asya'nın pek çok noktasında İslam'ın yayılmasını sağladı. İlmi ve fikri faaliyetleri neticesinde Osmanlı toplumunun dini algısını yenilemiş ve derin etkiler bırakmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığının benimsediği ibadet ve dua usulleri onun geliştirdiği usullerdir. Osmanlı inanç dünyasında bu kadar derin izler bırakan Gümüşhanevî'nin bu

gayretleri siyasetten başarıya ulaşamamıştır. İmparatorluğun içinde bulunduğu imkânlar ve Batı yayılcılığın hızı karşısındaki çaresizliği öngörülen ve olmasın diye uğraşılan parçalanmayı engelleyememiştir. Fakat bugün Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması sonucu ortaya çıkan yeni devletler ve hiç Osmanlı hâkimiyetine girmeyen Asya'nın pek çok noktasında Türkiye ile görülen inanç ve din algısındaki birlikteliği büyük oranda Gümüşhanevî'nin bu gayretlerine borçluyuz. Onun kurduğu bağlar hala canlıdır. Hala İstanbul'dan bir parça taşımaktadır.

Kaynakça

ALGAR, Hamid, “Hâlid el-Bağdâdî”, *DİA*, XIV, İstanbul.

ALGAR, Hamid, “Hâlidîyye”, *DİA*, XIV, İstanbul.

ALGAR, Hamid, *Nakşibendîlik*, (Haz.A.C.Köksal), İnsan Yay., İstanbul, 2007.

BURSALI, Mehmet, *Osmanlı Müellifleri*, (Haz. A.F.Yavuz-İ.Özen), Meral Yay., İstanbul, 2007.

COŞAN, M. Esad, *Tarihî ve Tasavvufî Şahsiyetler*, (Haz. N.Yılmaz), Server İletişimYay., İstanbul 2008

Çetinsaya, Gökhan “*Abdülhamid Dönemi Dış politika*”, **Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi** İstanbul, 2012, (ss. 91-109)

Çetinsaya, Gökhan, II. Abdülhamid Döneminin İlk Yıllarında “İslam Birliği” Hareketi, basılmamış yüksek lisans tezi, A.Ü. SBE, Ankara, 1988

Ed. Yılmaz, Coşkun, Sultan Abdülhamid ve Dönemi, Sultanbeyli Belediyesi, İstanbul, 2012

Gerorgeon, François, Sultan II. Abdülhamid, çev. Ali Berktaş, Homer, İstanbul, 2006

GÜNDÜZ, İrfan, “Gümüşhânevî Ahmed Ziyâeddîn”, *DİA*, XIV.

GÜNDÜZ, İrfan, Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddîn ve Hâlidîyye Tarikatı, Seha Neşriyat, İstanbul, 1989

GÜNDÜZ, İrfan, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul, 1989

Güzel, Nuh Mehmet, Fevzi Efendinin Menakıb-ı Ahmed Ziyâüddîn Esreinin araştırılması, basılmamış yüksek lisan tezi, M.Ü. SBE., İstanbul, 2009

İsimsiz, Cihad Önderleri I, İslam Mecmuası Yayınları, İstanbul 1987

KARA, Mustafa, Din, Hayat, Sanat açısından Tekkeler ve Zaviyeler, Dergâh Yay, İstanbul, 1999

Kara, Mustafa, Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar, Bursa, 2004

KEVSERÎ, Muhammed Zahid, *İrgâmü'l-merîd*, Mektebetü'l-Ezheriyye, Kahire, 1952.

MUSLU, Ramazan, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18.Yüzyıl)*, İnsan Yay., İstanbul, 1999

Mustafa Fevzi Efendi, b. Numan, *Menâkıb-ı Hedîyyetü'l-Hâlidîn*, İstanbul, 1313.

Mustafa Fevzi Efendi, Kitab-ı Ziyâiyye, haz. Fatih Yıldız, Ensar Yay. Konya, 2012

TOSUN, Necdet, Bahâeddîn Nakşibend

Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı, İnsan Yay.
İstanbul, 2003.

YÜCER, H. Mahmut, *Osmanlı Toplumunda
Tasavvuf (19.Yüzyıl)*, İnsan Yay.,
İstanbul, 2004.

SÖKE VE DİDİM YÖRESİNDE KÜLTÜR TURİZMİ

İsa ÇELİK*

Öz

Söke ve Didim yöresi tarımsal açıdan olduğu kadar turizm açısından da önemli ilçelerimizdendir. İlçemizde hemen hemen turizmin her çeşidi mevcuttur. Bölge kültür turizmi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Arkeolojik sitler bakımından oldukça zengindir ve antik dönemin en önemli yerleşim birimleri olan Milet, Priene, Didim, Magnesia, Herakleia ve Myus gibi şehirler vardır. Ayrıca yörede glasyal dönem olan Würm'de çok önemli coğrafi değişiklikler olmuş ve bu değişikliklerden yöre kültürü direk etkilenmiştir.

Son 15 yıldan bu yana turizmin yeni formu şüphesiz kültür turizmi ile şekillenmiştir. Kültür turizmi konusundaki bu gelişmeden elbette Anadolu'nun önemli kültürel parçasını oluşturan bu bölge ayrı tutulamaz. Yörenin kültür turizmi, coğrafi perspektifle incelenerek, yöre ve ülkemiz kültür turizmi ile ilgili sonuçlara varılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür Turizmi, Coğrafya, Ören Yeri

Cultural Tourism in Söke and Didim Region

Abstract

Söke and Didim region are among the important districts in terms of tourism as well as agriculture. Almost all kinds of tourism are available in our district. The region has a special importance in terms of cultural tourism. It is very rich in archaeological sites and there are cities such as Miletus, Priene, Didim, Magnesia, Herakleia and Myus, which are the most important settlements of the ancient period. In addition, there are very important geographical changes in Würm, which is a glacial period in the region and the local culture was directly affected by these changes. The new form of tourism has undoubtedly been shaped by cultural tourism since the last 15 years. Of course, this region, which constitutes an important cultural part of Anatolia, cannot be separated from this development in cultural tourism. The cultural tourism of the region has been examined with a geographical perspective and it has been tried to reach the results regarding the region and our country's cultural tourism.

Keywords: Cultural Tourism, Geography, Ruins

*Dr. Öğretim Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Ortaca Meslek Yüksekokulu, isacelik@mu.edu.tr

1. GİRİŞ

Kültürel miras (Heritage)'ın maddi kültür belgeleri değişen coğrafi şartlardan dolayı tekrar yapılması mümkün olmayan yapılardır. Antik ve tarihi dönemlerden kalma kültürel yapılar, doğal ve beşerî tahribattan dolayı, çok azı günümüze ulaşmıştır. Kültürel mirasın korunması ve kullanılması yönünde günümüz dünyası daha bilinçli toplum yapısına sahiptir. Araştırma bölgesinde bulunan kültürel miras yerel ve milli öneme sahip olduğu kadar aynı zamanda küresel öneme de sahiptir.

Bu alan ülkemizin bir kültür turizmi alanıdır. Yörede Milet, Didim, Priene, Menderes Magnesiası, Myus, Latmos Herakliası gibi önemli kültür zenginliğine sahip antik şehirler bulunmaktadır. Bu antik şehirlerinin birbirlerine yakın olmaları kullanılabilirlik ve zaman kazanımı açısından önemlidir. Didim ve Sökede ülkemizin en çok ziyaretçi alan ilk beş ören yerinden birini oluşturan Milet, Didim, Priene ören yerleri bulunmaktadır. Yörede bulunan camii, kervansaray, manastır, vb. yapıların varlığı, yörede tarihi turizm ve inanç turizminin de varlığını ortaya koymaktadır. Böylece yörede kültür turizminin kapsamına giren birçok kültürel unsur bulunmaktadır.

Son 15 yıldan beri, özellikle Avrupa'da kültür turizmi, II. Önemli turistik faaliyet olarak turizm sektöründe hızla yerini almış ve halen önemi artarak devam etmektedir. Kültür turizminin bu hızlı gelişim sürecinden elbette Anadolu ve Anadolu'nun çok önemli kültürel bölgesi olan Didim ve Söke yöresi ayrı tutulamaz. Bölgede mevcut olan, basit kıyı turizminden farklı olarak kültür turizmi, yörenin en önemli turistik faaliyetlerdir. Kitle turizminde en az olumsuz etkiye sahip olan kültür turizmi geleceğin en önemli turistik faaliyeti olacaktır.

Bu çalışmamızda yörenin kültür turizmi coğrafi perspektifle ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. Araştırma Bölgesinin Coğrafi

Konumu ve Yörede Meydana

Gelen Jeomorfolojik Değişiklik

Yörenin coğrafi sınırları Gümüş Dağı eteğindeki M. Magnesiası haberlerinin önünden (Tekin köy) başlar. Kuzeyde Samsun Dağı, güneyde Menteşe'nin Beşparmak Dağı eski kütlesi ve Akköy Neojen tepeleri arasında denize kadar NE-SW doğrultusunda uzanır, uzunluğu 45 km'yi, aşar. Ova kenarında, düzlük üzerinde ada gibi yükselen tepeler görülür; bunlar gerçekten de ada iken alüvyonların

yayılması ile ova içinde kalmışlardır. Özbaşı Kasabası'nın yaslandığı tepe ve Milet kalıntılarının batısında eski Lade Adası yerinde şimdi 98 m yüksekliğindeki tepe tepe böyledir. Ovanın eğimi çok azdır.

Büyük Menderes gibi nehirleri Herodot "çalışan nehir" olarak tanımlanmıştır. Menderesin yaydığı alüvyonların tarihi devirlerde, özellikle İlkçağda hızlı bir ilerleme kaydederek fazla derin olmayan bir körfezi tamamıyla doldurduğu, bu körfezin kenarındaki bir koyu tıkayarak göl haline getirdiği bilinmektedir. Tarihi devrin fecrinde kıyı, belki Magnesia'nın kurulduğu yerin yakınında bulunuyordu. Klasik devir başında ise bu kıyı Priene ve Myus şehirleri önünde yer alıyordu. B. Menderes deltasının foto-jeomorfolojik incelenmesi sonucunda Ege Denizinin büyük bir körfez şeklinde Germencik yakınlarına kadar geldiği saptanmıştır.¹ Şimdiki Bafa Gölünün yerinde "Latmos Körfezi" (Latmikos Kolpos) denilen bir koy bulunuyor ve Latmos Herakliası bu koyun doğu kenarında yer alıyordu. Bir tepenin açık deniz rüzgarlarından korunduğu yerde

ünlü Milet şehri bulunuyordu. Kıyının batıya doğru yer değiştirilmesiyle Latmos Körfezi göl halini almıştır.² Yöredeki bu hızlı coğrafi değişiklikler son Glaciel (Würm) jeolojik zaman sürecinde oluşan B. Menderes grabenin kıyı çizgisi şimdiki konumunun 30-32 km doğusunda yer alan Söke ile Bağarası arasında olduğu belirtilmektedir. Latmos Körfezinin denizle bağlantısı ise M.S. 50-300 yılları arasında kesilmiştir.³

Coğrafi şartlardan dolayı Didim ve Söke yöresi Prehistorik dönemden günümüze kadar çok önemli medeniyetlerin yaşandığı bir mekandır. Yörenin kültür turizmi açısından araştırma alanı olarak seçilmesinin ana sebebi söz konusu coğrafi şartların meydana getirdiği kültürel zenginliktir. Çünkü herhangi bir coğrafi mekânda kültürel dönemlerin yaşanması, medeniyetlerin kurulması, o mekânın coğrafi şartlarına bağlıdır. Yine denilebilir ki bir coğrafi mekânda kültürel dönemlerin tamamen sona ermesi veya başka açıdan devam etmesi yine o mekânın coğrafi şartlarına bağlıdır.

¹ Oğuz Erol, "B. Menderes Deltasının Fotojeomorfolojik İncelemesi" Ege Coğrafya Dergisi. c. 9 1997. S. 40.

² B. Darkot M. Tuncel "Ege Bölgesi Coğrafyası"

İstanbul, Edebiyat Fak. Bas.1995, s. 63.

³ T. Tüerk ü. Altınbaş, "Uydu Verileri ile Büyük Menderes Deltasının Belirlenmesi" Aydın Cumhuriyet Ofset 1989, s. 88.

3. İnceleme Alanının Kültürel

Kaynakları

Anadolu, insanlık tarihi ile birlikte yerleşmeye açılmış, birçok milletin medeniyet kurmasına sahne olmuş, Asya'nın çok müstesna bir yarımadasıdır. Anadolu'nun bu önemini Ramsey Tarihi Coğrafyası'nda şu şekilde açıklanmaktadır. "Asya ile Avrupa arasında bir köprü gibi uzanan Anadolu Yarımadası, tarihin başlangıcından beri Şark ile Garbın harp meydanı olmuştur. Şark Garbı yenmek için giriştiği her teşebbüste sırasıyla Farslar, Araplar, Moğollar ve Türkler hep bu yoldan gelip geçmişlerdir. Onu Şark ruhuyla Garp ruhunun cenk meydanı yapan sebep memleketin kendi tabii vaziyetidir.⁴ Anadolu'nun güneybatısında Ege Bölgesi içerisinde en önemli havzalardan birisi de hiç şüphesiz Büyük Menderes havzasıdır. Didim ve söke yöresi tarihin hiçbir döneminde yerleşme fonksiyonunu yitirmiş bir bölge olmamıştır.

Yörenin neolitikle başlayan yerleşme tarihi Eti (Minos ve Miyken medeniyeti), Karya, Frigya, İon, Lidya, Pers, Büyük İskender dönemi, Roma, Bizans, Beylikler, Osmanlı dönemleri yaşanmış ve Türkiye Cumhuriyeti'yle devam etmektedir. Bizans,

Beylikler ve Osmanlı Devleri döneminde Aşağı B. Menderes yöresi olumsuz coğrafi şartlardan dolayı eski canlılığını nispeten kaybetmiştir. Bataklıkların kurutulması, ulaşım şartlarının iyileştirilmesi ve bölgenin turizme açılması ile son 25-30 yıldan beri yörede sosyo-ekonomik faaliyetler tekrar canlanmıştır.

Kültür turizminin coğrafyası (mekânsal dağılımı) kültürel zenginliğin toplandığı coğrafi lokasyonla bağlantı içindedir. Zengin bölgeler anıtlara, etkileyici inşa edilmiş binalara ve güçlü bir kültür turizmi oluşumuna sahiptir. Kültür turizminde, kültürel zenginliğe sahip anıtlar ve tarihi binalar, bölgelere milletlere ve milletlerarası çekiciliklere sahip olabilirler. Bölgedeki arkeolojik yapıların tamamı milletlerarası çekiciliğe sahip maddi kültür kalıntılarıdır. Tarihi yapılar ise genelde milli çekiciliğe sahip, kısmen de milletlerarası çekiciliğe sahip eserlerdir. Günümüz şehir ve kasabalarındaki tarihi yapılar, dinsel yapılar ve mekânlar, tarihi olay ve mekânlar çok farklı kültürlerin kaynakları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırma alanında 6 adet arkeolojik sit alanı bulunmaktadır. Sit alanları; Magnesia siti, Myus siti, Priene siti, Herkleia

⁴ M. W: Ramsay "Anadolu'nun Tarihi

Coğrafyası" M Eğitim Basımevi, 1960, s. 23.

siti, Milet siti ve Dydimasitidir. Bu sit alanları Kültür Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından tespit edilmiş alanlardır.

Araştırma bölgesinde Beylikler ve Osmanlı dönemlerinden kalma kervansaray, cami, hamam gibi tarihi yapılar bulunmaktadır.

4. Arkeolojik Kentlerin Kuruluş

Yeri Seçimi

Didim ve söke yöresinde bugün varlığı bilinen 6 adet antik yerleşme bulunmaktadır. Bu antik yerleşmelerin tamamında dikkate değer maddi kültür belgesi bulunmaktadır. Söz konusu, arkeolojik kalıntısı bulunan şehirlerin birçoğu antik dönemde, Helenistik dönemde, Roma ve Bizans dönemlerinde altın çağlarını yaşamışlar ve zamanlarının bilim kültür merkezleri olmuşlardır. Arkeolojik sitlerin zamanla önemlerini kaybederek terk edilmiş olmalarında ve önemli kültürel merkez olmasında, öncelikli neden coğrafi mekân şartlarıdır. Tarihin ve dolayısıyla kültürün varlığının bilinmesi ve etüt edilebilmesi coğrafi şartların bilinmesi ile doğrudan alakalıdır. “Eğer Anadolu tarihini anlamak istiyorsak vakanın cereyan

ettiği yeri bilmemiz lazımdır. Topografya tarihin temelidir. Atika tarihini kitaplardan tetkik ettikten sonra Pentelicus’u tırmanarak bu tarihi yoğun vadileri, dağları, denizleri önünde serili hiç kimse, topografyanın tarihe en büyük bir destek olduğunu asla inkâr edemez.⁵

Havzadaki şehirlerin sit seçimlerinde etkili olan başlıca faktörler; savunma, ticaret yollarına yakınlık, kaynak sulara yakınlık, ziraat alanlarına yakınlık, taşkınlardan korunma ve salgın hastalık riski taşımayan bölgelerdir.

Prehistorik ve orta çağa kadar şehirlerin korunabilmesi diğer bütün şartlardan önemlidir. Etrafı kalelerle tahkim edilmiş müdafaa kolaylığına sahip pek çok antik yerleşme, su ihtiyacı için büyük emek ve masraf sarf etmek mecburiyetinde kalarak uzak mesafelerden su getirmişler ve defalarca yerle bir edildikleri halde yine aynı mevkide kurulmaları, hep müdafaaya elverişli siteleri ile yakından alakalıdır.⁶ Savunma gereksiniminden dolayı arkeolojik sit alanları çoğunlukla kolay savunulabilecek yamaçlarda kurulmuşlardır. Havzadaki Priene, Heraklia gibi birçok antik yerleşimler

⁵ M. W: Ramsay “Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası” M Eğitim Basımevi, 1960, s. 53.

⁶ Süha Güney “Büyük Menderes Bölgesi” s. 307.

savunması kolay sitlere kurulmuşlardır. Yamaçlarda kurulan şehirlerde savunma gereksiniminden sonra dikkat çeken ikinci önemli husus ziraata elverişli bir arazi yakınında kurulmuş olmalarıdır. Bu bakımdan çalışma alanında bulunan şehirlerin iktisadi ve kültürel açıdan zamanlarının en iyi şehirleri olmaları, havzadaki tarım alanlarının varlığı ile açıklanabilir. Havza içerisinde ovalarda kurulan şehirler az sayıdadır. Bu şehirler ne kadar düzlüklerde kurulmuş olsalar da şehir surları içinde küçük bir tepe veya tepelere yakın yerlerde kurulmuşlardır. Kıyı şehirleri daha çok deniz aşırı göçlerin sonucudur. Savunma sebebi ile kıyıdan bir km. içte kurulan şehirler, iktisadi hayatta deniz ticareti önem kazanınca, liman olarak ikinci ve yeni bir yerleşme kurulmuştur. Havzada Latmos Herakleiası deniz ticaretinden daha fazla yararlanabilecek yeniden kurulan liman şehirlerinden biridir. Bugün Bafra Gölü kenarında bulunan bu şehir, B. Menderes nehrinin Latmos Körfezini doldurması neticesinde liman şehri özelliğini kaybetmiştir.

Topoğrafyaları bakımından iki ayrı kıyı şehri vardır. Birinci tip limn etrafında yelpaze şeklinde gelişmiş olan şehirlerdir.

İkinci tip yarımada, kıyıya birleşmiş ada dil ya da bunun üzerine kurulmuş şehirlerdir. Bunlar tipik deniz aşırı yerleşmelerdir. Yabancı ülkelere göçenler, bu çeşit savunası kolay yerleri seçmişlerdir.⁷ Miletos ikinci tip kıyı yerleşmesidir. Milet liman şehri Ege Denizi çevresindeki tüm liman şehirlerinden daha büyük ve daha güçlü idi. Aşağı B. Menderes Nehrinin eski Latmos Körfezini doldurması sonucunda bugün Milet şehri kıyıdan 9 km içeride kalmıştır (Bkz. Şekil 1). Doğal ve beşerî şartlar Milet şehrinin kurulmasına son derece elverişli şartlar arz ederken, daha sonraki dönemlerde yine aynı şartlar, şehrin fonksiyonunu yitirmesine ve tamamen terk edilmesine sebep olmuştur. Ayrıca salgın hastalıklar ve depremler Milet şehrinin terk edilmesinde diğer önemli şartlardır.

Aşağı Büyük Menderes yöresinin Ege Denizine kıyısı olması, kıyı ulaşımına bağlı ticaretin gelişmesi, ülkemizin jeopolitik konumunun Dünyanın çok önemli bir yerinde bulunması gibi faktörlerde havzada ulaşımına bağlı gelimi arttıran nedenlerin başında gelmektedir.

Arkeolojik sitlere bağlı eski kültürün ortadan kalkmasının temel sebepleri depremler, sel felaketleri, sıtma ve salgın

⁷ Akarca "Şehir ve Savunması" s.26.

hastalıklardır (malarya). Bu olumsuz faktörlerden en önemlisi depremlerdir. “gerçekten bu bölgede Paleozoik (ve daha eski) Mezozoik, Tersiyer ve Kuaternerin muhtelif devrelerine ait formasyonlar bulunmaktadır. Düz ve alçak alivyal ovalar kuaterner depolarından müteşekkil olduğu halde, bu ovaları çevreleyen yayla ve dağlık sahalar, daha ziyade Paleozoik ve Tersiyerin muhtelif devirlerine ait formasyonlar temsil edilir.⁸ Havzada her jeolojik döneme ait formasyon bulunmakta olup havza 3. Jeolojik dönemde (tersiyer) Menderes masifinin parçalanmış parçalanması neticesinde oluşmuştur. İşte bu sebepten dolayı faylarla parçalanmış olan çalışma alanı 1. Dereceden deprem bölgesidir. Zaman zaman çok şiddetli depremlerle antik şehirlerin çok önemli hasar gördüğü, bölge ile ilgili kitaplarda sık sık dile getirilmektedir. Günümüzde teknoloji altın çağını yaşıyor olmasına rağmen, yöredeki yerleşmelerin en büyük doğal felaketleri olarak yine deprem gösterilmektedir. Bu bakımdan depremlerin eski ve orta çağ dönemlerinde yerleşmeyi ve dolayısı ile kültürü olumsuz yönde etkilemekte çok daha etkili olduğu düşünülebilir.

Çalışma alanında farklı kültür dönemlerinin yaşanmasında ve kültürlerin ortadan kalkmasında doğal faktörler yanında beşerî faktörlerin de etkisi büyüktür. Bunlardan ilki Anadolu’nun ve dolayısıyla Menderes havzasının stratejik konumundan kaynaklanan doğulu ve batılı toplumlar arasında adeta nöbetleşe yerleşilen bir mekân durumunda olmasıdır.⁹ Avrupa’dan ve Asya’nın orta ve güney batı kesimlerinde meydana gelen göçlerden hemen hemen ilk etkilenen yer Anadolu olmuştur. M.Ö. 1200’lerde Yunan yarımadasındakiler Dom istilasından etkilenerek, Trakya’dan boğazlar yoluyla gelen Lidyalılar, Frigler ve adalar yoluyla güneybatıdan gelen Karyahılardan oluşmakta idi. Tarihte bu olaya Anadolu’ya deniz kavimlerinin göçü ismi verilir. Yine Doğudan ve Güneyden gelen Persler, Araplar, Moğollar ve Türkler Anadolu da ve çalışma sahamız olan Aşağı Büyük Menderes Yöresinde, kültür değişimlerine ve kültürün ortadan kalkmasına etki yapan beşerî etmenlerdir. Bölgedeki çok önemli savaş alanının varlığı (Lade savaş alanı) da kültürel değişimin işaretleridir.

Kültürlerinin terk edilmesinde etkili olan diğer önemli husus, Yöredeki antik

⁸ Süha Güney “Büyük Menderes Bölgesi” s.9

⁹ M. W: Ramsay “Anadolu’nun Tarihi

Coğrafyası” M Eğitim Basımevi, 1960, s. 22.

yerleşimlerin önemli kara ve deniz ticaret yolları kenarında kurulmuş olmalıdır. Eski ve orta çağda yol kenarında kurulan şehirler her türlü istilaya maruz kalmaları bakımından, buralar güvenlik açısından riskli yerlerdir. Bundan dolayıdır ki antik şehirlerin etrafı kalelerle çevrilmiştir.

Görülüyor ki bir mekânda kültürlerin kurulması (kuruluş yeri seçimleri) ve yine kültürlerin o mekânı terk etmesi (kültür mekân ilişkisi) doğal ve beşerî coğrafi şartlara bağlıdır.

5. Başlıca Antik Liman Şehirleri

Didim ve Söke yöresinde bulunan antik yerleşmelerin (Milet Didim Priene M.Magnesiası Herakleia Myus) tamamı liman ve kıyı şehri özelliğine sahiptirler. Priene ve M.Magnesiası'nın ilk kuruluş alanları, deniz kıyısında veya deniz kıyısına çok yakın bir bölgede olduğu bilinmektedir. Fakat bu şehirlerin ilk kuruluş yerlerine ait maddi kültür belgesine rastlanamamıştı. Denizcilik havzada bulunan antik yerleşme stiline belirlenmesinde hayati öneme sahiptir. Deniz ulaşımı insanlık tarihi kadar eskilere gidebilmektedir. M.Ö. 3000 yıllarında Mezopotomya'lılar ve Mısırlılar, M.Ö. 2000 yıllarında Giritliler, yine M.Ö. 2000 yıllarında Akalar, M.Ö. 1200 yıllarında

Fenikeliler, M.Ö. 7. yy'da Yunanlılar ve daha sonra Romalılar Ege ve Akdeniz ticaretine ellerinde bulunuyorlardı. Ege kıyılarında Miken ve Minos uygarlıklarıyla, Yunanlılar, Romalılar ve Osmanlılar etkin denizciler olarak bilinirler. Ege kıyılarında Ionia'daki kentler içinde Milet Homeros'un dediği tek kent olma özelliğine sahipti. Miletoslular denizler üzerinde rakip tanımadılar. M.Ö. 8. Yy'la kadar erken bir dönemde, özellikle 7. Yüzyılda Hellespontos Çanakkale Boğazı) Propontis (Marmara Denizi) ve Euxenios (Karadeniz) kıyılarında birçok koloni kurdular. Miletos kolonilerinin toplam sayısı 90'ı buluyordu.¹⁰ Maddi alandaki refaha bilim alanındaki parlak başarılar eşlik ediyordu. Miletos gerçi bu konuda eşsiz olmakla beraber diğer şehirlere önderlik ettiği tartışmasız kabul edilebilir.

6. Tarihi Yapılar

Didim ve Söke yöresi arkeolojik yapılar açısından zengin olduğu gibi tarihi yapılar açısından zengin değildir. Yörenin tarihi yapılar açısından zengin olmamasının temel sebebi yörenin olumsuz coğrafi şartlar içermesidir. Büyük Menderes nehrinin kıyı çizgisini batıya doğru uzaklaştırması sonucunda taşkın ve seller

¹⁰ Gorge e. Bean "Eski Çağlarda Ege" İstanbul,

Arion Yayınevi, 1995. S.211.

meydana gelmiştir. Bu taşkınlar bataklıkların ve salgın hastalıkların artmasına neden olmuştur. Ayrıca yörede deniz ve kara ulaşım şartları zorlaşmıştır. Bütün bu coğrafi faktörlerden dolayı yörede ancak son 25-30 yıldan beri yerleşme canlılığı sağlanabilmiştir.

Yörede tarihi şehir olarak ele alabileceğimiz tek yerleşme Söke'dir. Söke'yi Aydınoglu Mehmet Bey'in komutanlarından Süleyman Şah Bey kurmuştur. Beylikler döneminde Söke sadece Balat'ın sıtmalı havasından kaçan devlet görevlilerinin bir yeridir. Osmanlı zamanında idari merkez olmuş ve bu görevliler şehrin ilk kuruluş nüvesini oluşturan konak mahallesinde oturlardı.¹¹

Söke Osmanlı döneminde orta büyüklükte bir kasabadır. Hacı Ziya Bey Camii, İlyas Bey Camii, Çarşı Hamamı, Hacı Halil Paşa Kütüphanesi, Kemal Paşa Mahallesinde bulunan eski Söke evleri (Kurtuluş savaşından önce burada Yunanlılar oturdu.), eski Söke evlerinin bulunduğu Kemal Paşa Mahallesinde ayrıca bir cami ve ilkokul bulunmaktadır. Yukarıda bahsi geçen tarihi eserlerin tamamı Osmanlı döneminden kalmış eserlerdir. Bu tarihi eserler şehrin tarihi

dokusunun korunması bakımından son derece önemli yapılardır.

Yörede Söke dışında bulunan tarihi yapıların en önemlisi Milet Antik Kentinde Bulunan İlyas Bey Camii ve külliyesidir. Milet'in en seçkin mimariye sahip binalarından olan İlyas Bey Camii 1404 yılında inşa edilmiştir. Camii çok iyi durumda ve iyi bir taş işçiliğini yansıtmakta olup sanat tarihi açısından da önemli bir yere sahiptir. Camii kare planlı, 18 m genişliğinde tek kubbeli ve tek minarelidir. Minaresi 1955 yılında yıkılmıştır. Cami günümüzde ibadete kapalı olup oldukça bakımsız durumdadır. Böyle bir eserin yok olmaya terkedilmiş olması turizm (Kültür ve İnanç Turizmi) açısından büyük bir kayıptır. Caminin vakit kaybetmeden restore edilerek ibadete ve turizme açılması gerekmektedir. Caminin Milet harabeleri içinde restore edilerek ibadete açılması, ören yerine kültür çeşitliliği açısından ayrı bir önem kazanacaktır.

Milet ören yerinde diğer Türk dönemi eserleri Milet kervansarayı hanıkah (misafirhane), Türk Hamamı ile birlikte kervansaray farklı kültür mirası olarak turistik alana önemli bir katkıda bulunmaktadır.

¹¹ Yaşar Çağbayır Söke'' İzmir, Ayna Matb. S.30

7. Tarihi Olaylar ve Mekânlar

Yörede mekânın coğrafi şartlarına bağlı olarak birçok tarihi olay meydana gelmiştir. Anadolu'nun coğrafi konumuna paralel olarak bölgenin Ege Denizine komşu olması, mümbit bir araziye sahip olması gibi birçok coğrafi avantajlar, bölgenin tarihi dönemlerde sık el değiştirmesine ve böylece farklı kültürlerin bölgeye hâkim olmasına sebep olmuştur. Bu kültürel değişimlerde tarihi olaylar en etkin faktör olarak değerlendirilir. Lade Savaş alanı yörede en önemli tarihi mekândır. Bu önemli tarihi olay "savaş alanı turizmi" konusu içerisinde ele alınmıştır.

8. Savaş Alanının Bulunduğu Yer

Savaş alanı, Aydın'ın Didim ilçesinin Balat köyü sınırları içinde, Milet antik şehri yakınında bulunan eski Lade Adasıdır.

Tepenin yüksekliği 60 m'dir. Son yıllarda tepeden yol yapımı için malzeme alımı olmuş ve tepe oldukça silikleşmiştir. Savaş yeri turizmi için bu mekâna ihtiyaç vardır. Bunun için mutlaka Lade Adası koruma altına alınmalıdır.

Lade savaşı hem denizde hem de karada yapıldığı için "savaş alanı" sadece Lade Adası etrafı değil, bugünkü Milet harabelerinin bulunduğu alanı da kapsamaktadır. Lade savaş alanı, savaş

yerinin coğrafyasının değişmesi ile ayrı bir çekiciliğe sahiptir.

9. Lade Savaşı

Turizm kavramı içerisinde ele alınan yeni konulardan biri de "savaş alanı turizmi"dir. Savaş alanlarının turizmde çekicilik unsuru oluşturması savaşta meydana gelen olaylarla ilgilidir. Savaş alanı turizmine konu olan olaylar, tarihin seyrini değiştiren, temel kültürel değişimlere sebep olan olaylardır. Lade savaşında bu olaylardan birini oluşturmaktadır.

Lade savaşı M.Ö. 494 tarihinde Perslerle Milet (İyonyalılar) arasında yapılmıştır. İran (Pers) hükümdarı Doryüs'ün Akdeniz'e gönderdiği istila ordusu, yakan yıkan bir hızla etrafı kasıp kavuruyordu. Bunun üzerine Milet Yunanistan'dan aldığı ilhamla ayaklandı. İleri gelenlerden Aristogoros, Perslere karşı propaganda yapıyordu. Priene'de İyonya şehirlerinin katıldığı bir meclis kuruldu. Ya memleketi perslere bırakıp gitme veya sonuna kadar savaş yapmak, esası üzerine uzun konuşmalar oldu. Neticede ikinci fikir üstün geldi. Miletlerin Sart üzerine yani İranlıların Anadolu'daki merkezleri üzerine yürüdüler. Burayı yağma ettiler ve yaktılar. İran hükümdarı Doryüs bunu haber alınca

Milete karşı dehşetli bir hazırlık yaptı. Daha sonra savaşta meydana gelen olaylar, Herodot Tarihinde ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

Lade Savaş alanı, geçmişteki tarihi olaylar ve arkeolojik kalıntılar açısından zengin olması yanında alanın jeomorfolojisinin zamanla Büyük Menderes nehri tarafından değiştirilmiş olması, savaş alanı turizmi açısından alana ayrı bir cazibe unsuru katmaktadır. Bir zamanlar yüzlerce geminin katılması ile, yıllarca süren bir savaşın yapıldığı alanın önceden bir ada, ama şu anda kilometrelerce deniz kıyısından içerde kalmış bir kara parçasıdır. Bütün bunlardan dolayı savaş alanı turizmi kapsamında değerlendirilen eski Lade Adası, kültür turizmi içerisinde tarihi, coğrafi ve arkeolojik açıdan turizme son derece elverişli bir mekândır. Eski Lade Adası ve yakın çevresi savaş alanı, turizmine açılmalıdır. Bu isimle bölgenin tanıtılması durumunda Lade Adası ve çevresi özellikle yabancı turistler açısından ilgi ile karışılacaktır.

10. Söke ve Didim Yöresinde Kültür

Turizminin Gelişimi

Havzada kültür turizminin gelişimini ortaya koymada en önemli kaynak ören yeri ve müze ziyaretçi istatistikleridir. Aşağı

Büyük Menderes yöresinde kültür turizmi, bölgedeki antik kentlere yapılan ziyaretlerle başlamıştır. Havzada günümüzde ziyarete açılmış 5 antik şehir ve 1 arkeoloji müzesi bulunmaktadır. Bunlar Didim, Milet, Priene, Herakleia ve Menderes Magnesiası'dır.

Türkiye genelinde en fazla ziyaretçi alan ilk beş ören yerinden biri Aşağı büyük Menderes Yöresinde bulunmaktadır. Bu ören yeri Aydın Milet ören yeridir. Aydın Milet ören yeri, birbirlerine yakın olması dolayısıyla Didim, Milet ve Priene ören yerlerinden oluşan bir bütün olarak ele alınmıştır. Yörede dünyanın en büyük ve en canlı tapınaklarından antik çağın kahnet merkezi Didyma Apollon Tapınağı bulunmaktadır. Tapınak iyi korunmuş anıtsal cazibesi oldukça yüksek bir yapıdır. Didyma Apollon Tapınağı ortalama yıllık 200-220 bin ziyaretçi sayısı ile en fazla ziyaret edilen ören yerini oluşturulmaktadır. Hakikaten tapınağın, canlı mimari yapısı ve kütleli durumu ziyaret edenleri hayran bırakmaktadır.

Yörede bulunan Milet antik şehri; Ege Denizi'nin hükümdarı bilim ve felsefenin doğuş yeri olmuş, büyük bir tarihi geçmişe sahip olmasına rağmen bugün arkeolojik kalıntı açısından, olması gerekenden çok az kalıntıya sahiptir. Bunun sebebi bölgenin

coğrafyasının değişmesiyle açıklanmaktadır. Birçok arkeolojik yapı alüvyonlarla örtülmüştür.

Antik dönemde Milet liman şehrinin hemen önünde bulunan Lade Adası bugün çorak bir tepe görünümündedir. M.Ö. 494 yılında Persler'le Miletliiler arasında yapılan ve 6 yıl gibi çok uzun bir zaman süren Lade Savaşı "savaş yeri turizmi" olarak turizme açılması ören yerine ayrı bir turistik canlılık getirecektir. Tarih ve coğrafyanın buluştuğu ve önemli olayların cereyan ettiği mekânlar turizm açısından cazibe merkezleridir. Yörede diğer bir ören yeri Priene ören yeridir. Samsun Dağı eteğinde Büyük Menderes havzasına yakın bir yükseklikte kurulmuş, canlı kalıntılara sahip bir ören yeridir.

Yöre tüm turizm faaliyetleri açısından düşünüldüğünde çok önemli bir turizm cennetidir. Milet, Didim, Priene, Mendere Magnesiası, Myus, Latmos Herakleia'sı gibi birbirine oldukça yakın antik kentlerin varlığı ören turizmi açısından ne kadar zengin olduğunu göstermektedir. Söke İlyas Ağa Camii ve Milet harabeleri içinde bulunan beylikler dönemine ait, İlyas Bey Camii tarihi turizm, Milet antik kentinin erken Hristiyanlık için önemli olması ve Bafa Gölü kenarında bulunan manastırlar, Latmos dağında bulunan tek kişilik ibadet

haneler Hristiyanlığa yönelik inanç turizmi açısından yörenin önemli zenginliklerindendir. Menderes vadisi, Bafa Gölü ve Beşparmak Dağı Eko Turizmi açısından yörenin önemli zenginliklerindendir. Eski Lade Adası'nın savaş alanı turizmine açılması ve var olan kıyı turizmiyle yöre adeta bir turizm cenneti halindedir. Yörede öncelikle kültür turizmi yanında diğer turizmle ilgili avantajlar hesaba katılarak gerekli tanıtım yapıldığı takdirde turizmde sürdürülebilirlik ilkelerine uygun koruma tedbiriyle yörenin turizm için kullanılabilirliği hayli arttırılabilecektir.

Yöresinin yüksek kültürel turizm potansiyeline rağmen istatistiki veriler yörede daha ziyade kıyı turizminin hâkim olduğunu göstermektedir. Yörede bulunan ören yerlerine giden turistlerin aylara göre dağılımına baktığımızda, genel olarak ören yerlerinin yaz turizminden etkilendikleri açıkça izlenebilmektedir. Yaz turizmi etkisi en fazla Didim ören yeri üzerinde gözlenmektedir. Milet ve Priene ören yerinin bahar aylarındaki yüksek turist sayıları, kültür turizmi verilerine nispeten uygunluk göstermektedir. Ülkemize gelen turistlerin geliş nedenlerine göre yapılan istatistiklerde turistlerin ancak %9'u ile %13'ü kadarı kültürel amaçla geldikleri

anlaşılmaktadır.

11. SONUÇ, SORUNLAR ve ÖNERİLER

Didim ve Söke yöresi coğrafi konum bakımından Anadolu'nun önemli bir yerinde bulunmaktadır. Anadolu'nun dünya üzerindeki coğrafi konumunun önemi düşünüldüğünde araştırma bölgesinin kültürel şartları Anadolu ve yakın çevresi için genel sonuçlara varılması için ideal bir mekân oluşturmaktadır.

1. Didim ve Söke yöresi kültürel miras açısından sanılan çok daha zengin olduğu ortaya konulmuştur.
2. Didim ve Söke Yöresi ile ilgili istatistiki verilerden anlaşıldığına göre daha çok kıyı turizmine önem verilmektedir. Aslında bu yöre ülkemizin çok önemli bir kültür turizmi alanıdır. Bu bakımdan yörenin mutlaka kültür turizmi açısından tanıtımı ön planda tutulmalıdır. Kültür turizmi, yöre turizminde önemli bir denge unsuru oluşturarak turistik faaliyetin yılın bütün aylarında canlı tutulmasını da sağlanabilir.
3. Milet antik kenti içinde bulunan İlyas Bey Camii restore edilerek en kısa zamanda ibadete açılmalıdır.

Beylikler döneminin en önemli taş işçiliğine sahip bu tarihi camii, yöre kültür turizmine ayrı bir farklılık kazandıracaktır.

4. Milet antik yerleşmesi yakınlarında bulunan Lade Adası ve yakın çevresi "savaş yeri turizmi" 'ne açılmalıdır. Savaş alanı coğrafi değişikliklerle birlikte iyi tanıtıldığı takdirde yöre turizmine ayrı bir zenginlik katacak ve en azından konu ile ilgili olanların mutlaka dikkatlerini çekecektir.
5. Bu çalışmada bölgenin kültür turizmi ile ilgili karşılaşılan eksiklikleri ülkemiz genelinde de söz konusudur. Bu bakımdan yapılan anket ve mülakat çalışmalarının ışığında, bölge model kabul edilerek, ülkemiz kültür turizmi ile ilgili sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.
6. Kültür turizminin ülkemizde oldukça fazla sorunlara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Belki de sorunların en önemlisi, kültür turizminin daha henüz ülkemizin turizm gündemine tam olarak girmemiş olmasıdır. Yaptığımız araştırmada bazı seyahat acentesi işletmecileri, henüz "kültür turizmi" ibaresini duymadıklarını bizlere ifade etmiş olmaları, her şeyden önce kültür turizmi alanında

- teorik bilgi eksikliğinin varlığını ortaya koymaktadır. Bu bakımdan kültür turizmi, turizm ile ilgili eğitim yapan orta ve yükseköğrenim kurumlarında, ciddi bir ders olarak yerini almalıdır.
7. Kültür turizmi ile ilgili eğitim eksikliğine paralel olarak, belki de daha önemlisi bu konu ile ilgili kaynak eksikliğidir. Hem akademik alanında hem de tanıtım ve ders kitabı alanında kültür turizmi ile ilgili Türkçe çalışma yok denecek kadar azdır. Örneğin akademik alanda Yüksek Öğretim Kurulu tez sorgu sonucuna göre kültür turizmi alanında ülkemizde yapılmış ne bir yüksek lisans ne de bir doktora çalışması mevcuttur. Kültür turizminin turizm gündemine sağlıklı bir şekilde girebilmesi, bu konuda yapılacak akademik çalışmalara bağlıdır. Çalışmamız esnasında görüştüğümüz birçok rehber ve seyahat acentesi yetkilileri, kültür turizmi alanındaki bilgi yetersizliğini birçok defa bizlere ifade etmişlerdir. Kültür turizmi alanında bilgi yetersizliğine paralel olarak, bu konu ile ilgili turizm sektörü bazında çalışmalar oldukça yetersizdir.
8. Kültür turizminin en önemli sorunlarından biri de yetersiz tanıtımdır. İlgi uyandırma işi olan tanıtım günümüzde her sektör için çok önemli bir unsur haline gelmiştir. Tanıtım ve iletişimin teknolojik açıdan çığ gibi büyüdüğü günümüzde birçok yolla yapılabilir. Kültür turizmi açısından he ne kadar broşürle tanıtım daha kalıcı gibi gözüксе de asıl etkili tanıtımın; medya (görsel ve yazılı) ve uluslararası fuarlarda yapılacak tanıtımlar olduğu göz ardı edilmemelidir. Ayrıca internet yoluyla da tanıtım etkili ve süratli olup toplumların eğitim seviyesi yüksek olan bir kesime hitap eden bir tanıtımdır.
9. Ülkemizde kültürünün dış dünyaya tanıtılmasında “kültür turizmi” ibaresinin kullanılması daha etkili olacaktır. Çünkü kültür turizmi günümüzde dünyada, adından çok fazla bahsedilen bir turizm faaliyeti ve yeni bir oluşumdur. Ülkemiz kültürünü tarihimizle harmanlayarak tanıtmalıyız. Tanıtım ülkemiz insanının temel değer yargılar ön planda tutulmalıdır. Komplekslerden kesinlikle uzak durulmalıdır. Aslında

turistler farklı bir ülkeye gittiklerinde farklı bir kültür ve hayat tarzı ile karşılaşmak istiyorlar. Bu bakımdan komplekslerden uzak, ülke insanının kültürünü oluşturan temel değer yargıları tanıtımlarda dikkate alınır, turistler için hem daha ilgi çekici hem de daha etkileyici olacaktır. Aslında turistlerin geliş gayesi çok önemlidir. Eğer biz Anadolu'ya gelen turistlerin geliş gayelerini, yapılan tanıtımla daha çok kültür turizmi alanına çekebilirsek her açıdan turistlerin kalitesi daha yüksek olacaktır. Kültür seviyesi yüksek turistlerin ülkemize gelmesi, ülkemizin daha iyi tanıtılması anlamına gelir. Unutulmamalıdır ki kültürel mirasımızın dünyaya en iyi tanıtım yolu kültür turizmidir.

10. Ülkemizin tarihi gelmişindeki hükümlerlik sahasının genişliğinden ve tarihi misyonundan kaynaklanan, özellikle Avrupa ülkelerindeki yanlış imajını en etkili bir şekilde kültür turizmi ile silebiliriz. Ayrıca ülkemizin gündemine yansıyan bazı olumsuz unsurlarla kaybettiğimiz güveni yine kültür turizmi ile kazanabiliriz.

11. Kültür turizmi konusunda,

üniversiteler, kültür ve turizm bakanlıkları, seyahat acentaları, rehberler ve otel işletmecilerinin de katılımıyla genel bir kültür turizmi politikası belirlenmeli ve bu devlet politikası olarak uygulanmalıdır.

12. Ülkemiz turizminde yaz aylarında kıyı turizmine bağlı olarak aşırı bir yoğunluk yaşanmaktadır. Ülkemiz şartlarında kültür turizmi yılın hemen 12 ayında da yapılabilir. Yılın tüm aylarında turizm faaliyetinin devam etmesi için kış ve bahar aylarında kültür turizmi daha çok teşvik edilmelidir.

13. Örenleri ve müze giriş ücretlerinin yüksek olması ören yerlerinde kazı ve temizlik işlerinin yetersiz olması, aşırı rekabet yüzünden turistlerin kalitesinin düşmesi, turizmde kalifiye eleman yetersizliği, turist rehberlerinin istenilen düzeyde olmamaları ve kaçak rehber çalıştırılması, ülkemizde kültür turizminin en önemli sorunlarından biridir. Ayrıca turizm sektöründe çok önemli bir unsur oluşturan rehberlik mesleği, üniversitelerimizde lisans düzeyinde eğitim görülecek şekilde düzenlenmiş olması takdirle karşılaşılabilecek bir durumdur.

OSMANLI DÖNEMİ 18.YY BAŞI ŞEHİT AHMET PAŞA SIBYAN MEKTEBİNİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ İNCELENMESİ

Ercan ÖZGAN*

Merve SAĞLIK*

Öz

Osmanlı döneminde Sıbyan mektepleri; İstanbul'un fethinden (1453), Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girişine (1924) kadar hizmet veren ilk okuma ve temel dini eğitimlerin yapıldığı okullardır. Dini vecibelere göre "Kuran" öğretmek önemli bir olgu olup az bütçe ile bu eğitimin yapıldığı sıbyan mekteplerinin vakfedilmesi bir gelenek olarak Osmanlı'da hem saray erkânı hem de halk için yaygındır. Külliye ile beraber yapılan mektepler külliyenin bir parçası haline gelerek korunmuştur. Mahalle aralarında tek yapı örneği olarak yapılan taş mektepler ise korunamamıştır. Vakfiyelerin; yapının harabe hale gelinceye kadar arka arkaya dört kez onarılması bu onarımlara rağmen tekrar harabeye döner ise yıkılabilmesine izin vermesi [1] sonucu günümüze ulaşan Şehit Ahmet Paşa Sıbyan Mektebi de bunlardan biridir. 18.yy. Osmanlı mimarisi klasik dönemden geçişin başladığı ve sürecin izlenebildiği bir dönemdir. Bu yüzyılın başında İstanbul'da Üsküdar'da yapılan üç sıbyan mektebi Valide-i Cedid Külliyesi Mektebi (1710) Ahmedîye Külliyesi Mektebi (1722) ve Şehit Ahmet Paşa Sıbyan Mektebi (1709)'dir. Bu çalışmada, 18. yy. Osmanlı Döneminde Külliye dışında tek yapı olarak inşa edilmiş olan Şehit Ahmet Sıbyan Mektebinin mimarisi ve restorasyon çalışmaları incelenmiştir. Çalışmada, sıbyan mekteplerinin mimarisi ve tarihçeleri hakkında genel bilgiler verilmiş ve Şehit Ahmet Paşa Sıbyan Mektebi'nin tarihi ve mimarisi üzerinde durularak bu yapının restorasyon çalışmaları da değerlendirilmiştir. Yapının kent hafızasındaki yerinin korunması ve günümüzde de aynı fonksiyon ile devam ettirilme süreci incelenmiş ve benzer özellikteki kültür miraslarımızın korunmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sıbyan Mektebi, Restorasyon Müdahaleleri, Restorasyon Uygulama Süreçleri

* Prof. Dr. Öğretim Üyesi, Düzce Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim dalı, ercanozgan@gmail.com

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Düzce Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim dalı, merve_saglik@yahoo.com

Architecture of the 18th Century Ottoman Şehit Ahmet Pascha Sıbyan School Examining the Features

Abstract

Sıbyan schools in the Ottoman period; They are the schools where the first reading and basic religious education is provided, from the conquest of Istanbul (1453) to the entry into force of the Law of Unity of Education (1924). According to religious positions, teaching the "Quran" is an important phenomenon and it is common for both the palace man and the people in the Ottoman as a tradition to devote the schools of education, with a low budget. The schools built together with the complex have been protected by becoming part of the complex. Stone schools built as a single building example among the neighbourhood could not be preserved. foundation; Şehit Ahmet Paşa Sıbyan School, which has survived as a result of the restoration of the building four times in a row until it becomes ruined, if it returns to ruin despite these repairs [1], is one of them. The 18th century Ottoman architecture is a period when the transition from the classical period began and the process can be followed. The three primary schools that were built in Üsküdar in Istanbul at the beginning of this century are Valide-i Cedid Kulliyesi Sıbyan school (1710), Ahmediye Kulliyesi Sıbyan school (1722) and Şehit Ahmet Paşa Sıbyan School (1709). In this study, 18th century the architecture and restoration work of the Şehit Ahmet Paşa Sıbyan School, which was built as a single building outside the Kulliye in the Ottoman Period, were examined. In the study, general information about the architecture and histories of the sıbyan schools was given and the restoration works of this building were evaluated by emphasizing the history and architecture of the Şehit Ahmet Paşa Sıbyan School. The process of preserving the place of the building in the city's memory and maintaining it with the same function today has been examined and it has been aimed to contribute to the protection of our cultural heritage with similar characteristics

Keywords: Sıbyan School, Restoration Interventions, Restoration Application Processes

1. GİRİŞ

Osmanlı döneminde Sıbyan mektepleri, 4 yaş ve üstü çocuklara temel dini ve pozitif ilimlerin öğretildiği, küçük ölçekte yapılardır. Yapım şekli bakımından ikiye ayrılan mektepler külliye ile beraber yapılanlar ve tek yapı olarak inşa edilenler olmak üzere ikiye ayrılır. Külliye içerisinde kalan mektepler günümüze ulaşırken tek yapı örneklerinden ise sayılı eser kalmıştır. Sıbyan mekteplerinin tarihçeleri, mimari özellikleri, eğitim standartlarından bahsedilerek 18.yy. ilk döneminde inşa edilen Valide-i Cedid Külliyesi Mektepleri ve Ahmediye Külliyesi Mektepleri hakkında da bilgiler verilmiştir. Tek yapı örneklerinden bu sıbyan mektepleri de Şehit Ahmet Sıbyan Mektebi ile dönemsel benzerlikler göstermektedirler. Çalışmada, Şehit Ahmet Sıbyan Mektebinin geçmişten günümüze restitüsyona kaynak olacak bilgi ve belgeler ışığında müdahaleler ve restorasyon aşamaları anlatılarak, diğer eseler için de benzer çalışmaların yapılabilmesine katkı sağlayacak örnek bir çalışma yapılmıştır.

2. Yöntem ve Bulgular

Bu çalışmada 18.yy. başında inşa edilen bir sıbyan mektebinin restorasyonunun incelenmesi için aynı

dönemde inşa edilen diğer iki ayrı mektebin verileri ile literatür taraması yapılarak elde edilen tarihi dokümanlar bilgi ve belgeler kullanılmıştır. Çalışma kapsamında, dönemsel analizler yapılmış, yapıların ortak özellikleri belirlenmiş, belirlenen faktörler ışığında restorasyon projesi hazırlanmıştır. Restorasyon projesine tarihi belgelerden alınan verilerde işlenmiştir. Bu kapsamda hazırlanan ve uygulanan restorasyon projesi sonucunda restorasyon müdahaleleri gerçekleştirilmiş ve yapının özgün fonksiyonu ile kullanımı sağlanmıştır.

3. Sıbyan Mektepleri, Tarihçesi, Ders Programı, Mimari Özellikleri

Osmanlı döneminde Darü't Talim binası, Fatih Külliyesi ile beraber yapılan Osmanlı'nın İstanbul'daki ilk mektebi olarak bilinir. [2]. Osmanlıda 1824 yılında eğitim zorunlu hale getirilmiş ancak Talim-i Sıbyan olarak isimleri yenilenen Sıbyan Mekteplerinde müfredat değişmemiştir. Mekteplerin bugünkü hale gelmesi 1870 yılında İptidai Mektepleri ve çok sınıflı mektepler başlamış, cumhuriyet ile değişmiştir [3]. Mekteplerde belirli bir müfredat bulunmamakla birlikte genellikle namaz sureleri, Kur'an Kerim, Kiraat,

tecvid, ilmiyal bilgileri, okuma-yazma ve dört işlem eğitimi verilmektedir. [4]. [5]. Sıbyan mektepleri genellikle yapısal olarak camilere yakın, bir külliye'nin parçası olarak veya tek yapı olarak inşa edilmişlerdir. Külliye içerisinde yapılan mekteplerin fonksiyonel olarak gerekli olan ihtiyaçları külliye'den karşılanmış ve eğitmen olarak da hocalardan istifade edilmiştir. [6] Külliye dışında olanlar ise tek yapı olarak ve mahalle içinde inşa edilen mekteplerdir. Bu mektepler fonksiyonel ihtiyaçları doğrultusunda inşa edilmişlerdir. Plansal olarak teneffüşhane, tuvaletler yapı içerisinde çözülmüş genellikle ısınma için ocak derslik içine yapılmıştır. [6]. İptidai Mekteplere kadara klasik dönemi yansıtan bu yapılar mimari akımlara göre değişim göstermemiştir. Mimari esas olarak çocuk ölçeği kabul edilmiş ve yapı çocukların ilgisini azaltacak her nevi süsten arındırılmıştır. Dışa kapalı olan bu yapılarda ses izolasyonu için derslik kısmı fevkani yapılmıştır. Bu yapıların çok sayıda olması ve nüfusunda az olduğu dikkate alınarak yapılar kare plan 6,50x 6,50 - 8,00x8,00 boyutlarında tek derslikli olarak yapılmışlardır. Yapıda, örtü şekline göre 3,50- 5,00 m arasında yüksekliğe sahip mekanlar yapılmıştır. [7].

4. Osmanlıda 18.yy. İlk Döneminde Üç Ayrı Sıbyan Mektebi

4.1 Valide-i Cedid Külliyesi Sıbyan Mektebi

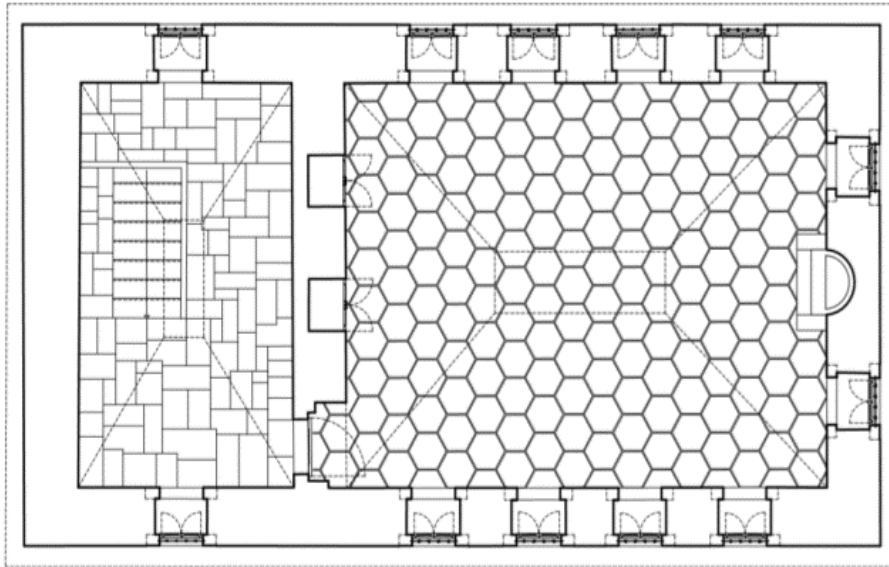
Mektep 1710 yılında Sultan III. Ahmet'in annesi Emetullah Gülnuş Valide Sultan adına valide-i cedid (yeni valide) adlı külliye ile beraber yapılmıştır. Külliye'nin beş girişinden biri olan ve Balaban Ağa caddesinde deniz tarafından külliye girişinde avlu kapısı üzerinde yer alan mektep fevkanidir. Külliye'nin o dönemin ser mimar-ı Kayserili Mehmet Ağa tarafından yapıldığı düşünülmektedir. [8]. Mektep giriş kapısı sıbyan mekteplerine has avlu kapısından farklı ve iki yerdendir. Birincisi avlu içerisinde bir diğeri de taç kapının içindedir. Mektebin altında bulunan oda mahya odası olarak kullanılan bir depodur. Derslik üstte yer almaktadır. Üç cephesi olan dersliğin deniz ve avlu içine bakan pencereleri vardır. Doğu cephesi ise kör olup ocak ve nişleri bulunmaktadır. Helâ kısmı olarak külliye'ninkini kullanmaktadır. Üst örtüsü iki ayrı tonozdan oluşan yapının derslik kısmının üstündeki tonoz diğer tonozdan derin yapılarak belirginleştirilmiştir. Dersliğe ait tonozun kasnağa kadar olan yüksekliği 3.50 m, tonoz üst noktası yüksekliği 6.30 m olup çatı örtüsü kurşundandır. Külliye ile

beraber günümüze kadar gelen mektep kesme taştan kâgır bir yapıdır. Camii ile birlikte 2013–2015 yıllarında restorasyonu yapılmış ve kur-an kursu fonksiyonu verilmiştir. (Şekil 1, Şekil 2)

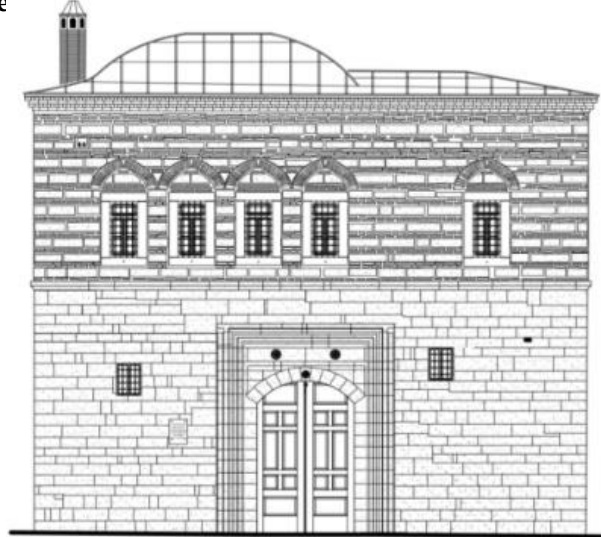
4.2 Ahmediye Külliyesi Sıbyan Mektebi

Ahmediye Külliyesi, 1722 yılında Eminzade Ahmet Ağa tarafından yaptırılmıştır. Ahmet Ağa Osmanlı

devletinde Silahtar ağa, İstanbul gümrükçüsü, darphane ve tersane emniyeti gibi farklı birçok görevde yer almıştır. [9] Külliye meydana adını vermiş olup, bugünkü Ahmediye Meydanında Esvapçı sokak ve Gündoğumu caddesi kesişimin de yer almaktadır. Sıbyan Mektebi fevkani olup, Gündoğumu caddesine açılan avlu kapısının üstünde yer almaktadır. Mektebin

Şekil 1: Valide-i Cedid Külliyesi Sıbyan Mektebi Planı

Şekil 2: Valide-i Cedid Külliyesi Sıbyan Mektebi Balaban Ağa Caddesi Görünüşü

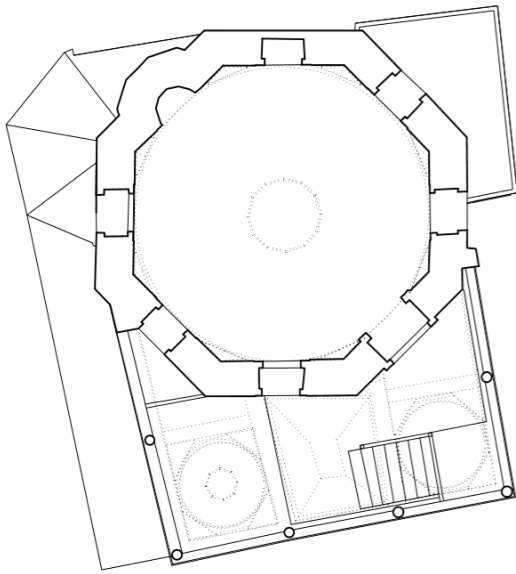
bir yazlık kısmı bir de sekizgen derslik kısmı mevcuttur. Mektebin altında ortada avluya açılan geniş bir tonozlu geçiş, sağında haziredar odası solunda da III. Ahmet dönemine ait önemli bir sebil ve hazne bulunmaktadır. Mektebin yazlık kısmı dikdörtgen planlı olup avluya hâkimdir. Döşemesi ve korkulukları mermerdendir. Derslik kısmının giriş kısmında kitabeli bir kapı bulunmaktadır. Kitabede mektebin 19. yüzyılda yapılan onarımından bahsedilmektedir. Sekizgen planlı olan mektebin bir kenarı kapı, bir kenarı mihrap, iki kenarı dolap diğer kenarları da şebekeli penceredir. Yüksek bir kubbe ile örülü olan derslik kesme taştandır. Külliye içersin de olması sebebiyle helâları külliyeinin diğer bir

kenarındadır. Mektebin üst örtüsü kurşundan olup, cephesi oldukça sade mermer korkuluklar ve kesme taş işlenmiş gül bezeklerle süslenmiştir (Şekil 3 ve Şekil 4).

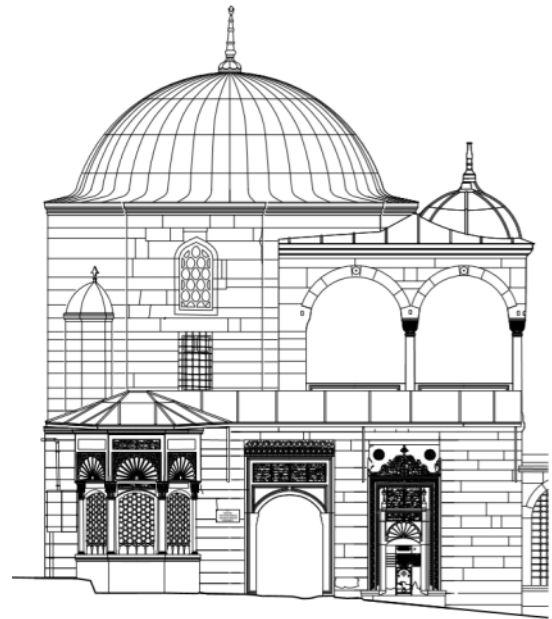
5. Şehit Ahmet Paşa Sıbyan Mektebi

Şehit Ahmet Paşa Sıbyan Mektebi, eski kayıtlarda Pazarbaşı mahallesi olarak geçen günümüzde Valide-i Atik mahallesinde, geçmişte Toprak Sokak olarak bilinen günümüzde ise Boybey Sokak üzerindedir. Kadastral parselizasyonu 194 ada 15 parsel olup 135 m² alana sahiptir (Şekil 5).

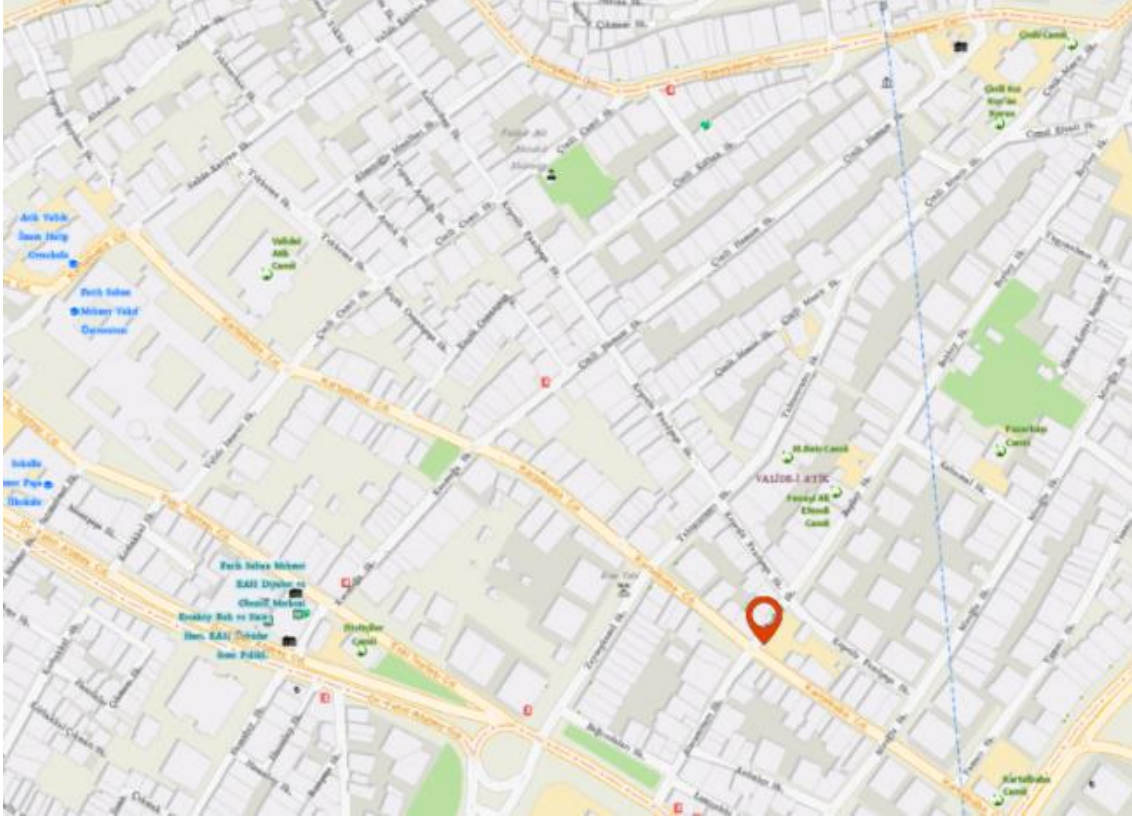
İmar planında kültür varlığı olmasına

Şekil 4: Ahmediye Külliyesi Sıbyan Mektebi Planı

Şekil 3: Ahmediye Külliyesi Sıbyan Mektebi Gündoğumu Caddesi Görünüşü

Şekil 5: Şehit Ahmet Paşa Sıbyan Mektebinin Yer Buldur Haritası

rağmen lejanтта konut alanında kalmakta, birçok tekke ve camiye komşu durumdadır. Mektebin banisi olan Türk Ahmet Paşa veya Çavuş başı Hacı Ahmet Ağanın nereli olduğu ile alakalı bir bilgi bulunmamaktadır. Ahmet Ağa, Dergâh-ı Âlî Kapıcılığı görevindeyken 1703 senesinde Çavuş başılık görevine başlamıştır. 1713 yılında Manisa iline sürgün olarak yollanmıştır. Daha sonra 1714 yılında vezaret tarafından Adana Beylerbeyi görevine getirilmiştir. Bu görevden sonra da Manisa Beylerbeyliği görevine ve Anadolu Beylerbeyi görevine getirilmiştir. Varadin (Peterwardein)

Meydan Muharebesinde şehit olmuştur. [10]

Mektep fevkani bir kâgır yapı olup M.1709 yılında inşa edilmiştir. Alt katında hazneli bir çeşme yer almaktadır. Hazne ile alt kat 3 aksa bölünmüş olup, giriş, hazne ve kuyunun bulunduğu diğer bir oda bölgesi vardır. Alt katta hazne kendi içinde bir tonoz, koridor başka bir tonoz ve diğer hol kesişen başka bir tonoz ile örtülmüş, zemin kat tavanı oluşturulmuştur. Mektebin yol cephesinden ve kuzey cephesinden girişleri vardır ki kapı oldukça alçaktır. Bu giriş, merdiven sahanlığının altında kalmaktadır. Üst kata tek kollu taş bir merdiven ile

çıkılmaktadır. Merdiven sahanlığı holden gelen tonozla oturmaktadır. Üst katta yazlık mektep ve bir de içerisinde ocak bulunan derslik mekânı yer almaktadır. Derslik mekânı kubbeli bir mekândır. Yazlık mektep ise tonoz ile örtülüdür. Çatı kirpi saçaklar üzerine oturtulmuştur. Çatı kaplaması kurşundur. Tekkenin cepheleri 3 sıra tuğla, 2 sıra taş alması duvar olup, ön cephe kesme taşlıdır.

5.1 Şehit Ahmet Sıbyan Mektebinin

İnşası, Tamirleri ve Onarımları

Arşiv belgelerine göre, Mektebin yapım tarihi olarak H.1116 M.1709 bilinmektedir. Bu veri ile alakalı bilgi ön cephesinde yer alan çeşmenin kitabesinden alınmaktadır. Ahmet Paşa 1128 tarihinde vefat etmiş olması ve kitabede şehit olduğundan bahsedilip 1116 tarihi atılması kitabenin sonradan eklendiğini göstermektedir. Mektebin 1881 yılında tamir edildiği ile ilgili bilgi bugün bulunmayan bir kitabeden öğrenilmiştir. Kitabe Mehmet Raif Bey tarafından okunmuş Mir'at-ı İstanbul adlı eserinde yayınlanmıştır. 1869 Maarifi Umumiye Nizamnamesi ile ilkokul zorunlu hale getirilmiş bu sebeple bina ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 1881 yılında da bu ihtiyacı karşılamak amacıyla binanın tamir edildiği düşünülmektedir. Mektebin 1894 Büyük

İstanbul depreminde tekrar zarar gördüğü Nermin Haskan'ın aynı eserinde belirtilmektedir

1940 yılında İbrahim Hakkı Konyalı'nın "Üsküdar Tarihi" kitabında "Ben 1940 yılında mektebi incelerken Arslan isminde bir emekli jandarma, mektebin merdivenini ve kitabesini pervasızca yıkarak evinin duvarında yapı malzemesi olarak kullandığını gördüm. Merdiveni yıkıldığı için yukarıya çıkarak inceleyemedim. Mektep, bir sofa, bir dersane ve bir de muallim odasından oluşmuştur. Odanın kapısında "Maşallah 1298" yazısını okuyabildim. Dershanenin iki tarafında üçer penceresi vardı. Üstünü de komşular çökertmişti. Mektebin yerdeki kırılan parçaları da Arslan'ın duvarında görülüyordu." diye bahsedilmektedir.

Cumhuriyet döneminde 03.03.1924 tarih ve 430 sayılı 'Tevhid-i Tedrisat (Eğitimin Bütünleştirilmesi) Kanunu' ile mekteplerin ve arsalarının Özel İdarelere devredilmesi istenmiş, kurulacak olan bir heyet ile tarihi ve görsel kıymeti olmayan mekteplerin arsalarının ise satılarak gelirleriyle yeni okul yapılması ön görülmüştür. Bu durum itirazlara sebep olmuş 1.9.1925 gün ve 6/4115 sayılı bir yönergeyle, değişiklik yapılarak sadece tarihi ve görsel kıymeti olmayanların Özel

İdarelere devredilmesine ve onarılabilecek durumda olanların tamir edilerek kullanımın sağlanması hiçbir şekilde kullanılamayacak durumda olan mekteplerin ancak satılabileceği bildirilmiştir. [1] Şehit Ahmet Paşa Sıbyan Mektebi de bu kapsamda İstanbul vilayetine kayıtlıdır. Mülkün devri 1967 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğüne yapılmıştır. Günümüzde Mektep Vakıflar Genel Müdürlüğüne aittir. 1962 yılında Vakıflar Rölöve Bürosu mimarlarından Yılmaz Bayülken tarafından rölöveleri hazırlanmıştır. Mektep G.E.E.A.Y.K¹. 14.IV.1973 tarih ve 7086 sayılı kararı ile Taş Mektep (Sıbyan Mektebi) ve Ahmet Paşa Çeşmesi olarak kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. 1989 yılında Vakıflar bölge müdürlüğü statik büro tarafından

hazırlanan teknik raporda mektebin bağlayıcı malzemelerdeki bozulma sebebiyle her an yola göçebileceği ve çatısının olmadığı, arka duvarlarının yıkık olduğu, ön cephe kalıntısının ise can ve mal varlığı için tehlike arz ettiği bildirilerek, restore edilerek çevresi için tehlikenin izole

Figure 2: Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu (KVKBK) Arşivi

Figure 3: KVKBK Arşivi

Figure 4: KVKBK Arşivi

Figure 1: KVKBK Arşivi

¹ Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek

Kurulu

Figure 5: KVKBK Arşivi

Figure 6: KVKBK Arşivi

Figure 7: Üsküdar Belediyesi Arşivi

Figure 8: Üsküdar Belediyesi Arşivi

edilmesi gerektiği bildirilmiştir.

1991 yılında sıbyan mektebine ait rölöve, restorasyon projeleri hazırlanmış ve çocuk kütüphanesi fonksiyonu verilmek üzere karar verilmiştir. 1993 yılında “İstanbul Üsküdar Şehit Ahmet Paşa Sıbyan Mektebi Emanet onarımı işi” kapsamında bir onarım yapılmıştır. Ancak bütçe yetersizliği sebebiyle onarım raspa, derz açılması, betonarme işleri, ahşap makaslı çatı yapımı, yalıtımı ve kiremit kaplanması, tüm cephelerin sıvanması ile yarım bırakılmıştır.

5.2 Şehit Ahmet Paşa Sıbyan Mektebi Restorasyonu

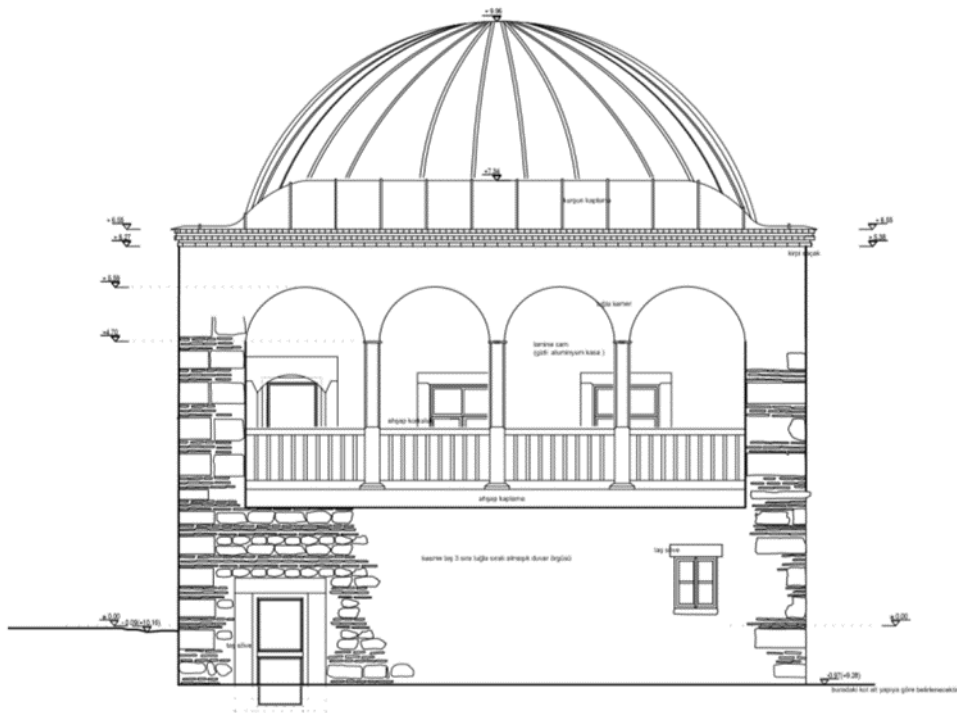
Üsküdar Belediye Başkanlığınca 26.10.2011 tarihinde 07.04.1994 tarih ve 6577 sayılı karar (Belge 8) ile onaylı proje doğrultusunda ihaleye çıkmıştır. 25.11.2011 tarihinde ÖZSOY İNŞ. TUR.TİC.SAN.A.Ş. firması ile sözleşme imzalanmış, 29.11.2011 tarihinde yer teslimi yapılmıştır. Ancak restorasyona esas proje ve yapının güncel durumu karşılaştırıldığında yapının restorasyonunun yarım kalması ve yaşanan 1999 yılı depremi nedenleri ile zorlandığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte restorasyon ilke ve teknolojilerindeki gereksinimleri bu projenin karşılamadığı

tespit edilerek revizyona gidilmiş, tüm projeler restitüsyon ve restorasyon projeleri revize edilerek güncel rölöve hazırlanmıştır. Restitüsyon için dönemsel analizler yapılarak aynı yıllar içinde yapılan ancak külliye ile birlikte yapılmış olan Ahmediye Sıbyan Mektebi, Valide-i Cedid Sıbyan mektepleri örnek alınmıştır. Çatı örtüsü kubbe olarak revize edilmiş, yazlık mektep eyvan kısmı özgün fonksiyonunda projelendirilmiştir. Restorasyon projesinde ise özgün fonksiyonun devam ettirilmesi kararı sonrası, yapının gövde duvarları sağlamlaştırılarak yükü hafifletmek için malzeme değişikliğine gidilmiş, tonozun tuğla yerine ahşap malzeme ile oluşturulmasına karar verilmiştir. Güncel

ihtiyaçlara cevap verecek wc ve tezgâh projelere eklenmiş, eyvan kısmının ise dokuyu bozmayacak alüminyum malzeme ile kapatılmasına karar verilmiştir. Yazlık mektepte yer alan ve tonozu taşıyan sütunlar hakkında bir veri bulunmayıp önceki projede alınan kararlar doğrultusunda 4 açıklık oluşturularak yük sebebiyle ahşap dikme tercih edilmiştir. (Şekil 6).

5.3 Çevresel sorunlar

Günümüzde çoğu eser gibi Şehit Ahmet Paşa Sıbyan Mektebinin problemlerinden biri mülkiyet kadastral durumudur. Parselizasyon sırasında yapı oturduğu alan kadar parsellenmiştir. Bu durum yapının yan ve arka girişleri için

Şekil 6: Şehit Ahmet Sıbyan Mektebi Sağ Yan Cephe

problem oluşturmıştır. 1961 yılında alınan rölöve de görülen girişlerin oluşturulabilmesi için yan parsellerden gerekli izinler alınmıştır. Mektebin ön cephesinde yer alan ve lale devrinin önemli eserlerinden biri olan Hacı Ahmet Çeşmesinin su teknesinin açığa çıkarılması için Boybey sokağında kotun düşürülmesi projelendirilmiştir.

5.4 Şehit Ahmet Paşa Sıbyan Mektebi Restorasyon Uygulaması

Bu süreçte belgeleme ilkesi esas alınmış ve bulunan her veri korunmuştur. Yapı, muhdes olan malzemeler ve özellikle çimento esaslı onarımlardan temizlenmiştir. Yapıya çok büyük yük getiren ahşap makaslı çatı sökülerek yapı hafifletilmiştir. Duvarlardaki ötelenmeler yapıya zarar

vermeyecek sınırdaki olanlar olduğu gibi bırakılmış, üst kat hizasında ise tehlike arz etmesi sebebiyle cephe sökülerek özgün malzemeler ile yeniden örülmüştür. Kullanabilir olan özgün taşlar kullanılmış yenilenenler için ise doku ve renk olarak benzer olan ocak tercih edilmiştir. Gövde duvarlarının sağlamlaştırılması sırasında ahşap hatıllar kontrol edilmiş ve çürüyenleri yenileri ile değiştirilmiştir. Onarım sırasında özgün tuğla ebatları esas alınarak renk ve doku olarak uygun olan tuğlalar döktürülmüştür. Hacı Ahmet Paşa Çeşmesi temizlenerek çimento içerikli malzemelerden arındırılmıştır. Çeşmenin teknesi açığa çıkarılmış ancak yolun genişliğinin elverişsiz olması ve yoldan geçen alt yapı sebebiyle kum ile korunarak

Figure 9: Güncel Fotoğraflar

tekrar örtülmüştür. Üst katta yer alan derslik kısmı örneklerinde olduğu gibi düzenlenmiş, sağ yan cephesinde ocak ve ocak nişleri oluşturulmuştur. Esere yük vermemek amacıyla ahşap tonoz ile üst örtü oluşturulmuş, kubbe ve tonozların üstleri ise kurşun ile kaplanmıştır. Yapı, Vakıflar Genel Müdürlüğünce tahsis protokolü ile İlçe Belediyesine yap-işlet modelinde tahsisi

Figure 10: Açılış Sonrası Fotoğraflar

Figure 11: Açılış Sonrası Fotoğraflar

Figure 12: Açılış Sonrası Fotoğraflar

Figure 13: Açılış Sonrası Fotoğraflar

yapılmış İlçe belediyesince “İftah İslami İlimler Akademisi” adında İftah İlim ve Kültür Derneğine kiralanmış ve 14.11.2016 da açılış töreni yapılmıştır. Yapı şu anda özgün kullanımına en yakın fonksiyon olan kur'an kursu olarak kullanılmaktadır.

6. SONUÇ

Bu çalışmada ifade edilen üç sıbyan mektebi de 1709, 1710, 1722 yıllarında yapılmışlardır. 18.yy. ilk dönemine gelen bu yapılar klasik dönemden geçişin başladığı lale devri başlangıcı sayılacak bir dönemde inşa edilmişlerdir. Bu dönemde ser mimarı Kayserili Mehmet Ağa'dır. [9]. İncelenen üç mektepten ikisi bir külliye ile beraber inşa

edilmesine rağmen Şehit Ahmet Paşa Sıbyan Mektebi külliye dışında inşa edilen tek yapı örneğidir. Külliye ile yapılan mektepler yüzyıllardır fonksiyonu ve varlığını devam ettirebilmişlerdir. Yapısal olarak üç mektepte fevkani yapılarıdır. Ahmediye Külliyesi Sıbyan Mektebi ve Şehit Ahmet Paşa Sıbyan Mektebi alt katında 18.yy. dönemin su eserleri bulunmaktadır ki bu eserler dönemin mimari etkilerini yansıtmaktadır. Her üç yapının da üst örtüsü kubbe ve tonoz olup kurşun kaplıdır. Yapılar kesme taştan kâgır binalardır. Pencere kapı nispet ve oranları benzerdir. Tek yapı örneği olan taş mektep vakfiye şartları gereği defaten tamir edilerek cumhuriyet dönemine ulaşmıştır. Cumhuriyet döneminde yapının 'Tevhid-i Tedrisat (Eğitimin Bütünleştirilmesi) Kanunu gereği arsasının satılarak yeni bir okul için gelir kaydedilmek üzere Özel İdareye devri yapılmışa da 1961 yılında mektep vakıflara iade edilmiş ve gene yok olmaktan kurtulmuştur. Yılmaz Bayülken, Vakıflar Rölöve Bürosu mimarı tarafından 1962 senesinde hazırlanan rölöve günümüz restorasyonuna ışık tutmuş alınan birçok kararın dayanağı olmuştur. Belgelemenin önemi bu rölöve sayesinde bir kez daha görülmüştür. Diğer mektepler sayesinde de dönemsel analizler yapılabilmiş ve

restorasyon projesi belgeler ve bilgiler ışığında belirginleşmiştir. Ancak restorasyon dinamik bir süreçtir. Uygulama sırasında restorasyon ilkelerine sadık kalınarak yeni kararlar gerektirmektedir. Şehit Ahmet Paşa Sıbyan Mektebi restore edilerek mektep kent hafızasındaki yerine kavuşturulmuştur. Ayrıca verilen fonksiyon ile özgün fonksiyonunun devamlılığı da sağlanmıştır.

Kaynakça

- [1] E. MADRAN, «CUMHURİYETİN İLK OTUZ YILINDA (1920-1950) KORUMA ALANININ ÖRGÜTLENMESİ-!» ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, pp. 59-97, 1996.
- [2] P. F. UNAN, «FATİH KÜLLİYESİ,» [Çevrimiçi]. Available: <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~unan/akademik36.html>.
- [3] G.ÖRS, OSMANLI DEVRİ SIBYAN MEKTEPLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME, İSTANBUL, 1985.
- [4] C. BALTAÇI, «eğitim sistemi, Osmanlı dünyayı nasıl yönetti devlet yönetimi, iktisat ve askeri teşkilat eğitim sistemi gündelik hayat,» %1 içinde Osmanlı dünyayı nasıl yönetti, İstanbul, iz, 1999, p. 246.
- [5] A. Memioğlu, «İmparatorluktan cumhuriyete ilköğretim,» A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, p. 41, 2003.
- [6] Ç. B. DİKMEN ve F. TORUK, «sıbyan mektepleri mimarisi, Abdullah Paşa Sıbyan Mektebi Örneği,» vakıflar dergisi, p. 37, 2017.
- [7] Ö. ACER, «Süleyman Efendi Sıbyan Mektebi,» [Çevrimiçi]. Available: https://www.academia.edu/6048924/%C3%96zlem_Acer_S%C3%9CLEYMAN_EFEND%C4%B0_SIBYAN_MEKTEB%C4%B0.
- [8] A. İ. T. S. v. T. L. ŞTİ., «Restorasyon Raporu,» Vakıflar Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2005.
- [9] O. GÜNDOĞDU , «ÜSKÜDAR'DAKİ AHMEDİYE KÜLLİYESİ HAZİRESİ,» İstanbul, 2016.
- [10] ANONİM, «Üsküdar'ın Kaybolmuş Eserleri,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.facebook.com/Üsküdarı-n-Kaybolmuş-Kültür-Eserleri-465035476980877/>.

Şekil 1,2,3,4: Vakıflar 2. Bölge Arşivi

AYDINOĞULLARI BEYLİĞİ ZAMANINDA FİKRÎ ORTAM*

Kemal Ramazan HAYKIRAN**

Öz

XIV. yüzyıl başlarında Batı Anadolu kıyılarında iki Menderes Nehri arasında kalan havzayı fethederek buraya Müslüman Türk kültürünün taşınmasını sağlayan Aydınoğulları yüz elli yıla yakın bir süre bu coğrafyanın sahibi olmuşlar, bu coğrafyaya pek çok eser bırakan Aydınoğulları 1426'da II. Murad devrinde kati surette Osmanlı hakimiyetine girerek siyasi faaliyetleri sonlanmıştı. Moğol istilası akabinde Anadolu'nun batı uçlarına gelerek buraları yurt tutan Türkmen beylerinin dinî anlayışları akademik çevrelerde uzun yıllardır süren bir tartışma konusudur. Selçuklu'nun merkezi ve şehirli unsurlarından olmayan bu Türkmen zümrelerin kitabî bir İslam anlayışına da sahip olmadıkları terminolojik ifadesi ile heterodoks bir dini anlayışa sahip olduğu iddiası dile getirilmektedir. Bu çalışmada durumun gerçekten de böyle olup olmadığı sorusuna Aydınoğulları Beyliği üzerinden cevap aranmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aydınoğlu, Batı Anadolu, Mehmed Bey, Ehl-i Sünnet, Heterodoks

The Religious Understanding in The Era of Aydınoğullari

Abstract

Aydınoğulları, who brought Islam and Turco-Islam identity to the western Anatolia at the beginning of the 14th century, had been the only sovereign on the land nearly for 150 years. Within this period, they built their own civilization and at the end their sovereignty was brought to an end in 1426 by the Ottomans under the reign of Murad II. The religious understanding of the Turcoman beys, who made the western Anatolia their new homeland just after the Mongolian invasion, has so far been widely argued among the historians. It has also been claimed that these Turcoman differently had a heterodox Islamic view from the Seljuks of the cities and rural areas. In this work, this claim will be examined by looking the period in context of Aydınoğulları.

Keywords: Aydınoğulları, Western Anatolia, Mehmed Bey, Ehl-i Sunnah, Heterodox.

* Bu makale Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri "FEF -20008 Aydın'da Entelektüel Ortam: 14. ve 16. Yüzyıllar" başlıklı proje kapsamında hazırlanmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, krhaykiran@gmail.com

1. Giriş

Batı Anadolu'da iki Menderes Nehri arasında kalan toprakları oldukça kısa bir süre zarfında fethederek Türk ve İslam muhiti haline dönüştüren Aydınoğulları burada kendilerine ait bir düzeni de çok kısa bir süre içinde oluşturdular. Böylece diğer Türk beylikleri ile birlikte Batı Anadolu coğrafyası boydan boya Türkleşme ve İslamlaşma sürecine girmişti.¹ Bilindiği üzere Anadolu'yu fethederek burada Müslüman bir Türk devleti kuran Selçuklular, Süleyman Şah zamanında İznik'e kadar ilerlemiş burayı da kendilerine başkent yapmışlardı. Fakat Haçlıların gelişi ile birlikte Kılınçarslan zamanında gerilemek zorunda kalmış, Batı Anadolu kıyılarını terk ederek Konya merkezli bir devlet olarak varlıklarını devam ettirmişler sonraları her ne kadar güçlü bir devlet haline dönüşseler de bir daha Batı Anadolu kıyılarında görülmediler. Batı Anadolu'nun Türk hakimiyetine girmesi ancak XIII. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşmişti. Selçukluların çevre unsurunu oluşturan bazı Türk boyları Moğol istilası ile Selçukluların Moğol tahakkümüne girmesi

neticesinde sistematik bir biçimde Batı Anadolu topraklarına yönelmişler, böylece Bizans İmparatorluğu'nun elinde kalan son toprakları fethederek yurt edinmeye başlamışlardı.² Genelde Selçukluların kırsalında ve uçlarında yaşayan bu Türkmen aşiretlerinin Selçuklularda görülen Sünnî dinî anlayışın uzağında oldukları İslam öncesi inançların motiflerini hala barındıran bir kültürü yaşadıkları iddiası uzunca bir süredir dillendirilmektedir. Selçukluların şehirli kültüründen uzak olduğu tartışma götürmeyen bu Türk aşiretlerin zikredildiği gibi heterodoks bir inancı yaşayıp yaşamadıkları ise oldukça netameli bir tartışma konusudur. Türklerin İslamiyet'i kabul süreçleri ile birlikte heterodoks olarak tanımlanabilecek kitabî ve sahih bir din anlayışından uzak fakat Müslüman olduğunu ifade eden zümrelerin varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Fakat bu inkâr edilemez zümreler ile Batı Anadolu beyliklerini aynı noktada buluşturmak ve onların da heterodoks bir din anlayışına sahip olduklarını iddia etmek eldeki tarihi veriler ışığında ne kadar mümkün olabilir?

¹ Mehmet Şeker, Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı, İstanbul 2006, s. 76.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri

ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri Tarihi, Ankara 1999, s. 11.

2. Aydınogulları'na Genel Bakış

XIV. yüzyılın başlarında Kütahya, Afyon ve Denizli dolaylarında güçlü bir beylik hâline gelen Germiyanogulları (1300-1429), batıya doğru devamlı akınlar yapmaktaydılar. Bununla birlikte yine daha güneyde ve güçlü Türk beylerinden olan Hamidoğulları'da bölge Türk gücünün önemli temsilcileri arasındaydı.³ Bu iki gücün Batı Anadolu'ya doğru uzanan nüfuzu bölgede bulunan Türkmen aşiretlerinin daha rahat hareket etmesini sağlamaktaydı ve Türkmen ilerleyişi Bizans'ın aleyhine bir şekilde Ege kıyılarına doğru ilerlemekteydi. İşte bu iki büyük Türk Beyinin himayesinde Batı Anadolu uclarına gelen Aydınoglu ve Menteşe Türkmenleri bu muhitin zaptına muvaffak olmuşlardı. Bağlı oldukları Türkmen beyliği adına başardıkları bu fetihten kısa bir süre sonra Anadolu'nun içinde bulunduğu siyasi koşulların sağladığı fırsat neticesinde kendi beyliklerini kurmuşlardı. XIV. yüzyılda iki Menderes Nehri arasındaki toprakların Türkleşmesini sağlayan ve burada bir asırdan fazla bir süre hakimiyet oluşturarak şehre adını veren Aydınogulları Beyliği'nin kurucu beyi Mehmed Bey'dir.

Fakat Aydınogulları'nın atası ve Mehmed Bey'den önceki reisleri Aydın Bey'di.⁴ Devrin tüm kaynaklarında Aydınogulları Beyliği'nin ata ismi olarak gösterdikleri isim Aydın'dır. Aydın Bey, Ayasuluk, Birgi ve Tire kitâbelerinde ailenin ilk ismi olarak görülmektedir. Aydın'a ait ilk tafsilatlı bilgi Yazıcızâde'dedir. Ondan nakil yapan Müneccimbaşı da babası Mehmed ve kendisi hakkında şunları yazmaktadır:

Selçuklu Devleti'nin zayıfladığı ve yıkılmaya yüz tuttuğu sıralarda yukarıda zikrettiğimiz bu şehirlerin yönetimini ilk defa ele geçiren Emîr Aydın'dır. O, Anadolu Selçuklu Sultanları'nın her taraftan getirilip Uc'larda iskân ettiği Uc emîrlerinden pek çok aşireti ve kabilesi olan biri idi. Uc'larda Türkmenlerin başlarında bulunanlara Uc emîri, işleri büyüdüğünde Emîru'l-ümerâ, denirdi. Moğollar'ın istilasını ile Selçuklu Devleti'nin zayıflayıp yıkılmaya yüz tuttuğu sıralarda, Uc emîrlerinden her biri kendi elinde bulunan yerlerde bağımsızlığını ilân etti. İşte Emîr Aydın da kendi adına nisbetle şöhret bulan bu beldelerde bağımsızlığını ilân etti.⁵

Selçuklu Tarihi müellifi şöyle demektedir: "Aydın Reîs, Emîru's-sevâhil

³ İ. H. Uzunçarşılı, 1999, s. 104.

⁴ Enver Konukçu, "Aydın İlinin Gelişiminde Aydın Bey," *Tire Araştırmaları Sempozyum Bildirileri*, C. II, Tire

2016, s. 110.

⁵ E. Konukçu, 2016, s. 111.

(Sahiller Emiri) Mehmed Bey'in oğlu idi. Mehmed Bey, Selçuklu Sultanları tarafından kaptan mevkiine getirilmişti, sahilleri korur ve denizdeki kafirlerle gaza yapardı. Onun oğlu Aydın Reîs de aynen bu görevi sürdürdü. Moğollar'ın Anadolu'yu istilâ etmeleriyle Selçuklu Devleti zayıflayınca Aydın Reîs sahillerde kışlayan Türkmenleri kendine çekti. Onlar da çok sıkıntı ve zulüm altında olduklarından onun bu davetini kabul ettiler. Aydın Reîs, bu Türkmenlerle Aydın İli'nde iskân eden Rumlar'a karşı gaza yaptı. O günlerde bu şehirlere "Leşkerî İli" deniliyordu. Leşkerî, Frankların Kostantiniyye (İstanbul)'yi istilâ ettiklerinde gelip bu şehirlerde oturan Rum hükümdarının lakabı idi. Aydın Reîs bu İli fethetti, adâletle ve eşitlikle imar etti. Moğolların, daha sonra da Karamanlıların zulmüne uğrayanlar kaçıp onun yanına geldiler. Bu nedenle Aydın Reîs'in işi büyüdü ve şöhreti arttı. Ölümüne kadar gaza ve cihâd yapmaya devam etti."

Aydın Reîs akıllı, adâletli, huyu güzel, cesur, gayretli, ihtiyatlı ve azimli bir emirdi. Şehirleri ve halkını uzun müddet kafirlerden ve fesatçılardan korudu. Kendisine saldıranları defetti. İyi huyundan ve adâletli davranışından dolayı şehirlerin

halkı ona yardımcı oldular. O, ölümüne kadar ülkesinin yönetiminde kaldı.⁶

Aydın Bey, Menteşeli, Saruhanlı, Germiyanlı, Hâmidlü gibi sözü geçer beyler arasına girmiştir. Mehmed Bey'in tahta çıkışına kadar, yani 1308 öncesi, Aydın bu kısa saltanatı sırasında kendi beyliğinin temellerini atmıştır. O'nun şöhreti yayıldıkça, Yörükler de git gide artan bir şekilde hizmetine girmişlerdir. Tahmini bir tarihleme ile yirmi beş yıl civarında, Yörüklerin yöneticiliğini yapmıştır. Aydın Bey, yaşının ilerlemiş olduğu bir sırada hayata veda etmiş olmalıdır. Kesin bir tarih belli değilse de hâdiselerin akışından ve oğlu Mehmed'in 1308 civârında tahta geçmesinden bu tarih ileri sürülebilir.⁷ Vefatından sonra kendi için yaptırılan bu türbeye defnedilmiştir. Aydınoğlu Mehmed Bey babasının ölümünü takiben akınlara kaldığı yerden devam etmiş ve onun reisliğinde Türkmenlerin Menderes Havzasında kuzeye doğru ilerleyişi devam etmişti. Bu gazalarda Menteşeoğulları'nın kurucusu Sasa Bey ve Mehmed Bey birlikte hareket ediyorlardı. Daha sonra ise, Menteşe ve Mehmed Beyler kendi aralarında da ayrışarak iki bağımsız Türk Beyliğine dönüştü. Aydın Bey'in doğudan

⁶ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, hzl: A. Bakır, İstanbul 2017, s.740

⁷ E. Konukçu, 2016, s. 114.

Menderes Havzasına girerek başlattığı fetih süreci neticesinde oğlu Mehmed 1308 tarihinde Birgi'yi kendine başkent edinerek Batı Anadolu ucunda bir Türk Beyliğini tesis etmiş oldu.⁸ Enverî, meşhur eserinde Aydınoğulları'nın 300'den fazla kalesi 60'dan fazla beldesi bulunduğunu kaydetmektedir.⁹ Menderes Havzası ile Bozdağlar'ın eteklerinden Ege Denizi'ne kadar uzanan geniş muhitte Aydınoğulları iki ayrı siyasi sürece ayrılmakla birlikte bir asırdan fazla hakimiyetlerini korumuşlardı. Nihayetinde beyliğin son beyi Cüneyd Bey'in II. Murad zamanında hal edilmesiyle birlikte 1426 tarihinde Aydınoğulları Beyliği'nin siyasi ömrü de tamamlanmış oldu.¹⁰

3. Aydınoğulları'nda Fikrî Ortam

Aydınoğulları pek çok beldeye hâkim olmuşlardı. Mehmed Bey töre gereği ülke topraklarını oğulları arasında paylaştırdığında Tire Süleyman Şah'a kalmıştı. Siyasetten ve devlet işlerinden uzak duran Süleyman Şah, kendini ilme vermiş burada bulunan devrin önemli

alimlerinden İbn Melek ile birlikte ilmî faaliyetlerde bulunmuştu.¹¹ Şehzadenin himayesinde Tire ilmî açıdan daha önde bir konuma sahip olmuştu. Bunun rastlantısal bir şey olduğunu düşünmemek gerekir. Zira Mehmed Bey gibi kapasiteli ve oğullarını tanıyan bir hükümdar böyle bir taksimatı tasarlayarak yapmıştı. Ayasuluğ yani Selçuk ve Birgi iki koldan yönetimin merkezini oluşturuyordu. Ülkenin batısı bir beldeden doğusu ise diğer beldeden yönetiliyordu. Bunlardan esas merkez ise Birgi idi. Burada oturan diğerine göre "Uluğ Bey" sıfatıyla daha üstündü. Bir diğer taraftan da Mehmed Bey'in oğullarından olan İbrahim Bahadır Bey ise İzmir uclarında Sığla Körfezi'nden kuzey batıya doğru yönelmiş Karaburun ve Urla havalisinde fetihlerle meşgul oluyor, buralarda imar faaliyetlerinin temelini atıyordu. Tüm bu coğrafyanın merkezinde kalan güvenli ve siyasetten uzak bir belde olan Tire ise ilmin ve kültürün merkezi olarak tayin edilmiş, siyasetten ziyade ilme merakı olan Şehzade Süleyman Şah üzerinden devlet ilmi ve alimi himaye

⁸ Enverî, *Düstûrnâme-i Enverî*, Yay. Mükremin Halil Yinanç, İstanbul 1928, s. 17; İ. H. Uzunçarşılı, 1999, s. 104; Himmet Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 1946, s. 15-29.

⁹ *Düstûrnâme-i Enverî*, 1928, s. 177.

¹⁰ Bülent Çelik, Tanju Demir, *Aydınoğlu Topraklarında Osmanlı Yönetimi (XIII.-XV. Yüzyıllar)*, *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri*

Tarih ve Kültür Sempozyumu-I: Aydınoğulları Tarihi, Ed. Mehmet Şeker, Mehmet Ersan, Cüneyt Kanat, TTK, Ankara 2013, s. 192.

¹¹ Kemal Ramazan Haykıran, "Aydınoğulları Zamanında Tire ve Çevresinde İlmi Faaliyetler", *Tire Araştırmaları Sempozyum Bildirileri*, C. II, Tire 2016, s. 39.

ediyor, ilmî ve edebî faaliyetlerin ilerlemesini sağlıyordu. Mehmed Bey'in bu politikası neticesinde Tire, Aydınogulları zamanında zengin ve emsallerinin çok ilerisinde bir ilmî zenginliğe ve birikime sahip bir beldeye dönüşmüştü.

Tire'de Aydınogulları'na ait medreselerden ilk dikkati çeken İbn Melek adına Mehmed Bey tarafından yaptırılan medresedir. Bu medrese İbn Melek'in diğer bir unvanı olan *Feriştahoğlu Medresesi* olarak anılmaktaydı. Feriştahoğlu ailesi için sonradan Süleyman Şah başka bir medrese daha yaptırdığı zikredilmektedir. Bir diğer medrese ise Tire Ulu Cami yanına yaptırılmıştır. Tarihi itibariyle İbn Melek'ten daha erken bir tarihte 1354'te yaptırılan bu medrese Aydınogulları'nın manevî hamisi olarak da anılan Derviş Ali Han Baba adını taşımaktaydı.¹² Bu medrese Osmanlılar zamanında Orta Medrese olarak anılmaktadır.

Bir diğer medrese ise Zincirli Medrese'dir. Yapım tarihi belli olmayan medrese beylik ailesince değil de Aydınogulları bünyesinde ticaretle uğraşan Müslüman tüccarlardan Musa bin Mustafa bin İsa bin Musa tarafından vakfedilmiştir.¹³

Otuz iki odalı bu medrese oldukça büyük bir medrese olarak göze çarpmaktadır.

Aydınogulları'nın Tire'de oluşturdukları bu ortam dahi tek başına onların ziyadesiyle Sünnî bir dinî anlayışa sahip olduklarını göstermektedir. Aydınogulları'nın dinî anlayışlarını kavrama noktasında üzerinde durulacak önemli bir kişi de İbn Melek namıyla anılan İzzüddin Abdülatif b. Abdülaziz'dir. Aydınogulları döneminde yaşamış bu önemli bir alim birçok ilim dalında söz sâhibi olduğu gibi daha ziyade şer'î ilimlerde tanınmış bir alim olarak tanınmaktadır.¹⁴ Önemli bir fıkıh alimi olduğu kadar hadis ilmindeki başarısı ile de nam yapmış olan İbn Melek, Aydınoglu Mehmed Bey'in daveti üzerine ailesi ile birlikte Aydınogulları'nın başkenti Birgi'ye gelmişti. İlerleyen yıllarda ise Tire'de kendisi için yapılan medreseye geçip faaliyetlerine orada devam etmişti. Şu an ayakta olmayan bu medresenin avlusunda kendisi gibi alim olan oğulları ile birlikte metfundur. Hemen yanlarında da kendilerini beylik adına himaye eden

¹² M. Şeker, 2006, s. 241.

¹³ M. Şeker, 2006, s. 242.

¹⁴ Mehmet Şener, *İbn Melek'in Hukukî Yönü-Türk*

Kültüründe Tire, Yay. Haz. Mehmet Şeker, Ankara 1994, s. 43.

Süleyman Şah'ın türbesi bulunmaktadır.¹⁵

Başta Aydınoğulları Beyliği'nin kurucusu olan Mehmed Bey olmak üzere, Beyliğin diğer beylerinin de ilim adamlarını korudukları ve sahip çıktıklarına devrin kaynaklarında açıkça rastlanmaktadır. Aydınoğlu beylerinin bu özelliklerinden dolayı da doğuda Moğol baskısından huzuru kaçan pek çok alim ve mutasavvıf gelip Aydınoğulları'nın hakimiyetindeki şehirlere yerleşmişlerdir. Bu arada eser veren bilginlerin, eserlerini bu beyler adına ithaf ederek veya beylerin isteği üzerine müstakil risâle ve eserler kaleme alarak ilme hizmet ve katkıda bulundukları görülmektedir.¹⁶

İbn Melek namı ile meşhur olan İzzüddin Abdüllatif b. Abdülaziz Aydınoğulları'nın himayesinde oldukça fazla eser kaleme almıştır. Başlıca eserleri: *Şerh-û Menarî'l Envar*, *Mübarekkûl Ezhar fî Şerhî Meşârikî'l Envar*, *Şerh-û Mecmâî'l Bahreyn*, *Minyâtü's Sayyadîn fî Tâlimi'l İstiyadi ve Ahkâmihî*'dir. Bir av kitabı da yazmış olan İbn Melek'in bu eserlerin neredeyse tamamı Hanefî mezhebinin önemli eserlerinin şerhi veya yorumu

niteliğindedir. Eserleri içinde en dikkat çekici olanı ise Ebubekir Razî'nin Hanefî mezhebine ait bir eserinin yorumu olan *Şerhû Mukaddimeti'l Fıkhiyye Şerh-û Tuhfetü'l Mülûk'tür*. İbn Melek üzerine yapılan çalışmalarda açıkça dillendirilmemiş olsa da onun Razî'nin yolunu takip eden ve Eşârî anlayışı benimsemiş bir alim olduğu üzerinde durduğu konulara ve yazdıklarına bakılarak rahatça anlaşılabılır. Eşârîlik gibi oldukça sert ve akılcı bir fıkıh anlayışını temsil eden bir mezhebi benimsemiş bu alime değer veren onu yanında tutup şehzadelerinin eğitimi ile dahi ilgilenmesini arzu eden bir beyin bu anlayışın uzağında yahut karşısında olduğunu düşünmek zordur.

İbn Melek ve onun oluşturduğu medrese geleneğinin Batı Anadolu'ya Eşârîliği taşıdığı ve bu muhitte yaygınlaştırdığı anlaşılmaktadır. Bu noktada dikkat çeken önemli bir isim ise Molla Yegân'dır. Kayıtlara Fatih Sultan Mehmed'in ilk hocası olarak geçen Molla Yegân¹⁷ Aydınoğulları'nın son dönemlerinde Aydınoğlu Mendereslerinde yetişmiş sonrasında Osmanlı'nın başkenti

¹⁵ Mehmet Şeker, "Aydınoğulları'nın Kültür Hayatı ve Türkçeciliği", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih ve Kültür Sempozyumu-I: Aydınoğulları Tarihi*, Ed. Mehmet Şeker, Mehmet Ersan, Cüneyt Kanat, TTK, Ankara 2013, s. 371.

¹⁶ M. Şeker, 2013. s. 369.

¹⁷ Bkz. Kemal Ramazan Haykıran, *Fatih'in İlk Hocası Molla Yegân*, Kriter Yayınları, İstanbul 2018.

Bursa'ya yerleşmiş, burada Sultan II. Murad'a danışman olduğu gibi Bursa kadılığı ve Şeyhü'l İslamlık yapmıştı.¹⁸ Bunun yanında Şerh-i Akaid Haşiyesi, Risale fi Cihet-i Kible, Mevakif'in yedi maddesine Haşiye, Izzi'ye Haşiye, Sadru's Şeria'nın Mukaddemat-ı Erbaası'na Haşiye, "... fesuhkan li eshabi's sair" ayetinin tefsirine dair risale, Risale şerh-i seb'a eşkâl ve Risale ala Vikaye fi Kavlihi Sal ila Tethar gibi eserlerin müellifi olan ve Fatih devrinin önemli fıkıh alimleri arasında sayılan Mevlânâ Müslîhîddin'de Aydınoğlu Medreselerinde yetişerek¹⁹ Osmanlı ulemasına dahil olmuş bir alimdir.

Şihâbüddin Ahmed b. Mahmud Sivâsî'de Aydınoğulları uhdesinde faaliyet gösteren önemli mutasavvıf ve alimler arasında yer almaktadır. Onun dikkat çeken önemli bir özelliği ise aynı zamanda önemli müfessirlerinden olması sıfatı ile Ayasuluğ'da kaleme aldığı "*Uyûnu't-Tefâsîr li'l-Fudalâi's-Semâsîr*" başlıklı tefsiridir.²⁰ Fetih

suresinin tefsiri olan bu eser Batı Anadolu'da vücuda getirilen ilk Türkçe tefsir olma özelliğine sahiptir.²¹ Fetih Suresi'nin tefsiri olan bu eser, Aydınoğulları'nın Türkçe eser kaleme alma politikaları ile uyumlu olduğu gibi seçilen surenin Fetih Suresi olması ile de devrin gaza ruhuyla büyük bir uyum göstermektedir.

4. İbn Battûta ve Aydınoğulları

XIV. yüzyılın önemli kaynakları arasında yer alan ve özellikle Batı Anadolu beylikleri hakkında pek çok bilginin kaynağı olan İbn Battûta Seyahatnamesi Aydınoğulları hakkında da pek çok kıymetli bilgiler vermektedir.²² 1330'lu yıllarda Aydınoğlu Mehmed Bey ile Birgi'de görüşen İbn Battûta onun hakkında "*Birkî sultanı, Aydınoğlu Muhammed'dir. Cömertliği, erdemi ve asaleti ile zamanının hükümdarları arasında öne çıkmıştır*"²³ ifadelerini kullanmıştır. Seyahatini tamamladıktan sonra kaleme alınan bir eser olması sebebi ile pek çok seyahatnameye göre kısa bilgiler veren bir seyahatname

¹⁸ M. H. Yinanç, "Aydın", İA, II, 63 b.

¹⁹ Taşköprü-zâde, *eş-Şekâyıku'n-Nu'mâniyye* (tah.: Ahmet Suphi Fırat), İstanbul 1405/1984, s. 45; Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmânî*, III, İstanbul 1311, s. 656.

²⁰ Geniş bilgi için bkz: Ömer Nasûhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi I. Kısım Usûl-i Tefsir veya Mukaddime-i İlm-i Tefsir*, Ankara 1955, s. 394; Sakıp Yıldız, *Fatih'in Hocası Molla Gürânî ve Tefsiri*, İstanbul ?, s. 142.

²¹ Hüseyin Yaşar, "Beylikler Dönemi

Müfessirlerinden Şemseddin Sivasî'nin Fetih Suresi Tefsiri ve Dönemin Fetih Anlayışı", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih ve Kültür Sempozyumu-I: Aydınoğulları Tarihi*, Ed. Mehmet Şeker, Mehmet Ersan, Cüneyt Kanat, TKK, Ankara, 2013, s. 448.

²² Bkz. Mehmet Şeker, *İbn Battuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal Kültürel ve İktisâdi Hayatı ile Abilik*, Ankara 1993.

²³ *İbn Battuta Seyahatnamesi*, Çev. A Sait Aykut, Yapı Kredi Yay. İstanbul 2015, s. 288.

olmasına karşın İbn Battûta Aydınogulları hakkında diğer beylere oranla oldukça fazla bilgi vermiştir. Uzun bir süre Aydınogulları'nın topraklarında kalan İbn Battûta onları yakından tanıma fırsatı da bulmuştur. Kendisi de bir mutasavvıf olan İbn Battûta'nın Sünnî anlayışa bağlılığı ve bu noktadaki hassasiyeti de bilinmektedir. Otuz üç yıl boyunca bütün İslam dünyasını gezen İbn Battûta dini açıdan rastladığı çarpık ve sapkın unsurları açık ve sert bir dille ifade etmekten de çekinmemektedir. Bu özelliği ile Aydınogulları hakkında böyle bir bahisten hiç söz etmemiş olması aksine gerek Mehmed Bey'den gerekse oğlu Umur Bey'den ayrıca İbn Melek'ten gıpta ile bahsetmesi²⁴ keza Tire'de Ahî Mehmed zâviyesi başta olmak üzere Tire ve Ayasuluğ'daki medrese ve tekkelerden den övgü ile bahsetmesi²⁵ onun Aydınogulları'nın dinî yaşantılarında bir çarpıklık görmediğinin açık delilidir. Eğer iddia edildiği gibi Aydınoglu Türkmenlerinde heterodokstik bir yaşanti bulunmuş olsaydı bu oldukça uzun bir süre Aydınogulları'nda misafir kalan ve Tire, Ayasuluğ ve Birgi başta olmak üzere neredeyse bütün Aydınoglu şehirlerini yakından gören İbn Battûta bu durum karşısında mutlaka menfî bir yorum yapmış

olurdu.

5. SONUÇ

XIV. yüzyıl başlarında iki Menderes Nehri arasındaki topraklarda güçlü bir hakimiyet kuran Aydınogulları Beyliği burada kendi kültür dünyalarını yansıtan üç önemli şehir kurmuşlardı. Başkentleri olan Birgi, kışlık başkent durumunda olan Ayasuluğ yani Selçuk ve bir ilim merkezi olarak tasarlanan Tire. Bu üç şehirde de camiler, medreseler ve tekkeler inşa ettirmişler, yoğun bir ilmî faaliyet içinde olmuşlardı. Özellikle Türkçeyi bilim ve kültür dili olarak kullanmaları ile öne çıkan Aydınogulları klasikleşmiş pek çok eseri de Türkçeleştirmişlerdi. Böylesine kitabî kültürle iç içe olan ve pek çok medresenin de banisi durumunda olan bir beyliğin itikâdi açıdan heterodokstik bir yerde bulunmasını kabul etmek zor görülmektedir. Bununla beraber İbn Melek gibi Sünnî fıkına vakıf ve savunucusu dahası Eşârîlik gibi sert bir fıkıh geleneğinin temsilcisi olan bir alimi himayelerine alıp ona aşırı hürmet gösteren bir beylik ailesinin, onun temsilcisi olduğu inanç ve kültürün çok uzağında ve zıddında bir yerde durduklarını kabul etmek de çok makul görünmemektedir. Bunların birlikte

²⁴ İbn Battuta Seyahatnamesi, 2015, s. 288.

²⁵ İbn Battuta Seyahatnamesi, 2015, s. 292.

Mevlevîlik gibi ziyadesiyle şehirli ve Sünnî bir tasavvufi mektep ile çok erken dönemden itibaren bağlantı kurmuş olmaları yine onların heterodoks bir kimliğin uzağında olduklarının açık delili durumundadır. Aynı durum Zeynîlik gibi yüksek ahlaka ve sünnete dayanan bir tarikatın Aydınogulları coğrafyasında hızlı bir biçimde yayılabilmesi için de geçerlidir. Bütün bunların yanında Aydınoglu Beylik ailesinin yaygın kullandığı kişi isimlerinin İslami isim geleneğine dayanması ve oluşturdukları türbelerin de pagan mezar kültüründen arınmış ve İslami usullere uygunluk gösterir bir kalıpta olması onların kitabi bir İslam anlayışını içselleştirdiklerinin açık delilidir. Aynı şekilde kestirdikleri sikkelerin kalıplarında dört halife ve Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e yer veren geleneği takip etmeleri de bu bağlamda değerlendirilecek bir veridir.

İbn Battûta gibi Sünnî ve bu noktada hassas bir sufinin gezip gördüğü yerlerde karşılaştığı ehl-i sünnet anlayışına ters uygulamaları sert bir ifade ile dile getirirken Aydınogulları özelinde hiçbir Batı Anadolu beyliği hakkında böyle bir özelliğe yer vermemiş olması aksine Aydınoglu

beylerinden övgü ile bahsetmesi Aydınogulları'nın kitabî bir Sünnî inanın temsilcisi olduklarının başlıca delili durumundadır. Özellikle Aydınogulları Beyliği başta olmak üzere Batı Anadolu beylerinin bir çoğunun bırakın heterodokstik bir inanın mübesili olmalarını bizatihi Rafizîlik ile mücadele eden beyler oldukları Osmanlılar tarafından tutulan vakıf ve tahir defterlerinin verdiği bilgilerle açıkça anlaşılmaktadır.²⁶ Dolayısıyla tüm zikredilen veriler ışığında Aydınogulları Beyliği özelinde Batı Anadolu'da oluşan Türkmen beyliklerinin Selçuklu şehirli hayatının değil de kırsalın konar-göçerlerine dayanan bir tabandan geldikleri gerekçesi ile ileri sürüldüğü gibi kitabî Sünnî bir din anlayışından uzak hala pagan kalıntıları barındıran heterodokstik bir inana sahip oldukları düşüncenin tarihi gerçekliği görülmemektedir. Aksine özellikle Aydınogulları ziyadesiyle katı bir Sünnî geleneğin takipçileri ve savunucuları durumundaydılar.

²⁶ Mehmet Akif Erdoğru, "Aydın İli Tahrir Defterlerinde Aydınogulları ile İlgili Kayıtlar Üzerine", *Tire Araştırmaları Sempozyum*

Bildirileri, C. I, Tire 2016, s. 350.

Kaynaklar

166 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri, 937/1530, Ankara 1995.

Ahmet Eflâkî, Menâkıbü'l-Ârifîn, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1973.

Akın, Himmet, Aydınoğulları Hakkında Bir Araştırma, Ankara 1968.

Âşıkpaşazâde, Osmanogulları Tarihi, hzl: K. Yavuz-M. Y. Saraç, İstanbul 2003.

Baktır, Mustafa, "Tireli İbn Melek ve İlmi Muhiti Hakkından Bazı Tesbitler", Türk Kültüründe Tire, yayına hazırlayan: Mehmet Şeker, Ankara 1994.

Çelik, Bülent, Tanju Demir, Aydınoğlu Topraklarında Osmanlı Yönetimi (XIII.-XV. Yüzyıllar), Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih ve Kültür Sempozyumu-I: Aydınoğulları Tarihi, Ed. Mehmet Şeker, Mehmet Ersan, Cüneyt Kanat, TTK, Ankara 2013.

Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, İbn Battûta Seyahatnamesi Çev. A Sait Aykut, Yapı Kredi Yay. İstanbul 2015.

Elmalı, Hüseyin, "Ferişteoğlu Sözlüğü", Türk Kültüründe Tire, Yay. Haz. Mehmet Şeker.

Enverî, Düstûrname-i Enverî, Çev.-Yay. Haz. I. M. Sayar, Paris 1954.

Enverî, Düstûrnâme-i Enverî, Yay. Mükrimin Halil, İstanbul 1928.

Erdoğan, Mehmet Akif, "Aydın İli Tahrir Defterlerinde Aydınoğulları ile İlgili Kayıtlar Üzerine", Tire Araştırmaları Sempozyum Bildirileri, C. I, Tire 2016.

Haykıran, Kemal Ramazan, "Aydınoğulları Zamanında Tire ve Çevresinde İlmi Faaliyetler", Tire Araştırmaları Sempozyum Bildirileri, C. II, Tire 2016.

İbn Kemal, Tevârih-i âl-i Osman, Hzl: Ş. Turan, Ankara 1970.

Kara, Mustafa, Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları, İstanbul 2005.

Konukçu, Enver, "Aydın İlinin Gelişiminde Aydın Bey," Tire Araştırmaları Sempozyum Bildirileri, C. II, Tire 2016.

Mehmed Süreyya, Sicil-i Osmânî, III, İstanbul 1311, TTK, Ankara 2013.

Öngören, Reşat, "Zeyniyye", Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür, Ed. Semih Ceyhan, İstanbul 2015.

Öngören, Reşat, Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeynîler, İstanbul 2003.

Sağıt, Betül, Gültekin Teoman,

- “Aydınoğulları Beyliği Sikkeleri”, Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih ve Kültür Sempozyumu-I: Aydınoğulları Tarihi, Ed. Mehmet Şeker, Mehmet Ersan, Cüneyt Kanat, TTK, Ankara 2013.
- Şeker, Mehmet, “Aydınoğulları Beyliği ve Ayasuluğ”, Geçmişten Günümüze Selçuk, İzmir 1997.
- Şeker, Mehmet, “Aydınoğullarının Kültür Hayatı ve Türkçeciliği”, Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih ve Kültür Sempozyumu-I: Aydınoğulları Tarihi, Ed. Mehmet Şeker, Mehmet Ersan, Cüneyt Kanat, TTK, Ankara 2013.
- Şeker, Mehmet, Anadolu’nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı, İstanbul 2006.
- Şeker, Mehmet, İbn Batuta’ya Göre Anadolu’nun Sosyal Kültürel ve İktisâdi Hayatı ile Ahilik, Ankara 1993.
- Şeker, Mehmet, Selçuk İsa Bey Câmii, İzmir 1970.
- Şener, Mehmet, İbn Melek’in Hukûkî Yönü-Türk Kültüründe Tire, Yay. Haz. Mehmet Şeker, Ankara 1994.
- Taşköprü-zâde, eş-Şekâyıku’n-Nu’mâniyye (tah.:Ahmet Suphi Furat), İstanbul 1405/1984, Mehmed Süreyya, Sicil-i Osmânî, III, İstanbul 1311.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri Tarihi, Ankara 1999.
- Ünver, A. Süheyl, “İlimler Tarihimizde Aydın Oğlu İsa Bey’le Şahsına Ait Mecmuanın Ehemmiyeti Hakkında”, Belleten, C. 24, Sayı 93-96, Ankara 1960.
- Vicdanî, Sadık, 1995, Tarikatler ve Silseleleri, Hzl: İ. Gündüz, İstanbul.
- Yıldız, Sakıp, Fâtih’in Hocası Molla Gürânî ve Tefsiri, İstanbul.
- Yinanç, Mükrimin Halil, “Aydın”, İA, II.

AYDIN TÜRK KIZILAY'ININ İKTİSADİ İŞLETMESİNİN İLK YARDIM UYGULAMALARI

Mesut MEZKİT*

İsa ÇELİK**

Öz

İnsanlar bir araya gelerek belirli amaçları gerçekleştirmeye matuf bir takım teşkilatlanma çabası içinde olmuştur. Bu arzularını hayata geçirmek için ya ticari bir mantıkla kâr amacı güden organizasyonlar oluşturmuş ya da kâr amacı taşımayan örgütlenmelere yönelmişlerdir. Kâr amacı taşımayan teşkilatlar daha çok sendika, partileşme, dernek kurma, vakıf işleriyle iştigal etme, birlik gibi oluşumlardır. Bu tür örgütlenmeler şirket mantığı ile değil gönüllülük esasına göre faaliyetlerini icra etmektedirler. Gönüllü teşkilatların temel gayesi kâr olmamakla birlikte hedeflerini gerçekleştirmek için de sürdürülebilir bir organizasyon fikriyle hareket etme mecburiyetleri vardır. Bu yüzden devamlılığı sağlayacak temel etkenin maddi veya nakdi bağışların önemi ortada olmakla birlikte daha büyük amaçlar için bunların da kâfi gelmeyeceği açıktır. Bu yüzden ilave maddi gelir getirici kaynaklara ihtiyaç vardır.

Çalışmamıza konu olan Türkiye Kızılay Derneği Aydın Şube İktisadi İşletmesi İlk Yardım Eğitim Merkezi de gönüllülük esasına göre çalışmakta, esas görevi ihtiyaç sahiplerine daha fazla yardım etmek için maddi kaynağını artırmayı hedeflemektedir. Bundan dolayı Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü'ne göre iktisadi işletme kurmuştur.

Bu çalışmada Türk Kızılay'ına bağlı iktisadi işletmelerin hangi mali sorumluluklara dahil olduğuna ve bizatihi tüzel kişiliğinin mali istisnalarına temas edilecektir. Çalışma konumuz olan İlk Yardım'ın nasıl iktisadi işletme içerisinde faaliyette bulunduğu ve bunun hem Sağlık Bakanlığı hukuki zeminini hem Dernekler Hukuku zemini ve hem de Türk Kızılay Tüzüğü hukuki zemini çerçevesinde ele alınıp Aydın ilindeki iktisadi işletme ilk yardım uygulamaları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Kızılay Derneği, İktisadi İşletme, İlk Yardım, Gönüllü Kuruluşlar, Aydın Kızılay

* Doktora Öğrencisi, Adnan Menderes Üniversitesi, mesutmezkit@gmail.com

** Dr. Öğretim Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Ortaca Meslek Yüksekokulu, isacelik@mu.edu.tr

First Aid Implementation of Aydın Turkish Red Crescent's Commercial Enterprise

Abstract

When people come together, they in an effort to organize a team which aimed at achieving certain goals. In order to realize these wishes, they either created profit-making organizations with a commercial logic or turned to non-profit organizations. Organizations that are not profit-oriented are mostly unions, partying, establishing associations, engaging in foundation affairs, and unity. Such organizations perform their activities on a voluntary basis, not with the logic of the company. The main purpose of voluntary organizations is not profit, but they have to act with the idea of a sustainable organization to achieve their goals. Therefore, although there is obvious of the importance of material or cash donations is the main factor to ensure continuity, it is clear that these will not be sufficient for larger goals. Therefore, additional material income sources are needed. Turkey Red Crescent Association, which being the subject of in our study, Aydın Commercial Enterprise Branch First Aid Training Centre is also working on a voluntary basis, the main task aims to increase the financial resources to help more to the need. Therefore, this commercial enterprise has been established according to rules of Turkish Red Crescent Association. In this study, which financial responsibilities of commercial enterprises, which depending on the Turkish Red Crescent are included in and financial exceptions of the legal entity will be touched. While we deal how the First Aid, which is the subject of our study engage in an activity in the commercial enterprise, and on the legal ground of both the Ministry of Health and the Law of Associations and the legal ground of the rules of Turkish Red Crescent, commercial enterprise first aid implementations in Aydın will be emphasized.

Keywords: Turkey Red Crescent Association, Economics Business Administration, First Aid, Voluntary Organizations, Aydın Red Crescent.

1. GİRİŞ

İnsanların bir araya gelerek belirli amaçları gerçekleştirme arzuları her daim olmuştur. Bu maksatlar için muhtelif teşekküller meydana getirmişlerdir. Bu teşekküllerin bir kısmı ticari mantıkla işletilmiş olup kâr amaçlı örgütler olarak nitelenmiştir. Bir kısım kişiler de grup saikiyle hareket ederek insani, vicdani anlamda birliktekiler tesis etmişlerdir. Bu tür örgütlenmelere kâr amacı olmayan teşkilatlanmalar olarak ifade edilmektedir.

Kâr amacı taşıyan örgütlenmelerin temel gayesi kâr elde ederek ticari bir faaliyeti hayata geçirmek olmuştur. Ancak kâr amacı taşımayan teşkilat kuranlar ise sendika, partileşme, dernek kurma, vakıf işleriyle iştigal etme, birlik vb teşkilatlar meydana getirerek sosyal veya siyasal bir hedefe ulaşmak için mücadele ederler. İşte bu tür organizasyonlar şirket mantığı ile değil gönüllülük esasına göre hizmet etme işi görürler. Ancak kâr amacı taşımayan sosyal örgütlerin hayatiyetini devam ettirebilmesi maddi için kaynaklara ihtiyacı olduğu da vakıadır. Bu maddi ihtiyaçlarını (nakdi, ayni) ya bağış ve benzeri faaliyetlerle giderirler. Ya da kendi iç mevzuatları çerçevesinde iktisadi işletmeler kurarlar. Bu tesisin özünde kâr amacı taşımayan; ancak kâr elde ederek hem

iktisadi işletmeyi ayakta tutmak hem de kâr amacı taşımayan organizasyonun hayatiyetini devam ettirmesi böylesi ticari faaliyette bulunmasına bağlıdır. İşte bu amaç için örgütlenen kâr amacı gütmeyen teşkilatlar kendi iç tüzüklerinde belirtilen hususlarda iktisadi işletme kurarak gelir getirici faaliyetlerini artırma yoluna gitmektedir. Türkiye Kızılay Derneği de kâr amacı taşımayan bir dernek hüviyetinde olup ulusal ve uluslararası boyuttaki faaliyetlerine maddi destek sağlamak için iktisadi işletme kurup işleten bir sivil toplum örgütüdür

Türk Kızılay'ı, Türkiye Kızılay Derneği adıyla ile kamu yararına sahip bir kurum olduğundan bu derneğin alt yapısını oluşturan hukuki zeminine temas edildikten sonra Türkiye Kızılay Derneğinin ilgili mevzuatında konumuzla alakalı kısımları özetlenecektir. Türk Kızılay'ına bağlı İktisadi işletmelerin hangi işletme mantığı ve vergilendirme sistemine dahil olup da konumuza esas teşkil eden İlk Yardım'ın nasıl iktisadi işletme içerisinde faaliyette bulunduğu ve bunun hem Sağlık Bakanlığı hukuki zemini hem de Dernekler hukuk zemini ve Kızılay Tüzüğü hukuki zemin çerçevesinde ele alınıp Aydın ilindeki iktisadi işletme İlk Yardım Uygulamalarına temas edilecektir. Sonuç

bölümünde de Türk Kızılay'ını iktisadi işletme adıyla verdiği eğitiminin işletme mantığı ile istihdama katkısı, ilk yardım eğitim sayesinde ülke ekonomisine katkısı ve neden Türk Kızılay'ı İlk Yardımı eğitimden ilk yardımları alınması gerekliliği üzerinde tavsiyelerde bulunulacaktır.

2. İktisadi İşletmeler

Çağdaş hayatın bir tür "örgütlü hayat" haline geldiği bilinmektedir. Günümüzde insanlar fert ya da topluluklar halinde her fikrin, menfaat ve beklentinin, taleplerin, amaç ve hedeflerin sahipleri bir araya gelerek teşekküller meydana getirerek seslerini duyurabilmek için örgütlenmektedirler (Eren, 2010: 70). Bir kuruluşun amacı da ileride gerçekleştirmeyi arzu ettiği bir durum olarak ifade edilmektedir (Eren, 2003: 167). Dolayısıyla insanların biraya gelerek oluşturdukları teşkilatların belirli amaçları vardır. Ticari amaçları gerçekleştirmek, politik hedeflere ulaşabilmek, kamu hizmetlerinde yardımcı olabilmek, kendi fikri dünyasında düşünüp icraata geçmek için çeşitli örgütlenmeler içinde bulunmaktadırlar. Bunlardan içinde yaşanan toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için kâr amacı taşıyan ticari işletmeler (Ülgen ve Mirze, 2018: 2) en çok kurulan ve işletilen organizasyonlardır.

İşletmelerin temel amacı insan ihtiyacını gidermek (Tekin, 2011: 2) ve bu amaç için de ticari bir kuruluş mantığı ile hareket etmektedir. Ticari bir örgütlenme olarak iktisadi davranması ve kâr amacına uygun hareket etmesi esas olmaktadır (Tekin, 2011: 2). Bir de amacı yine toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için teşekkül eden ama kâr amacı gütmeyen örgütler de vardır. Bizim de çalışmamızın esasını teşkil eden kâr amacı taşımayan organizasyonlar işçi sendikaları, federasyonlar, konfederasyonlar sivil toplum örgütleri, dernekler, vakıflar gibi kuruluşlardan meydana gelmekte olup, bu kuruluşların ayakta kalmaları, tüzel kişiliklerini devam ettirebilmeleri maddi ve nakdi kaynaklara sahip olmalarıyla imkân dahilindedir. Bu tür örgütlenmeler bu gelirlerini ya devlet bütçesinden ya karşılıksız bağışlardan ya da gelir getirici faaliyetlerden elde ederek temin etmektedirler (Ülgen ve Mirze, 2018: 2). Bu teşkilatlar kâr amacı taşımasalar da zarar etmeme mantığı ile hareket ederek iktisadi faaliyetlerini yürütürler. Ancak her ne olursa olsun kâr amacı taşıyan örgütler de kar hedefi olmayan teşkilatlanmalar da müşteri veya hizmete muhatap olanlar tarafından kalite beklentilerine; hatta bu beklentilerinin de üstünde bir faaliyete imza atmak mecburiyetindedirler (Geoetsch ve

Davis , 2014: 2) .

2.1 Derneklerin Kuruluşu

Dernekler Kanunu'na (DK) [(2004, 2019, Aralık: Md: 2)] göre dernek; kazanç paylaşma dışında kanun ile yasaklanmamış, belirli ve ortak bir amacı hayata geçirmek için en az yedi gerçek veya tüzelkişinin bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzelkişiliğe sahip kişi topluluklarını ifade etmektedir. Bu madde kapsamında karşılık bulan dernek tarifinde, derneklerin, kazanç paylaşmaktan başka bir amaçla ve sadece yapılmak istenilen ya da hedeflediği bir düşüncenin hayata geçirilmesi için kurulabileceği görülmektedir. Bu özellik, dernekleri ticaret şirketlerinden ayırmaktadır. Nitekim, dernekler, iktisadi nitelik taşımayan amaçlar için kurulan kişi topluluklarıdır (Akarca ve Şafak, 2019, Aralık).

2.1.1 Derneklere Ait İktisadi İşletmelerin

Vergi Mükellefiyeti Açısından

Hukuki Zemini

Dernekler tarafından kurulup işletilebilecek iktisadi işletmelerin neler olduğu hususunda, kanunda herhangi bir hüküm mevcut değildir. Dernekler Kanunu, sadece bazı işletmeler için önceden izin alınmasını öngören düzenlemelere yer

vermiştir (Akarca ve Şafak, 2019, Aralık). Dernekler Kanunu dışında derneklerin iktisadi işletme kurmaları ve işletmeleri ile ilgili olarak Türk Ticaret Kanunu ve vergi kanunlarında düzenlemeler yer almıştır.

Kurumlar Vergisi, Gelir Vergisi ile birlikte 10.06.1949 yılında yayınlanmış ve 1 Ocak 1950 yılında uygulamaya konulmuş bir vergi sistemidir. Günümüze kadar Kurumlar Vergisi Kanunu (KVK) çok sayıda değişikliğe uğramıştır (Özbalcı, 1982). Son olarak KVK (2006/2019, Aralık) 5520 Kanun Numarası ile 13/6/2006 tarihinde değişikliğe uğramıştır. Kurumlar Vergisi Kanununun birinci maddesinde vergiye tabi olacak kurumları sıralarken, bu kuruluşlar derneklere ait iktisadi işletmelerden de bahseder (Heper, (Ed.), 1996: 233). Buna göre dernekler tarafından kurulan iktisadi işletmeler KVK'nın 1/ç (2006/2019, Aralık) maddesinde tanımlanmıştır. KVK'nın (2006/2019, Aralık) 2/5-6 maddelerine istinaden derneklere ait veya bağlı olup faaliyetleri devamlı bulunan ve sermaye şirketleri ile kooperatifler dışında kalan ticari, sınai ve zirai işletmelerle benzer nitelikteki yabancı işletmeler derneklerin iktisadi işletme olarak kabul edilmektedir.

KVK'nın (2006/2019, Aralık) 2. Maddesinin 5. fıkrasında derneklere ait

veya bağlı olan, iktisadi kamu kuruluşlarıyla ilgili şartları taşıyan işletmelere dernek iktisadi işletmesi nitelenmesi yapılmış, 2. Maddenin 3. Fıkrasında iktisadi kamu müesseselerini tanımlamıştır. Bu tanım içinde yer almamakla birlikte sendika ve cemaatlara ait işletmeler de vergi mükellefidirler. Gerçekte dernek, vakıf, cemaat ve sendikaların iktisadi ve ticari amaçları yoktur. Dolayısıyla veri mükellefi değildirler. Ancak bu teşkilatlara ait veya tabi olan iktisadi işletmeler KVK'ya tabidirler (Heper, (Ed.), 1996: 233). Bu işletmelerin tüzel kişilikleri olmaması, ticari kazanç amacı taşımamaları bağımsız muhasebelerinin olmaması mükellefiyeti etkilememektedir (KVK, 2006/2019, Aralık: Madde: 2/6). Bununla irtibatlı olarak 'Mal veya hizmet bedelinin sadece maliyeti karşılayacak kadar olması, kâr edilmemesi veya kârın kuruluş amaçlarına tahsis edilmiş bulunması iktisadi niteliğini' değiştirmemektedir (Seviğ, 2010, Mart/ 2019, Aralık).

Dernekler; ticari faaliyet gerçekleştirmek, gerçekleştirdiği faaliyetlere fatura kesebilmek ve dernekler üzerindeki satın alımlardan kaynaklanan KDV yükünün azaltılması amacıyla iktisadi işletme kurmaktadır (Akarca ve Şafak,

2019, Aralık). Onun için dernek iktisadi işletme kurulabilmesi için ilk önce dernek tüzüğünde iktisadi işletme kurulabileceğini belirtir bir hüküm yer almalıdır. Tüzükte buna benzer bir hüküm yoksa dernek iktisadi işletmesi kurulamaz. İktisadi işletme kurmak isteyen dernek, tüzüğündeki hükümler doğrultusunda genel kurul veya yönetim kurulu kararı almalıdır.

Derneklerin bizatihi kendisi KVK'dan istisna tutulmuş olup, bunlara bağlı iktisadi işletmeler belli belirli şartlar çerçevesinde KVK açısından mükellefiyet tesis ettirmek zorunda bırakılmıştır. Bu şartlar, iktisadi kamu müesseselerinde olduğu gibi; İşletmenin derneğe bağlı olması, (ait olma, sermaye bakımından; bağlı olma ise idari bakımdan bağlılığı ifade eder), işletmenin ticari, sınai veya zirai faaliyet göstermesi, faaliyetin devamlılık arz etmesi, işletmelerin sermaye şirketi veya kooperatif şeklinde kurulmamış olmasıdır (Seviğ, 2010, Mart/ 2019, Aralık).

Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nin (KVGT) (2012, 2019 Aralık), 6 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, 13/6/2006 tarihli ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun1 uygulanmasına ilişkin açıklamalara yer verilmiş olup 1 seri no.lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliğinde 2 ilgili

bölümler itibarıyla aşağıdaki değişiklikler yapılmıştır. 6 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nin Madde 12. "14.1. Beyannamenin verilmesi" başlıklı bölümün üç, dört, beş ve altıncı paragrafları şöyle değişikliğe uğramıştır:

"İktisadi işletmelerin ortak yönetimi veya sermayesi olsa dahi faaliyetlerinin bağımsız ve farklı olması halinde ayrı ayrı mükellefiyet tesis ettirilmesi gerekmektedir. Aynı faaliyet alanında farklı işyerlerinde faaliyette bulunulması halinde ise tek mükellefiyet tesis ettirilmesi mümkündür. Ancak, farklı yönetim, sermaye ya da organizasyonu olan işletmelerin ayrı ayrı iktisadi işletme kabul edileceği tabiidir.

Aynı faaliyet alanında farklı işyerlerinde faaliyette bulunulması sebebiyle her bir işyerinin ayrı bir iktisadi işletme kabul edilerek tesis edilen mükellefiyet kayıtları, talep edilmesi halinde 1/1/2012 tarihinden itibaren terkin edilecek ve tek mükellefiyet kaydı açılacaktır."

Türk Ticaret Kanunu'nun (1) (TTK) (2011, 2019, Aralık) 16. Maddesinin 1. Paragrafında açıkça, "gayesine varmak için ticari işletme işleten" derneklerden bahsedilmektedir. Türk Ticaret Kanunu, gayesine ulaşmak için ticari işletme işleten

dernekler hakkında bazı hükümler ihtiva etmektedir. Bu düzenlemelere göre, ticari işletme işleten dernekler, tacir sayılmakta, ticaret siciline tescil edilip iflas hükümlerine tabi olmaktadır (Akarca ve Şafak, 2019, Aralık).

Şimdiye kadar ifade edildiği gibi Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Kanunları ile ilgili düzenlemeler göz önünde tutulduğunda dernek rekabetçi piyasa ekonomisi içinde devamlılık niteliği taşıyan, bunun içinde ciddi bir sevk ve idareyi gerektiren iktisadi faaliyetlerinin varlığı halinde gelir, kurumlar ve katma değer vergisi mükellefiyetleri doğacaktır (Akarca ve Şafak, 2019, Aralık). Bununla birlikte, Akarca ve Şafak'ın da (2019, Aralık) dile getirdiği üzere derneklerin teşkilatlanma gerekçelerine haiz olma üzere senede birkaç defa düzenledikleri konulu toplantılar, geceler ve çay partileri, kermesler gibi faaliyetlerin iktisadi işletme oluşturduğu ve vergileme gereğinin doğduğunu kabul etmek, hükümlerin daraltıcı olarak yorumlanmasına sebep olacaktır. Vergileme, dernek faaliyetleri gerçek bir ticari işletme genişliğine ulaşılması halinde gündeme gelmeli, mükellefiyet söz konusu olmalıdır. Bu faaliyete bir işyeri, sermaye ve personel tahsis edilmişse ve herhangi bir ticari işletmede olduğu gibi mal ve hizmet

üretimi ile rekabetçi piyasa ekonomisi içinde yer almış ise, aynı zamanda derneğin bu faaliyeti süreklilik arz ediyorsa o takdirde iktisadi işletmenin varlığı kabul edilmelidir.

Tüzüklerinde belirtilmesi şartıyla dernekler tarafından kurulup işletilen iktisadi işletmelerin kurumlar vergisi mükellefiyeti yanında Katma Değer Vergisi mükellefiyeti ve istihdam edilen personel nedeniyle muhtasar beyanname verme yükümlülüğü söz konusudur (Akarca ve Şafak, 2019, Aralık). Katma Değer Vergisi Kanunu'nun [(KDV), (1984,2019, Aralık)] Birinci Maddesinin Üçüncü paragrafının g maddesi uyarınca ticari, sınai ve zirai nitelikteki faaliyetleri dolayısıyla katma değer vergisi mükellefi olacaklardır. Mükellefiyetin belirlenmesinde, kanunun (KDV,1984, 2019, Aralık) 17. Maddesinin Birinci paragrafındaki istisna hükümleri de göz önünde tutulmalıdır.

3. Türk Kızılay İktisadi İşletme Uygulamaları

Savaşlarda ölen askerlerin defnedilmesi, yararlanan askerlerin yardım edilmesi, esirler hakkında milletlerarası sahada 22 Ağustos 1864 yılına gelinceye kadar herhangi kural ve usül yoktu (Uzluk, 1964, 6). Fransa İmparatoru III.

Napolyon'un emrindeki Fransız ve İtalyan kuvvetleri 24 Haziran 1859 yılında Avusturya ordusunu Solferino'da mağlup etmişti. Bu çok kanlı savaş sona erdiğinde muharebe alanında 40,000 yaralının can çekişmesine Henry Dunant şahit olmuş. Daha sonra Henry Dunant'ın 1862 senesinde "Bir Solferino Hatırası" adlı eserini yayınlamıştır. Henry Dunant'ın hatıratında ilk yardımın nüvesini görmek mümkün olmaktadır. Bu tarihi hadiseden dolayı ilk yardım politikasının tarihi temeli, hasta ve yaralılara ayırım yapmaksızın yaralı askerlere ilk yardım yapıldığı Solferino Savaşı'na dayandırılmaktadır (Çapa, 2009: 9-10). Henry Dunant, Solferino Hatırası kitabının sonunda "Barış zamanından itibaren, gayesi harp zamanında gönüllüler tarafından yaralıları tedavi ettirmek olan cemiyetler kurmak mümkün olamaz mı? Bir kongrede bu derneklere temel olabilecek uluslararası sözleşmelere dayanan kutsal bazı prensiplerin formüle edilmesi şayan-ı temenni değil midir?" diyerek dernekleşmenin ilk önerisini yaptı (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 8).

Dünyada ilk yardımı en çok temin eden Türk Kızılay ve Kızılhaç Dernekleri olarak kabul edilmekte; Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu

(Uluslararası Federasyon) küresel sağlık içeriğindeki değişiklikleri takip ederek ilk yardımla ilgili olan taahhüdü devam ettirmekte kararlı olduğu belirtilmektedir. Bahsi geçen Federasyonun 2006 yılı Küresel Plan Hedefleri, üç madde halinde sıralanmaktadır: Birincisi, ölü, yaralı sayısını, afetlerin etkisini azaltmak; İkincisi, ölü, yaralı sayısını, hastalıkların etkisini azaltmak ve halk sağlığı acil durumları ve sonuncu olarak da insan şeref haysiyetinin korunması ve saygının sağlanmasının arttırılması, müsamahasızlığın, damgalama ve sosyal ayrımcılığın azaltılması şeklinde tasnife tabi tutulmuştur. Bu sebeplerden dolayı İlk Yardım eğitimleri ve uygulamaları zikredilen hedeflere ulaşmak için kullanılan zaruri kaynaklar olarak kabul edilmektedir [Türkiye Kızılay Derneği İlk Yardım Eğitim Merkezi (TKD İYEM) (2019, Aralık)].

3.1 Türkiye Kızılay Derneği'nin Tarihi Gelişimi ve Görevleri

Toplumun güç ve kaynaklarını harekete geçirerek, her şartta, yerde ve zamanda, hiçbir ayırım yapmaksızın muhafazadan mahrum insanlara yardım ederek her ne sebeple ortaya çıkarsa çıksın insan ıstırabını dindirmek ve insanlar arasındaki karşılıklı anlayışı, dostluğu, saygıyı, barışı ve işbirliğini geliştirerek,

insan şerefini korumak olarak kendini iyilik hareketi olarak gören ve bütün toplumu kucaklayan ve yine bütün cemiyetin kucakladığı, ulusal ve uluslararası seviyede saygınlığını ve hizmet kalitesini sürekli geliştiren bir insani yardım kuruluşu olmak [Türkiye Kızılay Derneği (TKD) (2019a, Aralık) şeklinde ufkunu belirleyen Hilal-ı Ahmer Cemiyeti (Türk Kızılay), savaş alanında yaralanan ya da hastalanan askerlere hiçbir ayırım gözetmeksizin yardım etmek arzusundan doğmuştur [Türkiye Kızılay Derneği (TKD) (2019b, Aralık)]. Hilal-ı Ahmer Cemiyeti ilk Türk yardım teşkilatı olarak ondozkuzuncu yüzyılın son çeyreğinde kurulmuştur. Ana gayesi bütün insanlara tarafsız olarak eğilmek olduğundan, iç ve dış politik dalgalanmalar dışında kalmış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan ender kurumlardan biri olmuştur (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: XII). Müesseselerin çağdaşlaşma ve kurumlaşma, değerlerini insanlık ve yardımlaşma ekseninde toplandığı bir asırda, yardımlaşmayı kurumlaştıran Türkiye Kızılay Derneği'nin ondozkuzuncu yüzyıldan yirmi birinci yüzyıla bir insanlık ve çağdaşlık köprüsü olarak uzanmakta olduğunu görülmektedir.

11 Haziran 1868 tarihinde Mecruhin ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti (Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti) olarak kurulan Kızılay Derneği, 14 Nisan 1877'de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti; 1923'te Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti; 28 Nisan 1935'te Türkiye Kızılay Cemiyeti ve 1947 yılında da Türkiye Kızılay Derneği adını almıştır. Ancak, bu isim değişiklikleri, kurumun ilkeleri üzerinde hiçbir değişikliğe yol açmamıştır. Dünyada yardımın kurumlaşmasına öncülük eden Kızılhaç Derneği'nin insanlar arasında din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin yardımlaşma ilkeleri, Kızılay'ın da parolası olmuş, kurum, Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a; Osmanlı Cihan Devleti'nden Cumhuriyete bu umdeler ışığında yol almıştır. Her zaman için dünyadaki ideolojik akımların, ülkedeki siyasal dalgalanmaların dışında kalarak amaçlarından taviz vermeden insanlık hizmetine koşmuştur (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2001: 1-2; TKD, 2019, Aralık). Kızılay tanıtıcı bayrağı, 2893 sayılı Türk Bayrağı Kanunu ve 25/1/1985 tarihli ve 85/9034 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Türk Bayrağı Tüzüğü'nde Türk Bayrağı için belirlenen ölçülere göre yapılır. Kızılay Bayrağında "ay"ın açık yüzü bayrak direğinin aksi

yönündedir (TKDT) (2009/2019 Aralık: Mad.: 4/4).

Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü'nün (TKDT) (2009/2019 Aralık: Mad.:2) başlangıç bölümlerinde bu husus şu şekilde özetlenmiştir: 11/6/1868 tarihinde "Mecruhin ve Mardayı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti" adıyla kurulmuş, 14/4/1877'de "Osmanlı Hilaliahmer Cemiyeti", 1923'te Cumhuriyet'in ilanından sonra "Türkiye Hilaliahmer Cemiyeti", 1935'te "Türkiye Kızılay Cemiyeti" ve 1947'de de "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır. Tam adı "Türkiye Kızılay Derneği" olan kuruluş, "Türk Kızılayı" ve "Kızılay" adlarını da kullanır. Kızılayın Genel Merkezi Ankara'dadır.

TKDT 'de belirtildiği üzere (2009/2019 Aralık: Mad.: 4/3) Kızılay alameti, Devletler Hukuku'nun ilgi hükümleri gereğince, savaş zamanında silahlı kuvvetlerin sağlık hizmetleri ile o hükümlerin belirlediği kişi ve kuruluşlar için "koruyucu ve belirtici işaret" olarak kabul edilmiştir. Bunlar dışında kalan hiçbir kişi, kurul ve kurum, savaşta tarafsızlık ve dokunulmazlık timsali olan bu işareti kullanamaz. Türk Kızılay'ı, Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Topluluğu'nun insanlık, ayırım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, hayır kurumu niteliği, birlik ve evrensellik temel

ilkelerini kabul eder, paylaşır ve bu doğrultuda faaliyette bulunur. (TKDT, 2009/2019 Aralık: Mad.: 4/2). Kızılay, tüzel kişiliğe sahip, özel hukuk hükümlerine tâbi, kâr amacı gütmeyen, yardım ve hizmetleri karşılıksız olan ve kamu yararına çalışan bir gönüllü sosyal hizmet kuruluşudur. Kızılay'ın teşkilatı, Genel merkez ve şubelerden oluşur. Kızılay'ın Genel Müdürlük teşkilatı dışında kalan bütün kademelerindeki görevler fahridir (TKD, 2019, Aralık).

3.2 Türk Kızılay'ı İktisadi Faaliyetleri Hukuki Zemini

Bazı Dernek ve Kurumların Bazı Vergilerden, Bütün Harç ve Resimlerden Muaf Tutulmasına İlişkin Kanunun Birinci Maddesine göre Türkiye Kızılay Derneği'ne terettüp eden vergi, harç ve resim mükellefiyetinin kurumlara ait olduğu hallerde bütün vergilerden, harçlardan, resimlerden, hisse ve fonlardan muaftır. 16/6/2009 tarih ve 5904/29 maddesi ek cümle ilave edilmiştir. Bu göre muafiyet, Türkiye Kızılay Derneğinin 11/4/2007 tarihli ve 5624 sayılı Kanuna göre yürüttüğü faaliyetleri hariç olmak üzere, bu kuruluşlara ait iktisadi işletmelere ve 31/12/1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile 13/6/2006 tarihli ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu uyarınca yapılacak vergi kesintileri

içine alınmamıştır.

Kızılay Derneği ve İktisadi İşletmelerin Vergilendirilmesine ilişkin olarak 6639 Sayılı Kanunun (2015/2019, Aralık) 12. Maddesi ile 1606 sayılı Bazı Dernek ve Kurumların Bazı Vergilerden, Bütün Harç ve Resimlerden Muaf Tutulmasına İlişkin Kanun'da değişiklik yapılarak, bu kapsama giren bazı dernek ve kurumların (Kızılay, Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türkiye Yardım Sevenler Derneği ve resmî darülaceze kurumları ile Darüşşafaka Cemiyeti ve Yeşilay Derneği) Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanunu kapsamına giren gelirleri üzerinden vergi kesintisi yapılacağı hususuna açıklık getirilmiştir. İlgili 6639 Sayılı Kanunun (2015/2019 ,Aralık: Md.: 12) şu şekildedir: 11/7/1972 tarihli ve 1606 sayılı Bazı Dernek ve Kurumların Bazı Vergilerden, Bütün Harç ve Resimlerden Muaf Tutulmasına İlişkin Kanunun 1 inci maddesine birinci fıkrasının son cümlesinde yer alan “bu kuruluşlara ait iktisadi işletmelere” ibaresinden sonra gelmek üzere “ve 31/12/1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile 13/6/2006 tarihli ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu uyarınca yapılacak vergi kesintilerine” ibaresi eklenmiştir. Buna göre Maddede geçen 1606 sayılı Kanunun 1.

Maddesi maddede sayılan dernek ve kurumların her türlü vergi, resim ve harçtan muaf olduğunu düzenlemektedir. Yapılan bu düzenleme ile Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanunu uyarınca yapılacak vergi kesintilerinin de söz konusu muafiyet kapsamına girmediği madde metnine eklenmiştir. Türkiye Kızılay Derneği'ne 6639 Sayılı Kanun'un ilgili maddesi gereğinde KDV istisnası getirilmektedir. İstisna kapsamını da TKD tüzüğünde belirtilen amaçlarına uygun olarak yerine getirmesi gereken görevleri olarak tahdit etmiştir. 6639 Sayılı Kanunun (2015/2019, Aralık) 13 üncü maddesinin birinci fıkrasına h bendi ilave edilmiştir ve "Türkiye Kızılay Derneğine tüzüğünde belirtilen amaçlarına uygun olarak afet yönetimi ve yardımları, barınma, beslenme, sosyal yardımlar, toplumu bilinçlendirme, ulusal ve uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası Kızılay-Kızılhaç Hareketi faaliyetleri, savaş veya olağanüstü hâllerdeki görevleri ile kan, sağlık, göç ve mülteci hizmetlerini (sığınmacı hizmetleri dâhil) yerine getirmesine yönelik görevler kapsamında yapılan teslim ve hizmetler; Türkiye Kızılay Derneğinin ulusal ve uluslararası işbirlikleri, uluslararası mensubiyet ve üyelikleri, Birleşmiş Milletlere bağlı kurum ve kuruluşlar ile

uluslararası akreditasyonu olan yardım kuruluşlarıyla yürüttüğü insani yardım faaliyetleri kapsamındaki teslim ve hizmetleri," denilerek KDV'den istisna tutulmasının hukuki sebeplerini sıralamıştır.

3.3 Türk Kızılay İlk Yardım Politikası

Türk Kızılay'ı için ilk yardım temel hedefi 'her bir kişi hayat kurtarmak için potansiyele sahiptir' ilkesinden hareketle İlk Yardım eğitimleri ve uygulamaları yapmaktadır. Bu hedeflere ulaşmaya İlk yardım eğitimlerinin zaruri olduğu, politikasında yön verilir. Bu doğrultuda Kızılay Kızılhaç Federasyonu (IFRC) bir politika dokümanı oluşturmuş ve 5 Ekim 2007 tarihinde Cenevre'de yapılan Yönetim Kurulu toplantısında kabul edilmiştir [Türkiye Kızılay Derneği İlk Yardım Eğitim Merkezi (TKD İYEM) (2019,Aralık)].

International Red Cross Red Crescent Federation [IFRC (2007/2019/ Aralık)] temel ilkeleri belirlenmiş ve üye Kızılay Kızılhaç Federasyonu üyeleri bu ilkeleri benimsemiş ve kabul etmiştir. Bu İlk Yardım politika belgesinde İlk Yardım sadece hayat kurtarma teknikleri olmadığı belirtilmekte, İlk Yardım'ın insan şerefine korunması ve ayrımcılık yapmadan insaniyetçiliğin gönüllü olarak gösterildiği ve hayat

kurtarmak için yapılan bir eylem olarak kabul edilmekte ve bu ilkler şu şekilde ifade edilmektedir: Savunmasız insanlarla birlikte ilk yardımda becerilerin kazandırılması daha güvenli ve sağlıklı toplumların olmasına yardımcı olmaktadır. Uluslararası Federasyonun Küresel Sağlık ve Bakım 2006-2010 stratejisi ilk yardım eğitimi ve uygulamasının tüm sağlık ve bakım faaliyetleri ile birlikte olmasını sağlar. Eğer Uluslararası Federasyon tamamıyla ilk yardımın potansiyelini farkına varırsa, Ulusal Kızılay ve Kızılhaç Dernekleri de daha fazla kişinin ilk yardım konusunda eğitilmesi için çaba sarf etmesi ve topluma dayalı ilk yardım faaliyetlerini arttırılmasını öncelemektedir.

IFRC'nin (2007/2019/ Aralık) temel hedefi, önleme, sağlığın iyileştirilmesi ve bulaşıcı hastalıkların kontrolü gibi afete hazırlık ve müdahale kapasitelerini belirleme olduğu belirtilmektedir. Bu gaye ile ilk yardım alanında toplumların katılımı ile daha esnek ve içerikli programlar geliştirmeye yardımcı olmaktadır.

Türkiye Kızılay Derneği İlk Yardım Eğitim Merkezi (TKD İYEM) (2019,Aralık) tarafından IFRC ile birlikte belirlenen bu politikada kaliteli ilk yardım eğitimi ve hizmetlerini şimdiye kadar geliştirilmiş yeterliliğe dayalı rehberler ve onay görmüş

kıstaslara dayalı olarak verilmesini temin etmek olarak ifade edilir Mahalli içeriğe uygun olması ve uyum sağlanması cinsiyete ve dışlanma olayı dikkate alınarak yapılması önemlidir.

Kızılay Kızılhaç Federasyonu (International Red Cross Red Crescent Federation) [IFRC (2007/2019/ Aralık)] belgesinde belirtildiği üzere, Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve uluslararası organlarla örneğin dünya sağlık örgütü ile birlikte bilgi paylaşımı ve acil ihtiyaçları karşılamak için iş birliği yapmak gibi iş birliklerini teşvik ve tavsiye eder. Yine Türkiye Kızılay Derneği İlk Yardım Eğitim Merkezi (TKD İYEM) (2019, Aralık) tarafından belirtilen politik belgede okul müfredatında, iş yerlerinde, sürücü okulları başvurularında İlk yardım eğitimlerinin ve eğitim kurslarının olması için talimatlar geliştirmek, mevzuat alanında çalışan paydaşlarla işbirliği ve savunuculuğunu yapılmasını; çocuklar, iş yerlerinde çalışan kişiler, özel öğretim yöntemi gerektiren kişiler gibi özel grupların yerel ve özel ihtiyaçlarını karşılayacak ilk yardım eğitim programlarına uyum sağlamak, yaralanmalarda, hastalıkların önlenmesi ve sağlığın geliştirilmesi konularında insanların kendi kendilerine ilk yardım becerilerini kullanmada yeterli

hissetmelerini temin etmek ve ulusal mevzuat gerekliliklerini ilk yardım konusunda eğitilmesi gereken kişi sayısının eğitilmiş olması ve ihtiyaç duyulan ilk yardım materyallerinin karşılanmasında desteğin verilmesinin tavsiye edilmesi dikkat çekmektedir.

Yine TKD İYEM’de (2019, Aralık) belirtildiği üzere, sürücü kurslarına başvuruda ilk yardım kursları, sağlık ve güvenlik çalışanları için ilk yardım eğitimi v.b hususlarda yerel sağlık mesuliyet sahiplerinin temsil ettiği kurum ve kuruluşlar ile işbirliği yapmak, bunlarla resmi münasebet içinde bulunmanın öneminden bahsedilmekte, ilk yardım faaliyetleri ile diğer faaliyetler arasında bağlantı kurarak azami düzeyde yararlanıcılara ulaşmak, gönüllülerin katılımlarını sağlayarak kaynakların en iyi şekilde kullanılması ve mali performansı göstermek olarak belirtildikten sonra IFRC (2007/2019/ Aralık) ilk yardım siyaset belgesi şöyle bitirilmektedir.: Hükümet kuruluşları ve kurumları, hükümet dışı kuruluşlar, diğer sivil enstitüler, medya ve özel sektör ile birlikte çalışarak insanlığın gücünü doğru bir şekilde mobilize etmek, hane halkından en az bir kişinin ilk yardım eğitimi alması için ilk yardım çalışmalarını yaygınlaştırmak. İlk yardımı ayrımcılık

yapmadan yaygınlaştırmak ve Uluslararası Federasyonun küresel düzeyde kutladığı Dünya İlk Yardım gününde iletişim kanallarının, medya ve halka ulaşmak için bütün yolları kullanmak; hastane öncesi bakım, psiko-sosyal destek eğitim ve toplum gelişimi gibi hususlarda ilk yardım ve ilgili diğer konularda bilimsel çalışma ve araştırmaya katılım sağlanmalıdır.

3.4 Türk Kızılay’ı İktisadi İşletmesi

Olarak İlk Yardım Eğitim

Faaliyetleri

Türkiye Kızılay Derneği (TKD) (2018), 2000 yılından itibaren ilk yardım faaliyetlerine başlamıştır. Bu çerçevede “İlk Yardım Eğitimlerinin Standardizasyonu Projesi”ni hayata geçirmiştir. Konuya ilişkin eğitim programı ve materyallerinin “Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu “Küresel İlk Yardım Eğitimi Referans Merkezi” tarafından belirlenen ölçülere göre düzenlendiği sağlandığı belirtilmiştir. Bu maksatla Türk Kızılay, 2000 yılı itibariyle Avrupa İlk Yardım Referans Merkezine üye olmuş ve 7 Ocak 2008 tarihi itibariyle Avrupa İlk Yardım Sertifikası logosunu kullanmayı hak ederek bütün Avrupa ülkelerinde geçerliliği olan “Türk Kızılay İlk Yardım Sertifikası”nı vermeye başladığı ifade edilmiştir.

Bu hedef doğrultusunda Türk Kızılay İlk Yardım Eğitim Birimi 2019 yılı itibariyle Teknik Eğitim Birimi olarak hizmet vermeye başlayarak 24 il de 30 ilk yardım eğitim merkezi ve 6 ilk yardım eğitici eğitim merkezi ile birlikte bilinçlendirme faaliyetlerini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Yukarıda bahsi geçen proje doğrultusunda uzman eğiticiler tarafından Türkiye genelinde 2000-2018 yılları arasında yaklaşık 16.000 ilk yardım eğitimi verildiği, 268.647 kişinin ilk yardımcı olması sağlandığı, eğitimlerden yaklaşık 23 milyon brüt gelir elde edildiği görülmektedir (TKD, 2018).

Türkiye Kızılay Derneği [(TKD), 2017: 2)] İlk Yardım Eğitim Birimini kurmuş ve bu birim tarafından faaliyetlerin yürütülmesini kararlaştırmıştır. Bu bölüm vasıtasıyla temel esaslarını tespit etmiştir. Temel esasları ise şu şekilde sıralamıştır: Türk Kızılay'ı ilk yardım politika ve stratejilerinin oluşturulması, ilk yardım eğitimlerinin belirlenen standartlar doğrultusunda verilmesinin sağlanması, Kızılay Şube Başkanlıklarına ve bağlı bulunan ilk yardım eğitim merkezlerine teknik danışmanlık verilmesi, izleme ve değerlendirme çalışmalarının yürütülmesi, şube başkanlıklarınca bildirilen talepler doğrultusunda eğitici yetiştirilmesinin

sağlanması, yazılı ve görüntü verici materyal üretilerek merkezlerin kullanımına sunulmuştur. Türk Kızılay'ı ilk yardım eğitimlerinin tanıtılması için çeşitli fuar, sempozyum, radyo ve televizyon programlarına iştirak edilmesinin temini önem arz etmektedir. Uluslararası Kızılay Kızılhaç Dernekleri ile işbirliği çalışmalarının yürütülmesi, İlk yardım eğitim merkezlerinin mevzuata uygun şekilde açılış işlemlerinin sağlanması, ilk yardım eğitim merkezlerinin vergi usul kanunu çerçevesinde iktisadi işletme statüsüne uygun şekilde işletilmesi, insan kaynakları açısından ulusal mevzuat ve kurumsal tamimlere uygun şekilde çalışmaların yürütülmesi, eğitici eğitimi ve Temel İlk Yardım Eğitim programlarının kaliteli, uluslararası ve ulusal rehberler ile belirlenen standardizasyona uygun şekilde verilmesi, kurumsal kimliğe uygun şekilde ilk yardım eğitim merkezlerinin hizmet vermesi ve halkla ilişkiler çalışmalarının yapılması, Türk Kızılay'ı İlk Yardım Eğitim Merkezleri Veri Takip Sisteminin alt yapı çalışmasının yapılması, Toplum Merkezleri bünyesinde oluşturulan ilk yardım eğitici kapasitesi neticesinde verilen eğitimlerin bütün süreçlerinin takip edilmesi, sürdürülebilirliğini temin etmektir. Bu çerçevede iktisadi teşekküller tesis etmiş ve

gerek Türk Kızılay Genel Merkezinde gerekse şubelerde İlk yardım eğitim merkezleri kurarak bu eğitimlere vermeye başlamıştır.

3.4.1 İlk Yardım Faaliyetleri Hukuki

Zemini

TKDT'nin (2009/2019, Aralık: Md.7) Ulusal ve uluslararası genel görevleri kısmının sekizinci fıkrasında "Amacına ulaşmak için; gelir getirici iktisadi işletme ve tesisler kurmak, işletmek veya işlettmek" için iktisadi işletme kuracağından bahseder. Yine TKDT'nin (2009/2019, Aralık: Md.7) yirmi numaralı fıkrasında maddesinde İlk Yardım Eğitiminden bahseder. Buna göre İlk yardım alanında bilgiyi yayarak, bütünlüğü toplumun zarar görebilirliğini en aza indirmek amacı ile ilk yardım eğitim hizmetlerini yürütmek, ilk yardım eğitmenleri yetiştirmek için mensuplarına veya üçüncü şahıslara eğitimler vermek, her türlü araç-gereçleri ve donanımları sağlamak, gerek duyduğunda evde bakım ve hasta bakım kursları açmak, bu faaliyetleri yürütmek üzere ilgili birimleri kurmak ve geliştirmektir.

Sağlık Bakanlığı İlk Yardım Yönetmeliği (2015/ 2019 Aralık: Md.1) ilk yardım eğitimi için amacını fertlerin ve

toplumun temel sağlık bilgisinin artırılması, ilkyardım bilgi ve becerisinin topluma öğretilmesi, bütün kamu ve özel kurum/kuruluşlarında personel sayılarına göre ilkyardımcı bulundurulması ile kazalara bağlı ölüm ve sakatlık riskinin azaltılması; bu doğrultuda ilkyardım eğitici eğitmeni, ilkyardım eğitmeni ve ilkyardımcı yetiştirilmesi ile bu eğitimleri tertipleyecek merkezlerin açılış, işleyiş ve teftişi ile ilgili usul ve esasları düzenlemek olarak tanımlar . Bu doğrultuda ilgili kuruluşlara mevzuat çerçevesinde rehberlik ederek yönlendirir. Madde 2'de hangi kurumları kapsadığını belirtir. Madde 4'te ise tanımlar ve kısaltmalar bölümünde eğitim merkezi, eğitmeni ve merkez sahibinden bahseder. Aynı yönetmeliğin Beşinci maddesinin kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişilerinden bu Yönetmelikte belirtilen şartları taşıyanlar ilkyardımcı ve ilkyardım eğitmeni yetiştirmek amacıyla merkez açabilmesinden ve ikinci fıkrasında da İlk Yardım merkezlerinin bağımsız olarak veya başka bir özel/kamu eğitim kurumunda program ilavesi olarak açılabilmesine imkân tanıyarak şartları taşıyan müesseselerin önünü açar.

Sağlık Bakanlığı İlk Yardım Yönetmeliği'nin (2015/ 2019 Aralık: Md.6)

Birinci fıkrada ise fizikî şartlardan bahsettikten sonra eğitimin yapılabilmesi il sınırları ikinci fıkrada sınırladıktan sonra üçüncü fıkrada şöyle der: “ Genel Müdürlük, müdürlükler, eğitim ve araştırma hastaneleri, üniversitelerin sağlık ile ilgili fakülte ve yüksekokulları, Kızılay Genel Müdürlüğü ve halk eğitim müdürlükleri birinci fıkrada belirtilen eğitim salonu özelliklerini taşıması halinde, asli hizmetlerini verdikleri alanlarda da eğitim düzenleyebilir.”

3.4.2 Türk Kızılay'ı İlk Yardım Faaliyetleri Uygulamaları

Türkiye Kızılay Derneği (TKD) (2018), Türk Kızılay İlk Yardım Eğitim Birimi adıyla 2019 yılı itibariyle Teknik Eğitim Birimi olarak hizmet vermeye başlamış, 24 il de 30 ilk yardım eğitim merkezi ve 6 ilk yardım eğitici eğitim merkezi ile birlikte bilinçlendirme faaliyetlerine devam ettiği anlaşılmıştır. Türkiye genelinde TKD verilerine göre (2018) 2000-2018 yılları arasında yaklaşık 16.000 ilk yardım eğitimi verilerek, 268.647 kişinin ilk yardımcı olması sağlanmış, eğitimlerden yaklaşık 23 milyon brüt gelir elde edilmiştir. 2018 yılı aralık ayında Genel Kurmay Başkanlığı ile iş birliği sağlanarak 2019 yılı içerisinde 650.000 bedelli askere ilk yardım eğitim birimi ve ilk yardım eğitim merkezlerimiz

aracılığıyla ilk yardım semineri verilmesi ve 2019 yılı sonunda tamamlanması planlanmıştır.

3.4.2.1 2017 Yılı İlk Yardım Eğitim Birimi ve Eğitim Merkezleri Gerçekleşmeleri

Türk Kızılay İlk Yardım Eğitim Birimi tarafından 2017 yılında 879 kişiye Temel İlk Yardım Eğitimi, 4.103 kişiye İlk Yardım Semineri verilmiştir. Türk Kızılayı Genel Merkez ve Şube Başkanlıklarına bağlı olarak Sağlık Bakanlığı İlk Yardım Yönetmeliği kapsamında 25 ilde aktif olarak hizmet veren 32 İlk Yardım Eğitim Merkezi (İYEM) tarafından toplam 22.521 kişi ilk yardımcı, 74 kişi ilk yardım eğitmeni olarak yetiştirilmiş, 29.486 kişiye de ilk yardım semineri verilmiştir. Eğitim ve seminerlerden 3.492.080,89 TL brüt gelir elde edildiği Türk Kızılay İlk Yardım Eğitim Birimi raporunda ayrıntılı olarak belirtilmiştir (TKD, 2017: 10).

3.4.2.2 2018 Yılı İlk Yardım Eğitim Birimi ve Eğitim Merkezleri Gerçekleşmeleri

Türk Kızılay İlk Yardım Eğitim Birimi tarafından 2018 yılında 667 kişiye Temel İlk Yardım Eğitimi, 3.066 kişiye İlk Yardım Semineri verilmiştir. Türk Kızılay Genel Merkez ve Şube Başkanlıklarına bağlı

olarak Sağlık Bakanlığı İlk Yardım Yönetmeliği kapsamında 24 ilde faal olarak hizmet veren 30 İlk Yardım Eğitim Merkezi (İYEM) tarafından toplam 20.702 kişi ilk yardımcı, 51 kişi ilk yardım eğitmeni olarak yetiştirilmiş, 35.534 kişiye de ilk yardım semineri verilmiştir. Eğitim ve seminerlerden 3.006.494.36 TL brüt gelir elde edilerek toplam 56.236 kişiye ulaşıldığı Türk Kızılay İlk Yardım Eğitim Birimi (TKD, 2018: 11) raporundan anlaşılmaktadır.

3.4.2.3 Türk Kızılay'ı Aydın Şubesi İktisadi İşletmesi İlk Yardım Eğitim Faaliyetleri

Türk Kızılay Aydın Şubesi İktisadi İşletmesi şirket mantığı ile hareket ederek kurumun zarar etmemesi temel ilkesini benimsemiş, kamu yararına olan teşkilatın ihtiyaç anında muhtaçların yardımına koşabilmesi için mali tablolardaki bilgilerin karar vericiler tarafından en iyi şekilde, hızlı kullanılmaları için anlaşılabilir, ihtiyaca uygun, güvenilir, karşılaştırılabilir ve zamanında düzenlenip sunulmuş olmasını (Akdoğan ve Sevilengül, 2000: 10) esas aldığı Türkiye Kızılay Derneği Aydın Şube Başkanlığı'ndan [(TKDAŞB), (2019, Aralık)] resmi verilerinden anlaşılmaktadır.

Türk Kızılay Aydın Şube İlk Yardım

Eğitim Merkezi 2016 yılı sonunda kurulmuş, 2017 başında faaliyete geçmiş ve eğitim vermeye başlamıştır (TKDAŞB, 2019, Aralık). Ayrıca 2018 yılı aralık ayında Genel Kurmay Başkanlığı ile iş birliği sağlanarak 2019 yılı içerisinde 650.000 bedelli askere ilk yardım eğitim birimi ve ilk yardım eğitim merkezlerimiz aracılığıyla ilk yardım semineri verilmesi planlanmıştır. Bunun için Aydın İlk Yardım Merkezi, Aydın-Merkez, Aydın-Söke ve Muğla ilindeki askeri birliklere ücretsiz ilk yardım eğitimi verilmiştir.

3.4.2.3.1 2017 Yılı Türk Kızılay'ı Aydın Şubesi İktisadi İşletmesi İlk Yardım Eğitim Faaliyetleri

Türk Kızılay Aydın Şube Başkanlığı İlk Yardım Eğitim Merkezi'nden 01.01.2017-31.12.2017 tarihleri arasında Temel Eğitim alan kişi sayısı 425, Güncelleme Eğitimi alan kişi sayısı 226 olup toplamda Sağlık Bakanlığı Sertifikalı İlk Yardım Eğitimi alan kişi sayısı 651 kişi olmuştur (TKDAŞB, 2019, Aralık). 2017 yılında İlk Yardım Semineri verilmemiştir (TKD, 2017: 19) Bu eğitimlerden elde edilen brüt gelir 79.461,78 TL'dir. Bu brüt gelirden %18 KDV kesintisi 12.121,28 TL, üç ayda bir kesilen Stopaj Ödemesi, her ay SGK ödemesi ve çalışan maaşı giderleri 29.900 TL'dir. Bütün bu giderler çıktıktan sonra

Türk Kızılay Aydın Şube İktisadi İşletmesi İlk Yardım Eğitimi Birimine kalan net gelir 40.440,56 TL'dir.

edilen brüt gelir 105.204,96 TL'dir. Bu brüt gelirden %18 KDV kesintisi 16.048,21, üç ayda bir kesilen Stopaj Ödemesi, her ay

1.01.2017 - 31.12.2017					
Eğitimin Türü	Kişi	Brüt Gelir	%18 KDV Kesintisi	Giderler	Net Gelir
Temel Eğitim	425	62039,6	9463,66	21250	31325,94
Güncelleme	226	17422,18	2657,62	5650	9114,56
Seminer	0	0			
Toplam	651	79461,78	12121,28	26900	40440,5

Tablo 1: 2017 Yılı Türk Kızılay'ı Aydın Şubesi İktisadi İşletmesi İlk Yardım Eğitim Faaliyetleri (TKDAŞB, 2019, Aralık)

3.4.2.3.2 2018 Yılı Türk Kızılay'ı

Aydın Şubesi İktisadi İşletmesi İlk Yardım Eğitim Faaliyetleri

Kızılay Aydın Şube Başkanlığı İlk Yardım Eğitim Merkezi'nden 01.01.2018-31.12.2018 tarihleri arasında Temel Eğitim alan kişi sayısı 294, Güncelleme Eğitimi alan kişi sayısı 385 olup toplamda Sağlık Bakanlığı Sertifikalı İlk Yardım Eğitimi alan kişi sayısı 679 kişi olmuştur (TKDAŞB, 2019, Aralık). 2018 yılında İlk Yardım Semineri'nden 1649 kişi faydalanmıştır. Seminerlerden herhangi bir ücret alınmamaktadır. Bu eğitimlerden elde

SGK ödemesi ve çalışan maaşı giderleri 24.325 TL'dir. Bütün bu giderler çıktıktan sonra Türk Kızılay Aydın Şube İktisadi İşletmesi İlk Yardım Eğitimi Birimine kalan net gelir 64.831,75 TL'dir.

3.4.2.3.3 2019 Yılı Türk Kızılay'ı

Aydın Şubesi İktisadi İşletmesi İlk Yardım Eğitim Faaliyetleri

Kızılay Aydın Şube Başkanlığı İlk Yardım Eğitim Merkezi'nden 01.01.2019-09.12.2019 tarihleri arasında Temel Eğitim alan kişi sayısı 232, Güncelleme Eğitimi alan kişi sayısı 97 olup toplamda Sağlık Bakanlığı Sertifikalı İlk Yardım Eğitimi alan

1.01.2018 - 31.12.2018					
Eğitimin Türü	Kişi	Brüt Gelir	%18 KDV Kesintisi	Giderler	Net Gelir
Temel Eğitim	294	75796,4	11562,16	14700	49534,24
Güncelleme	385	29408,56	4486,05	9625	15297,51
Seminer	1649	0			
Toplam	2328	105204,96	16048,21	24325	64831,75

Tablo 2: 2018 Yılı Türk Kızılay'ı Aydın Şubesi İktisadi İşletmesi İlk Yardım Eğitim Faaliyetleri (TKDAŞB, 2019, Aralık).

kişi sayısı 329 kişi olmuştur (TKDAŞB, 2019, Aralık). 2019 yılında İlk Yardım Semineri'nden 18.823 kişi faydalanmıştır. Seminerlerden herhangi bir ücret alınmamaktadır. Bu eğitimlerden elde edilen brüt gelir 60.332,00 TL'dir. Bu brüt gelirden %18 KDV kesintisi 11.303,23, üç ayda bir kesilen Stopaj Ödemesi, her ay SGK

Kızılay Aydın Şube Başkanlığı İlk Yardım Eğitim Merkezi'nde 2017-2018-2019 (TKDAŞB, 2019, Aralık) yıllarında Temel Eğitim alanların toplamı 951, Güncelleme Eğitimi alanların toplamı 708 olup yekünde Sağlık Bakanlığı Sertifikalı İlk Yardım Eğitimi alanların adedi 1659 kişiye ulaşmıştır. Yine bu üç yılda İlk Yardım

1.01.2019 -09.12.2019					
Eğitimin Türü	Kişi	Brüt Gelir	%18 KDV Kesintisi	Giderler	Net Gelir
Temel Eğitim	232	63007	9611,23	11600	41795,77
Guncelleme	97	11092	1692	2425	6975
Seminer	18823	0			
Toplam	19118	60332	11303,23	14025	48770,77

Tablo 3: 2019 Yılı Türk Kızılay'ı Aydın Şubesi İktisadi İşletmesi İlk Yardım Eğitim Faaliyetleri (TKDAŞB, 2019, Aralık).

ödemesi ve çalışan maaşı giderleri 14.025,00 TL'dir. Bütün bu giderler çıktıktan sonra Türk Kızılay Aydın Şube İktisadi İşletmesi İlk Yardım Eğitimi Birimine kalan net gelir 48.770,77 TL'dir.

3.4.2.4 2017-2018-2019 Yılı Türk

Kızılay'ı Aydın Şubesi İktisadi İşletmesi İlk Yardım Eğitim Faaliyetleri Değerlendirmesi

Semineri'nden 20472 kişinin faydalandığı görülmektedir. Seminerlerden herhangi bir ücretin alınmadığı anlaşılmaktadır. Bu eğitimlerden elde edilen brüt gelir 258.765,74TL'dir. Bu brüt gelirden %18 KDV kesintisi 39.472,72 TL, üç ayda bir kesilen Stopaj Ödemesi, her ay SGK ödemesi ve çalışan maaşı giderleri 65.250TL'dir. Bütün bu giderler çıktıktan

2017-2018-2019					
Eğitimin Türü	Kişi	Brüt Gelir	%18 KDV Kesintisi	Giderler	Net Gelir
Temel Eğitim	951	200843	30637,05	47550	122655,95
Güncelleme	708	57922,74	8835,67	17700	31387,07
Seminer	20472	0	0	0	0
Toplam	22131	258765,74	39472,72	65250	154043,02

Tablo 4: 2017-2018-2019 Yılı Türk Kızılay'ı Aydın Şubesi İktisadi İşletmesi İlk Yardım Eğitim Faaliyetleri (TKDAŞB, 2019, Aralık).

sonra 2017-2018-2019 yıllarında Türk Kızılay Aydın Şube İktisadi İşletmesi İlk Yardım Eğitimi Birimine kalan net gelirin 154.043,02 TL olduğu tespit edilmiştir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

11 Haziran 1868 yılından bu tarafa hizmet veren Türkiye Kızılay Derneği, toplumun güç ve kaynaklarını harekete geçirerek, insan saygınlığının korunması doğrultusunda her şartta, yerde ve zamanda muhtaç ve korunmasız insanlara yardım etmek ve toplumun afetlerle mücadele kapasitesinin geliştirilmesini desteklemektedir. Ayrıca Türk Milletinin tamamını kucaklayan ve bütün Türk Milleti'nin de kucakladığı, ulusal ve uluslararası seviyede saygınlığını ve hizmet kalitesini devamlı geliştiren, bir insani yardım kuruluşu ufkuyla her sahada iyilik hareketi olma amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir. Türk Kızılay, insanların acil durumlar karşısında doğru bilgi ve beceriyle gereken ilk yardım müdahalesini yapabilmelerini hedeflediği göz önüne alındığında bu amaç için Türk Kızılay İlk Yardım Eğitim Birimi adıyla 2019 yılı itibariyle Teknik Eğitim Birimi olarak hizmet vermeye başlamış, 24 il de 30 ilk yardım eğitim merkezi ve 6 ilk yardım eğitici eğitim merkezi ile birlikte bilinçlendirme faaliyetlerine devam ettiği

anlaşılmıştır.

4.1 Türk Kızılay İlk Yardım Eğitimleri Genel Değerlendirme

Türkiye genelinde 2000-2018 yılları arasında yaklaşık 16.000 ilk yardım eğitimi verilerek, 268.647 kişinin ilk yardımcı olması sağlanmış, eğitimlerden yaklaşık 23 milyon brüt gelir elde edilmiştir. Ayrıca 2018 yılı aralık ayında Genel Kurmay Başkanlığı ile iş birliği sağlanarak 2019 yılı içerisinde 650.000 bedelli askere ilk yardım eğitim birimi ve ilk yardım eğitim merkezlerimiz aracılığıyla ilk yardım semineri verilmesi ve 2019 yılı sonunda tamamlanması planlanmış ve bu planın hayata geçirildiği görülmüştür.

4.2 Türk Kızılay Aydın Şube Başkanlığı İlk Yardım Eğitimleri Genel Değerlendirme

Türk Kızılay Aydın Şube Başkanlığı İlk Yardım Eğitim Merkezi 2016 yılı sonunda kurulmuştur. 2017 yılı Ocak ayından itibaren ilk yardım eğitimleri vermeye başlanmıştır. Yukarıdaki veriler ışığında üç yılda 1659 kişi Sağlık Bakanlığı Sertifikalı İlk Yardım Eğitimi almıştır. Yine bu üç yılda 20472 kişiye İlk Yardım Semineri verilmiştir. Bu rakamın fazla olmasının sebebi Türk Kızılay Genel Merkezi'nin 2018 yılı aralık ayında Genel Kurmay Başkanlığı

ile iş birliğine giderek 2019 yılı içerisinde 650.000 bedelli askere ilk yardım eğitim birimi ve ilk yardım eğitim merkezlerimiz aracılığıyla ilk yardım semineri verilmesi planının çerçevesinde Aydın İlk Yardım Merkezi, Aydın- Merkez, Aydın-Söke ve Muğla ilindeki askeri birliklere ücretsiz ilk yardım eğitimi verilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu seminerlerin tamamı ücretsizdir. Üç yıllık eğitimlerden elde edilen brüt gelir 258.765,74TL'dir. Bu brüt gelirden %18 KDV kesintisi, üç ayda bir kesilen Stopaj Ödemesi, her ay SGK ödemesi ve çalışan maaşı giderleri çıktıktan sonra Türk Kızılay Aydın Şubesi İktisadi İşletmesi'nin kasasına giren net rakam 154.043,02 TL'dir. Ancak üç yıl değerlendirildiğinde Seminer kısmı hariç diğer kalemlerin dalgalı bir seyir izlediğine şahit olunmaktadır. Bunda muhtelif sebeplerin olduğu aşikardır. Piyasadaki rekabet şartlarının bunda etkili olduğu görülmektedir. Türk Kızılay İlk yardım Eğitim Merkezinin cazip gelen tarafı olarak kurumsal bir yapı olması, fiyat öncelikli olmaması, eğitim sonrası seminer, tatbikat gibi konularda ücretsiz yardımcı olunması, eğitim kalitesi, Kızılay Sertifikası ile yurt dışında geçerli ilk yardımcı sertifikası verilmesi artı değer gibi gözükse de bunun rakamlara yansımadağı açıktır. Bunun

muhtemel sebepleri çok olmakla birlikte yeterince tanıtımın yapılmaması, sadece ilk yardım eğitimi verilmesi gibi sebepler sayılabilir. Diğer firmaların üstünlükleri ise Organize Sanayi Bölgeleri (OSGB) eğitim taleplerini kendileri karşılamaları; iş güvenliği uzmanları ve pazarlamacıları piyasada işleri gereği pazarlamayı iyi yapmaları ve uzun yıllardır piyasada olmaları üstünlük sağlamada etken olduğu görülmektedir. Türk Kızılay Aydın Şubesi İktisadi İşletme İlk yardım Eğitim Merkez bu ve benzeri rekabet üstünlükleri olan firmalara karşı kendi artılarını eğitim ve güncelleme eğitimi alanlara pazarlayarak piyasa etkin konuma gelmesi mümkün olacaktır. Özellikle Türk Kızılay'ının her türlü ticari faaliyetinin ihtiyaç sahiplerine döneceği anlatılarak rekabette bir adım önde olunacağı muhakkaktır. Ve dahi Aydınli işletmecilere Türk Kızılay bünyesindeki İlk Yardım Merkezleri'nde düzenlenen eğitim programları ile toplumda ilk yardım bilincinin yaygınlaşmasına katkı sağladığı anlatılması üç yıllık rakam iniş çıkışlarını artan doğrusala döndürüleceği unutulmamalıdır.

Kaynakça

- Akarca, A. ve Şafak, M. (2019,Aralık). Dernekler, iktisadi işletmeleri ve vergileme. 16 12.2019 tarihinde saat 11.02 de <https://www.dunya.com/kose-yazisi/dernekler-iktisadi-isletmeleri-ve-vergileme/5614> adresinden alınmıştır.
- Akdoğan, N. , Sevilengül, O. (2000). Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması (Onuncu Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bazı Dernek ve Kurumların Bazı Vergilerden, Bütün Harç ve Resimlerden Muaf Tutulmasına İlişkin Kanun (1). 11.07.1972 tarih ve 1606 Numaralı Kanun. 21.12.2019 tarihinde saat 21.23'te <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1606.pdf> adresinden alınmıştır.
- Çapa, M.(2009):Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925). Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları,
- Dernekler Kanunu (DK) (2004,2019, Aralık). 01.11.2004 tarihinde kabul edilen 5253 Kanun Numaralı Dernekler Kanunu 20.12.2019 tarihinde saat 11.44'te <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5253.pdf> adresinde alınmıştır.

- Eren, E. (2003): Yönetim ve organizasyon: Beta yayınevi (Altıncı Basım): İstanbul.
- Geoetsch ,L.D. ve Davis S. (2016): Toplam Kalite Yönetimi-Örgütsel Mükemmellik İçin- Toplam Kaliteye Giriş, (Ter. Editörleri: Ö.İpekçil Doğan- M. Topoyan): Nobel Yayınları 7. Basım (Kitabın orijinali 2014 yılında basıldı).
- Geoetsch ,L.D. ve Davis S. (2014): Quality Management for Organizational Excellence: Introduction to Total Quality: Pearson Education Limited, England and Associated Companies throughout the world Printed in the United States of America (Seventh Editio)
- International Red Cross Red Crescent Federation [IFRC (2007/2019/ Aralık)]. First aid policy. 22.12.2019 tarihinde saat 17.37'de <https://media.ifrc.org/ifrc/what-we-do/health/first-aid-policy/> adresinden alınmıştır.
- Heper, F.(Ed.) (1996). Türk Vergi Sistemi(Birinci Baskı).Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Karal Akgün, S.-Uluğtekin, M.(2000). Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a. Ankara: Beyda Basımevi.

Karal Akgün, S.-Uluğtekin, M.(2001). Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a-II. Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi İşletmeciliği.

Katma Değer Vergisi Kanunu (KDV), (1984,2019,Aralık). 25.10.1984 tarihinde kabul edilen 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu. 21.12.2019 tarihinde saat 14.47'de <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3065.pdf> adresinden alınmıştır.

Koçel,T. (2010): İşletme Yöneticiliği (On ikinci Baskı): Beta Yayınları, İstanbul.

Kurumlar Vergisi Kanunu (KVK) (2006/2019,Aralık). 13/6/2006 Tarihinde Kabul Edilen 5520 Kanun Numaralı Kurumlar Vergisi Kanunu 20.12.2019 tarihinde saat 10.09 da <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5520.pdf> adresinde alınmıştır.

Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (KVGT) (2012, 2019 Aralık),05.05.2012 Tarihinde Yayınlanan 28283 Resmî Gazete Numaralı 6 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği.

20.12.2019 tarihinde saat 17.50'de <https://www.gib.gov.tr/node/87450> adresinden alınmıştır.

Özbalcı, Y. (1982). Kurumlar Vergisi Kanunu Yorumu ve Açıklamaları. Ankara: Olguç Matbaası.

Sağlık Bakanlığı İlk Yardım Yönetmeliği (2015/ 2019 Aralık). İlk Yardım Yönetmeliği. 29 Temmuz 2015 Çarşamba 29429019 Sayılı Resmî Gazete. 21.12.2019 tarihinde saat 22.19'da <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/07/20150729-2.htm> adresinden alınmıştır.

Seviğ ,V. (2010, Mart/ 2019,Aralık). 30.03.2010 | tarihli Referans gazetesi,16.12.2019 tarih saat 15.00'te <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/2010/Dernek%20ve%20vak%C4%B1flara%20ait%20iktisadi%20i%C5%9Fl etmeler.pdf> adresinde alınmıştır.

Tekin, M. (2011). İşletme Bilimi İkinci Baskı). Konya.: Günay Ofset.

Türk Ticaret Kanunu (1) (TTK) (2011, 2019, Aralık). 13.01.2011 tarihinde 6102 Kanun Numarası ile Yayınlanan Türk Ticaret Kanunu. 20.12.2019 tarihinde saat 18.00 'de

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6102.pdf> adresinden alınmıştır.

Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü (TKDT) (2009/2019 Aralık): İçişleri Bakanlığının 24/12/2008 tarihli ve 4094 sayılı yazısı üzerine, 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 27'nci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 2/2/2009 tarihinde kararlaştırılan Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü. 21.12.2019 tarihinde saat 17.54'te <https://www.kizilay.org.tr/Kurumsal/tuzugumuz> adresinden alınmıştır.

Türkiye Kızılay Derneği (TKD) (2019a,Aralık). Misyonumuz/Vizyonumuz.21.12.2019 tarihinde saat 18.17'de <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/misyonumuz-vizyonumuz> adresinden alınmıştır

Türkiye Kızılay Derneği (TKD) (2019b,Aralık). Tarihçemiz. 21.12.2019 tarihinde saat 15.19'da <https://www.kizilay.org.tr/Kurumsal/tarihcemiz> adresinden alınmıştır.

Türkiye Kızılay Derneği İlk Yardım Eğitim Merkezi (TKD İYEM) (2019,Aralık) İlk Yardım Politikamız. 21.12.2019 tarih saat 15.27'de

<http://www.ilkyardim.org.tr/ilk-yardim-politikasi.html> adresinden alınmıştır.

Türkiye Kızılay Derneği (TKD) (2017).Türk Kızılayı Eğitim Yönetimi Bölümü İlk Yardım Eğitim Birimi İlk Yardım Eğitim Birimi ve İlk Yardım Eğitim Merkezleri Faaliyet Raporu, 17.12.2019 tarihinde saat 15.13'te <file:///C:/Users/aydin/Downloads/2017%20Y%C4%B1l%C4%B1%20%C4%B0lk%20Yard%C4%B1m%20E%C4%9Fitim%20Hizmetleri%20Faaliyet%20Raporu%20.pdf> adresinden alınmıştır.

Türkiye Kızılay Derneği (TKD) (2018). Türk Kızılay'ı Eğitim Yönetimi Bölümü İlk Yardım Eğitim Birimi İlk Yardım Eğitim Birimi ve İlk Yardım Eğitim Merkezleri Faaliyet Raporu, 17.12.2019 tarihinde saat 15.15'te <file:///C:/Users/aydin/Downloads/%C4%B0lk%20Yard%C4%B1m%20Faaliyetleri%20Y%C4%B1l%C4%B1k%20Raporu-2018.pdf> adresinden alınmıştır.

Türkiye Kızılay Derneği Aydın Şube Başkanlığı(TKDAŞB) (2019,Aralık): 20.12.2019 tarih ve 668332-041.02.E.303 sayılı Türkiye Kızılay Derneği Aydın Şube Başkanlığı İktisadi İşletmesi İlk Yardım Eğitim

Merkezi Birimi Resmi Verileri.

Uzluk, F.N. (1964). Kızılay Cemiyetinin
Kuruluşuna Kısa bir Bakış. Ankara:
Türkiye Kızılay Derneği Yayınları.

Ülgen, H.-Mirze,S.K.(2018,Kasım).
İşletmelerde Stratejik Yönetim
(Dokuzuncu Baskı).İstanbul: Beta
Yayınları.

6639 Sayılı Kanun (2015/2019 ,Aralık).
15.04.2015 tarihinde Yürürlüğe Giren
29327 sayılı Resmî Gazete de
yayımlanan Bazı Kanun ve Kanun
Hükmünde Kararnamelerde
Değişiklik Yapılması Hakkında
Kanun. 22.12.2019 tarihinde saat
17.12'de
<https://www.gib.gov.tr/gibmevzuat>
adresinden alınmıştır.

HİERAPOLİS, MİLET VE APHRODISİAS ANTİK KENTLERİNDE TURİZMİN KÜLTÜREL MEKÂN ÜZERİNE ETKİSİ

İsa ÇELİK*

Öz

Günümüzde önemli bir ekonomik araç olan turizmin ören yerlerine olumsuz etkileri olabildiği gibi olumlu etkileri de olabilmektedir.

Bu çalışmada antik yerleşmeler üzerinde turizmin olumlu ve olumsuz etkileri ele alınmıştır. Hierapolis, Milet ve Aphrodisias örneklerinin seçilme sebebi ziyarete uzun zamandan beri açık olmaları ve kitlesel turizme maruz kalmalarıdır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Antik Kentler, Kültür, Kitle Turizmi.

The Effect of Tourism on Cultural Space in Hierapolis, Miletus, and Aphrodisias Ancient Cities

Abstract

Tourism, which is an important economic tool today, may have negative effects in ruins as well as positive effects.

The reason of choosing Hierapolis, Miletos and Aphrodisias as samples of the study is that there having been opened to visitors for a long time and exposed to mass tourism

Keywords: Tourism, Antique Cities, Culture. Mass Tourism.

* Dr. Öğretim Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Ortaca Meslek Yüksekokulu, isacelik@mu.edu.tr

1. GİRİŞ

Gerek hızlı gelişimi gerekse etki ve sonuçları nedeniyle turizm günümüzde önemli bir olgu haline gelmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin turizmden ekonomik olarak yararlanma istekleri artmıştır. Nitekim özellikle gelişmekte olan ülkeler için turizm istihdam oluşturulması ve ekonomik gelişme için önemli bir araç olarak görülmektedir. Özellikle ülkenin döviz açıklarını gidermenin en etkili yollarından birisi de turizm gelirleridir.

Arkeolojik sit alanlarına turizmin etkileri iki yönlüdür. Turizmin mekânsal ve sayısal alanda hızlı gelişmesinin olumsuz etkileri vardır. Planlanan yönetimin iyi olmadığı ülkelerde mekânsal, sosyal, kitlesel bir takım olumsuz sonuçlara neden olma ihtimali çok yüksektir. Öte yandan olumlu etkileri de olabilmektedir. Nitekim turizm eğer iyi planlanır ve gelişimi kontrollü olursa tarihi mirasa oldukça önemli yararlar sağlayacağı da kesindir. Bu çalışmada turizmin kısmen olumlu yönlerinden de bahsedebileceği gibi daha çok olumsuz yönleri ele alınmıştır. Ancak turistik mekân üzerine olumsuz etkilerine rağmen turizmin oldukça önemli ve pozitif çevresel etkileri de olabilmektedir. Özellikle miras turizmi, kültürel değerlerin korunması ve sürdürülebilirliği ile ilgili

düşüncelerin olumlu olmasını sağlamaktadır. Böylece insanlar söz konusu kültürel değerlerin sürdürülebilir olmasını sağlar.

Turizm kültürel mirasın korunmasına ilişkin çabalarda katalizör görevi görebilir. Antik yerleşmelerde yapılan ve yapılacak kazılar, turizmin kültürel miras bilincinin ortalamasıyla doğru orantılıdır. Böylece turizm sebebiyle antik yerleşmelerin korunması, hem de turistik cazibelerinin arttırılması yine turizm sebebiyle olabilmektedir.

Turizmin Arkeolojik Sit Alanları Üzerine Etkisi: Coğrafya aslen bir mekân bilimi olması sebebi ile turizmin coğrafi mekân üzerindeki olumlu ve olumsuz etkisi incelenecektir. Araştırma alanında kültür turizminin büyük oranda varlığı arkeolojik sit alanlarına bağlıdır. Bu bakımdan havzada önemli ölçüde ziyaretçi alan arkeolojik sit alanları bulunmaktadır. Araştırma alanında turizmden en fazla etkilenen arkeolojik sitler; Hierapolis, Aphrodisias ve Milet antik kentleridir.

Turizmin sit alanı sınırları içine etkisi olduğu gibi, arkeolojik sitin yakın ve uzak çevresine de etkisi vardır. Özellikle kitle turizminin doğal ve kültürel miras üzerinde bıraktığı olumsuz etki, turizmde

devamlılığın temel öğelerinden birini oluşturmaktadır. Kitle turizmine maruz kalan antik kentler, yapılaşma açısından zarar görmüşlerdir. Yapılaşma gerek arkeolojik site ve gerekse arkeolojik sitin yakın çevresinde bulunan yerel mimariye zarar vermiştir. Arkeolojik sit ve yakın çevresinde meydana gelen başlıca değişiklikler; sit alanı içine otopark yapımı, yol yapımı, hediyelik eşya satış yeri yapımı, müze yapımı ve çeşitli idari binaların yapımıdır.

Arkeolojik sit yakınında bulunan günümüz yerleşim birimleri, yöre turizminde birtakım değişikliklere neden olmuştur. Bu değişiklikler genellikle o yerleşim birimine öncelikle yapılaşma olarak (pansiyonculuk, otel, motel, vb. inşaatçılık), sonra da ekonomik faaliyetlerde tarımdan turizme geçiş olarak görülmektedir.

2. Hierapolis

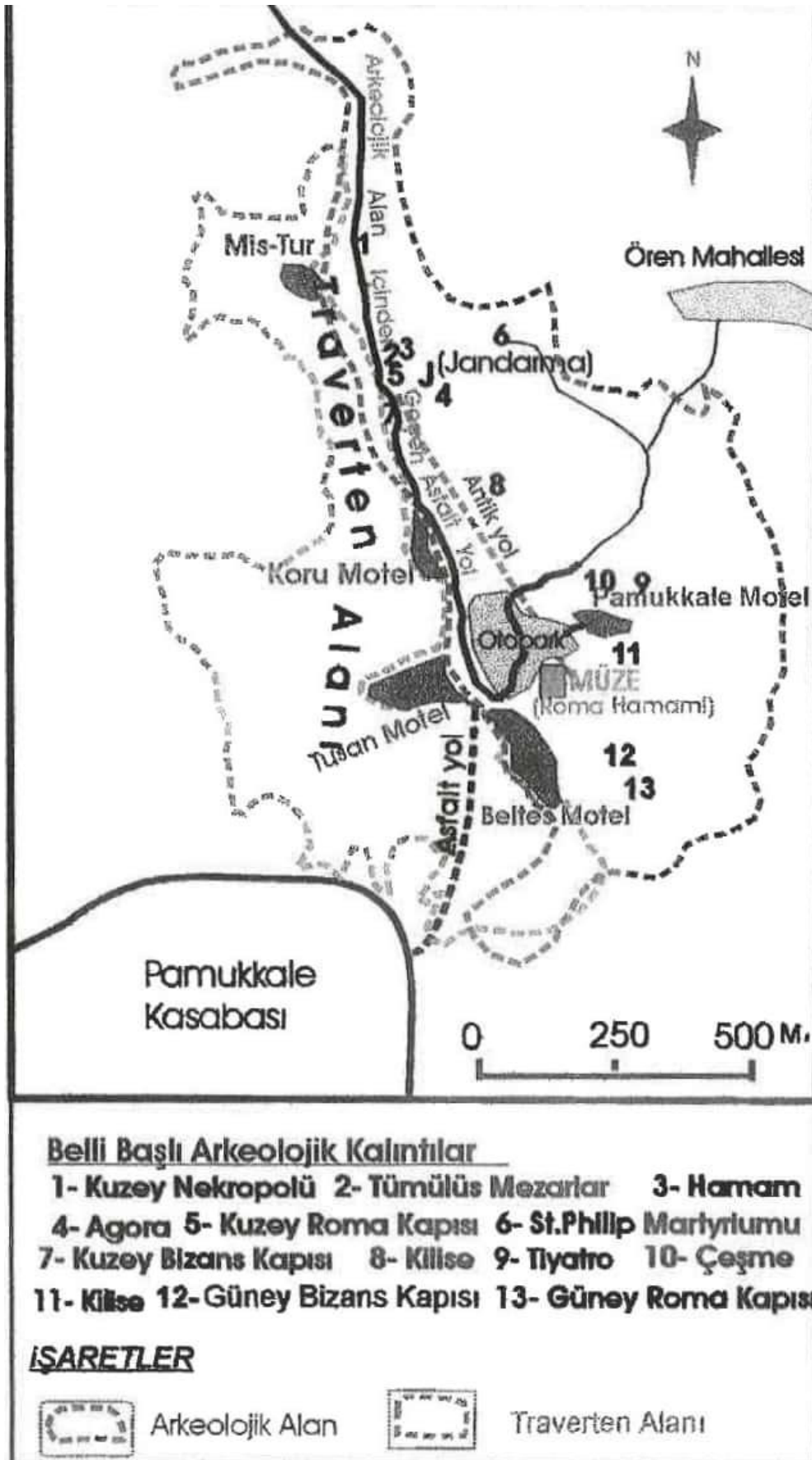
Araştırma alanında turizmden en fazla etkilenen antik sit, Pamukkale traverten alanının 1960'lı yıllardan itibaren turizme açık olması nedeniyle, Hierapolis antik kentinin olmasını sağlamıştır. (Şekil 1). Hierapolis'in Pamukkale traverten

alanının üzerindeki plato kurulmuş olması ve traverten teraslarının en güzel şekilde yukardan görünmesi nedeniyle bu sit alanı, Pamukkale traverten alanın görmeye gelenler için otopark, motel, çay bahçesi, lokanta, hediyelik eşya satış ünitelerinin yapım yeri olarak kullanılmıştır. Bu konuda yapılan bir araştırma, 1957 yılında ilk konaklama tesisinin yapıldığını, 1970 yılına kadar bu tesislerin 5 adet olduğunu belirtmiştir¹. Bu moteller; Beltaş motel, Tusan motel, Pamukkale motel, Mis-Tur ve Koru moteldir. (Şekil 1). Ayrıca bu dönemde Pamukkale kasabasından arkeolojik alana travertenleri bölerek bir yol inşa edilmiştir. (Şekil 1). 1957 yılında İtalya Toronto Üniversitesi, 1974 yılında Lecce Üniversite'nin kazılarıyla antik kent büyük ölçüde ortaya çıkarılmış ve bu motellerin altında kalıntıların olduğu belirlenmiştir.

Antik sit alanının bu şekilde kullanımının yanlış olduğu 1964 yılından sonra kararlaştırılmasına rağmen, bu motelleri kaldırmak uzun yıllar mümkün olmamıştır. Konuyla ilgili ilk atılımı; 1968 yılında Pamukkale'nin, Dünya Doğal ve Kültürel Mirası Listesine dahil edilmesiyle yapılmıştır.

¹ Suna Doğaner, "Anadolu'nun Coğrafi Mirası Pamukkale" Türk coğrafya Dergisi, sayı 31 1996,

s23.

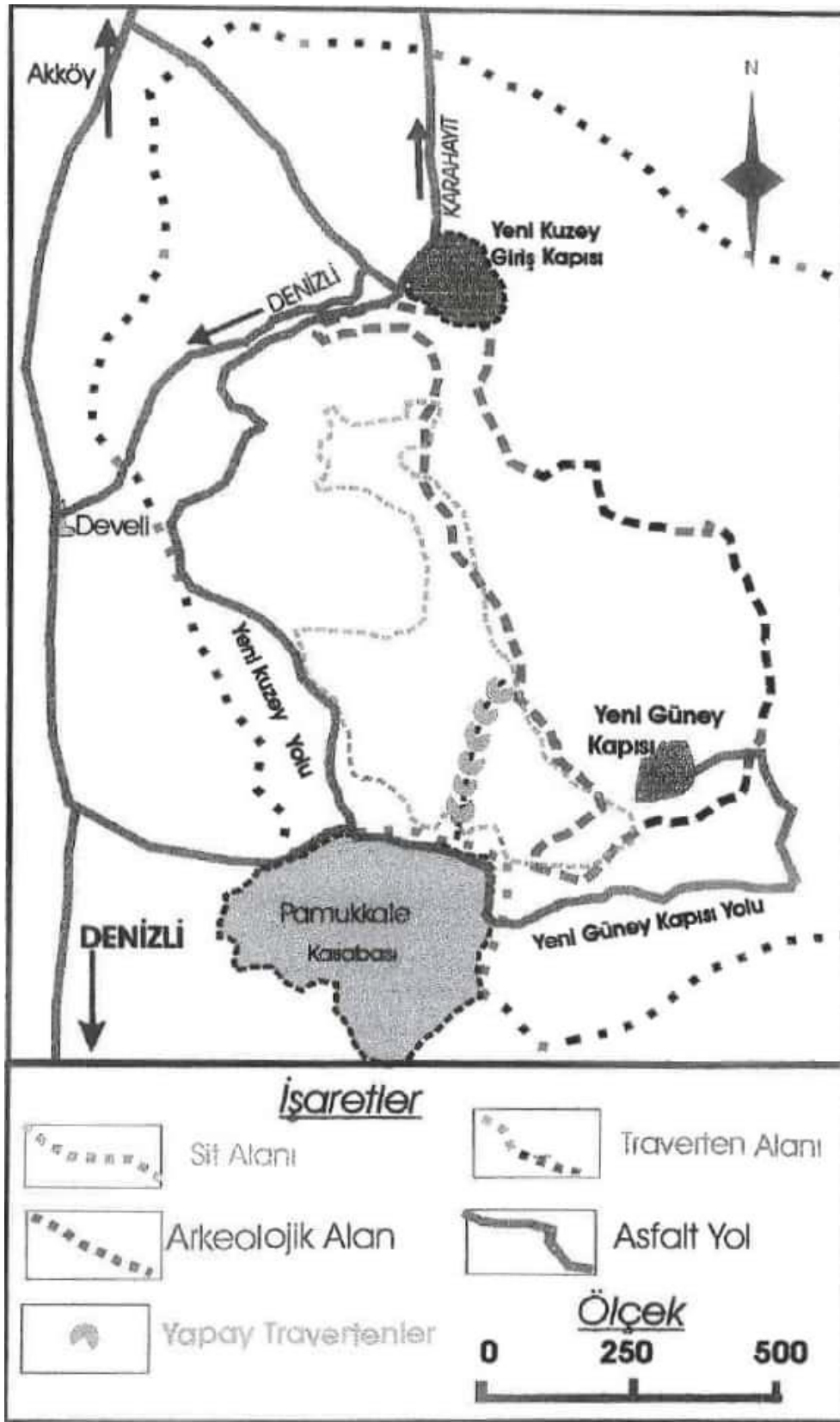
Şekil 1:Pamukkale-Hierapolis Ören Yerinde Belli Başlı Arkeolojik Yapılar,
 Oteller, Travertenleri Bölen Asfalt Yol ve Otopark

Figure 1: Hierapolis Antik Kentinde Arkeolojik Sit Üzerinde Bulunan Geniş Otopark Alanı

Figure 2: Kuzey Kapısından Nekropol Alanı ve Arkeolojik Sit İçerisinden Geçen Asfalt Yol.
Fotoğrafta Hamam Bazilika' ya Zarar Verildiği Görülmektedir.

Şekil 2: Hierapolis Antik Kentinde Yeni Yapılan Yollar ve Yapay Travertenler

1990 yılında Denizli Valiliği, Kültür Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Çevre Bakanlığı Özel Çevre Koruma Kurumu ve UNESCO'nun katkılarıyla arkeolojik ve doğal sit alanını koruma ve geliştirme amaçlı olarak planlama çalışmaları başlatılmış ve bu çalışma 1991 yılında tamamlanmıştır. Bu kararların uygulanmasına 1992 yılında başlanmıştır. 1993 yılında travertenleri bölerek Hierapolis sit alanına çıkan asfalt yol kaldırıldıktan sonra yapay traverten havuzları yapılmıştır. Kuzey ve güneyde, iki yeni kara yolu ve iki yeni giriş kapısı inşa edilmiştir. (Güney giriş kapısı, Kuzey giriş kapısı) (Şekil 2). Bu kapılar, antik sit alanına zarar vermeyecek şekilde uzakta yapılmıştır. Fakat araçlar, kalıntılara, nekropol alanına kadar girmektedir. Bununla beraber motellerin ve diğer ünitelerin kaldırılması için 2000'li yılları beklemek gerekmiştir. Travertenleri bölen asfalt yolun kaldırılması yerine, yapay traverten havzaları yapılmıştır. (Şekil 2).

1991 yılında hazırlanan Pamukkale (Hierapolis) koruma amaçlı imar planında, 1922 yılında itibaren uygulamaya konulduktan sonra günümüze kadar sit alanında mekânsal açıdan önemli değişiklikler yapılmıştır.

Traverten ve antik şehir sahasını gezmek için, iki yeni karayolu ve giriş kapısı düzenlenmiştir. Güney Yolu (3km) ve Kuzey Yolunun (7km) yapımına 1993'te başlanmış. 1994 yılında asfaltlanmıştır. (Şekil 2). Bu yolların antik şehir ve traverten alanına girişi olan kuzey kapısı ve güney kapısı, alışveriş ünitesi, otopark vb. gibi tesislerle ziyaretçi karşılama merkezi olarak 1995 yılında hizmete girmiştir. Bu kapılardan en fazla kuzey kapısı kullanılmaktadır. Bunun sebebi, sit alanına araç girişinin sadece kuzey kapısından yapılmasıdır. Bu kapıların yapılış nedeni arkeolojik ve traverten alanlarına araç girişini yasaklayarak, araçların doğal ve kültürel mirasa zarar vermesini önlemektedir. Günümüzde araçlar, doğal ve arkeolojik sit alanlarına girmeye devam etmekte olduğundan, 1995'te yapılan kuzey kapısı ve otopark kullanılmaktadır. Araçların girişi hem antik ve doğal görünümünü bozmakta, hem de arkeolojik ve doğal yapılara büyük zarar vermektedir.

Arkeolojik sınırlar içindeki kullanılmakta olan bu yol, hamam Bazilikaya zarar vermiş, bu yapı günümüzde yıkılmakla yüz yüze kalmıştır. (Fotoğraf 2). Araçların ören yerine önemli zararlarından biri de ören yeri için de geniş bir sahanın otopark yeri olarak

kullanılmasından kaynaklanmaktadır. (Şekil 1). Oysa ören yeri içindeki otopark sahaları, henüz kazısı yapılmamış arkeolojik yapıların bulunduğu alandır. (Fotoğraf 1).

Pamukkale (Hierapolis) koruma amaçlı imar planı kapsamında ören yerine araçla girişi yasaklamak için yapılan projeler, 30 Kasım 2001 yılına kadar bitirilip bu tarihten itibaren alana araçla girişin yasaklanması planlanmıştır. Fakat bu konuda henüz ciddi bir çalışma yapılmamıştır. İleriki yıllarda bu proje tamamlandığı zaman, ören yerine yaya girişi yasaklanabilecektir. Yeni yapılan güney kapısından yaya girişi için gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapıdan araç girişi söz konusu değildir. Arkeolojik ve doğal sit alanlarına araç girişi tamamen yasaklandığında, Pamukkale (Hierapolis) turistik alanı hem daha az tahrip edilmiş olacak, hem de doğal bir görünüm kazanmış olacaktır.

1992 yılından itibaren Pamukkale (Hierapolis) koruma amaçlı imar planı kapsamında planlanan sit alanı içerisindeki doğal ve arkeolojik site zarar veren tesislerinin tamamına yakını yıkılmış, tesislerin bir kısmı da 1993-2000 yılı içinde kaldırılmıştır. En son 2000 yılında Korum Motel kaldırılmıştır. Pamukkale Motel, özel

idareye devredilmiştir. Ayrıca buradaki antik havuzda (termal suyun çıktığı alan) ziyaretçiler termal suya girebilmektedirler (Fotoğraf 3). Travertenlerin beyaz kalmasında, burada havuza girmenin bir zararı olmadığı yetkililer tarafından belirtilmiştir. Havuz çevresinde bulunan konaklama kısmında yıkım işleri devam etmektedir. Günümüz ismiyle Pamukkale Termal 'in sadece havuza girmek, hediyelik eşya satış yeri ve kafeterya olarak kullanılması planlanmıştır.

Koruma planında yer alan ve sit alanı içerisinde bulunan Ören Mahallesi, henüz sit alanı içerisinde kaldırılmamıştır. (Şekil 1). Bu konuda herhangi ciddi bir çalışma söz konusu değildir.

2001 Ağustos ayında Denizli turizminin geliştirilmesi kapsamında kapı girişleri, seyir terasları, ek yapay travertenler ve genel peyzaj için çalışma yapılmasını öngören bir protokol imzalanmıştır. Projenin yapımını Pamukkale Üniversitesi üstlenmiştir. Bir yıl içinde bitirilmesi planlanan proje tamamlandığında, ören yeri farklı bir görünüm kazanmış olacaktır.

Figure 3: Pamukkale Termal' in Havuzu. Pamukkale Travertenlerinin Oluşumuna Sebep Olan Su Buradan Çıkmaktadır.

3. Milet

Milet antik sit alanı, Didim ilçesi sınırları içinde Ege Denizine 9 km, Balat Köyüne ise 1 km uzaklıktadır. Milet antik sit alanının bir özelliği de 1955 yılına kadar ören yeri üzerinde Balat Köyü ile iç içe yer almasıdır. 1300 yılında yörede Balat, önemli bir ticaret merkezi olmuş, bir taraftan Germiyanoglularının gemileri için liman olarak kullanılırken, diğer taraftan Bafra Gölü'nden Büyük Menderes nehri yoluyla taşımacılık yapıyordu². Yörede Beylikle döneminin en muhteşem eserlerinden olan İlyas Bey Camii ve Külliyesi, bu dönemde yapılmıştır. Bu külliye, ören yerinde farklı bir kültürün eseri olduğu için önemlidir. Balat, 18.y.y. başlarına kadar sancak merkezi olmuş; bu tarihten sonra Söke, Balat'ın yerini almıştır. Sıtma hastalığının yaygınlaşması bir köy olara8k varlığını sürdürmüştür. 1955 yılındaki depremden sonra Milet'in 1 km, kadar güneyine nakledilmiştir (Şekil 3).

Milet antik kenti sit alanı sınırları içinde turistik tesis olarak turizm ile ilgili yapılaşma yoktur (Şekil 4). Günümüzden daha uzun bir süre, antik kenti ve çevresini ziyarete gelen turistler, konaklama yeri olarak antik şehre yakın mesafede bulunan

Didim ve Akbük'deki konaklama merkezlerinde konaklamaktadır.

Antik kent I. Derecede sit sınırları içinde, kaldırılan eski Balat Köyüne ait tarihi yapılar dışında herhangi bir yapıya rastlanmaz. Sit sınırı içerisinde halen kullanılmakta olan eski Söke-Akköy asfaltı, Milet Müzesi, hediyelik eşya satış yerleri ve çay bahçesi, turizmin ören yerine getirdiği başlıca değişikliklerdir. Çay bahçesi ve hediyelik eşya satış yerleri derme çatma baraka tipi yapılardır (Fotoğraf 4). Bu alanın bulunduğu yerde betonlaşmaya gidilememiştir. Sınırlı sayıda aracın park yapılabileceği oto park yerleri sit sınırları içerisinde bulunmakta, büyük otopark ise sit sınırı dışında tutulmuştur (Fotoğraf 5). Milet antik kentinde yapılaşma olarak, gişe depolar, kazı evleri ve Milet müze binasıdır. (Fotoğraf 6). I.derece sit alanı ve yakın çevresi tarım arazileri ve mera alanları ile kaplıdır. Sit alanı içinde tarım arazileri, Kalabaktepe ve İlyas Bey Camii arasında yoğunluk kazanır.

² Yaşar Çağbayır, "Söke" İzmir, Ayna Matbaası,

1989, s. 28.

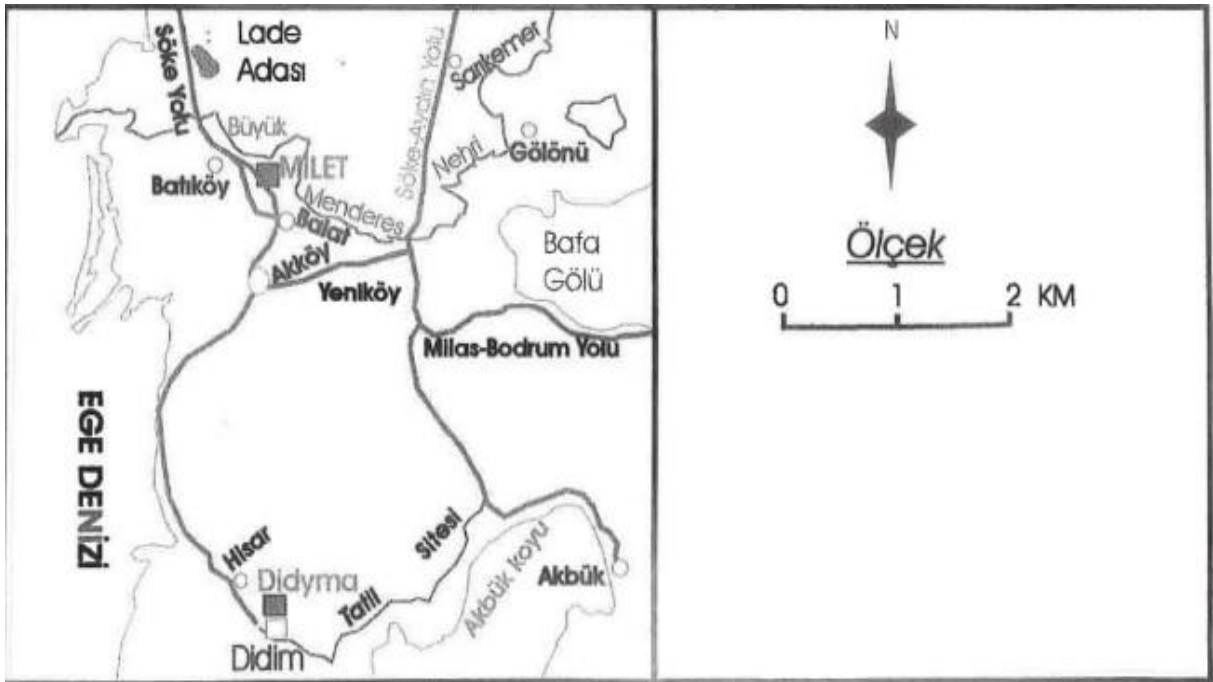
Figure 4: Milet Antik Kenti Sit Alanı İçinde Bulunan Hediyelik Eşya Yeri ve Kafeteryalar

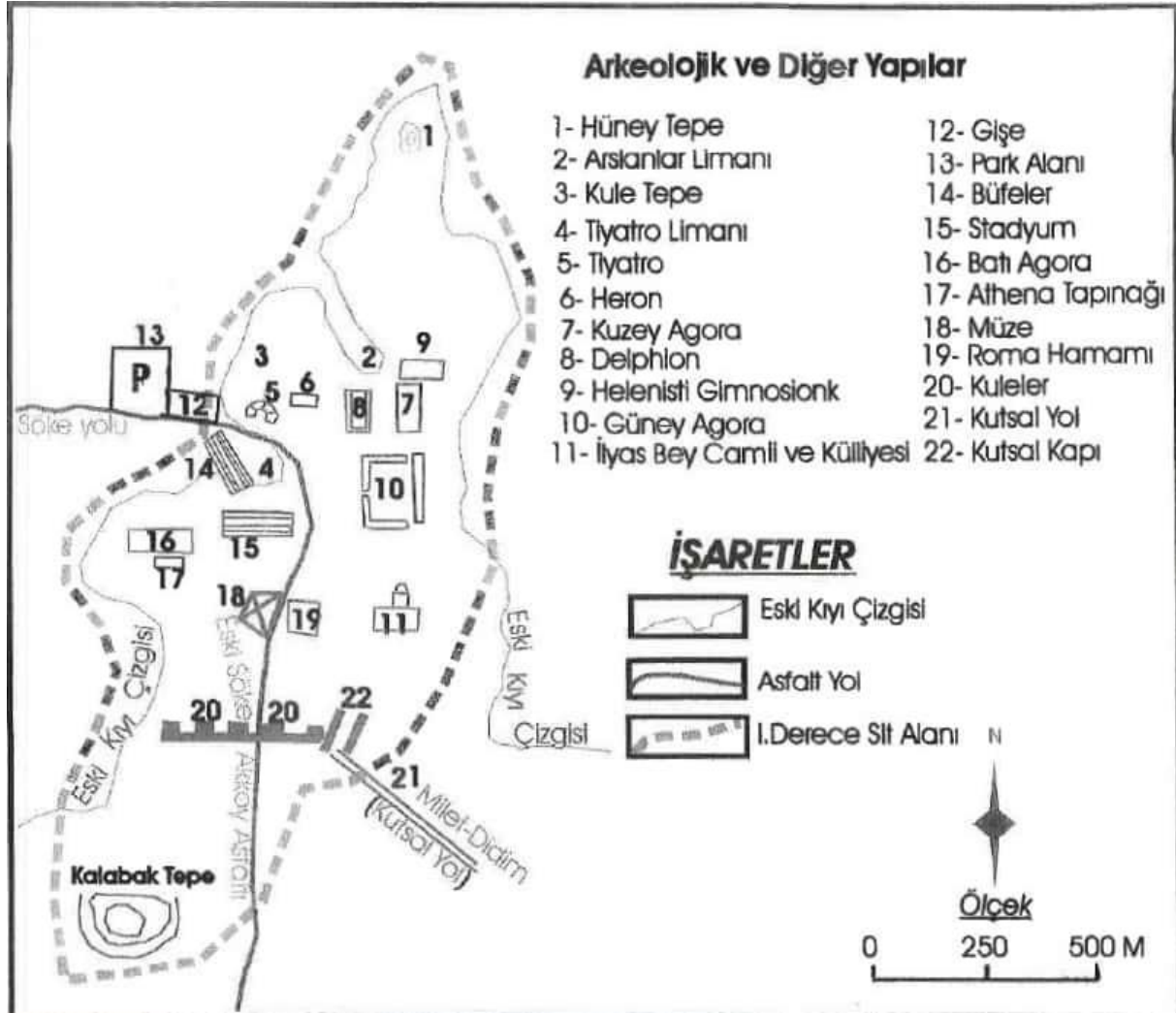
Figure 5: Milet Antik Kenti ve Arkeolojik Sitin Dışında Bulunan Otopark Alanı

Figure 6: Milet Antik Kentinde Arkeolojik Sit Üzerinde Bulunan Milet Müzesi

Şekil 3: Milet Antik Yerleşmesi ve Yakın Çevresinin Lokasyonu

Şekil 4: Milet Antik Kentinin Planı, Belli Başlı Arkeolojik Yapılar ve Turizm ile Birlikte Gelen Diğer Yapılar

Sit alanı ve yakın çevresinde, özellikle kitle turizminin getireceği ören yerine tehdit edici herhangi bir yapılaşma söz konusu değildir. Ören yerine gelip günübirlik veya daha uzun süre kalmak isteyenler Didim-Akbük veya Kuşadası turizm merkezlerinde konaklamaktadırlar.

4. Aphrodisias

Antik kentin, Türkiye'nin Güneybatı'sının büyük bir bölümünü kaplayan ve eski zamanlarda Karia olarak adlandırılan bölgenin içinde olduğu kabul edilir. Aphrodisias, günümüzde Aydın ilinin Karacasu ilçesine bağlı Geyre köyünde bulunmakta olup, deniz seviyesinden 600 m yükseklikte bir plato üzerinde yer almaktadır.

Doğuda Babadağ, Güneyde Avdan dağı, Batıda Karıncalı dağ ile çevrili olan Aphrodisias, B.Menderes Nehrine 35 km. uzaklıkta nispeten korunaklı bir coğrafi alanda kurulmuştur. Verimli ovası ve diğer fiziki ve beşerî coğrafi şartlarından dolayı uzun yıllar yerleşim yapıldıktan sonra XIII.yy'dan itibaren terk edilmiştir, XV. yy'larda ovanın verimliliği sayesinde ovaya yeni yerleşmeler olmuş ve daha

sonraki yüzyıllarda Geyre köyü Aphrodisias surları içine kurulmuştur³. Son zamanlara kadar Geyre köyü antik kent içinde yer almış, 1956 yılında meydana gelen depremde sonra köy, antik şehrin Bizans surlarına 2 km. batısına taşınmıştır. Taşınma işlemi 1970 yılına kadar sürmüştür (Şekil 5).

Aphrodisias kitle turizmine maruz kalmış bir antik yerleşme olmasına rağmen, sit alanı içerisinde turistik yapılaşma sınırlıdır⁴. Geyre köyünün kaldırılmasından sonra, asıl kentin bulunduğu şehir suru sınırları içinde kısmi bir yapılaşmaya gidilmiştir. Bu yapılaşma genel olarak antik yerleşmede kazı yapılabilmesi için inşa edilen yapılar, antik yerleşmenin turizme açılabilmesi için yapılan binalardan oluşmaktadır (Şekil 6). Sur içinde henüz arkeolojik kazısı yapılmamış olan üzerinde bulunan yapılar; Aphrodisias Müzesi (Fotoğraf 7) otopark (Fotoğraf 8), üç adet lojman, iki adet depo, gişe, kafeterya, misafirhane, kazı evleri, konferans salonu, su deposu, WC, iki adet eski Geyre evi ve parke taş döşeli meydandır (Şekil 6).

³ Kenan Tefvik Erım, "Aphrodisias", Met yayıncılık, 1995, s. 43

⁴ İsa Çelik, "Büyük Menderes Havzasında

Tarihi Kaynaklar ve Kültür Turizmi", Yenifikir Dergisi Sayı 23,2020

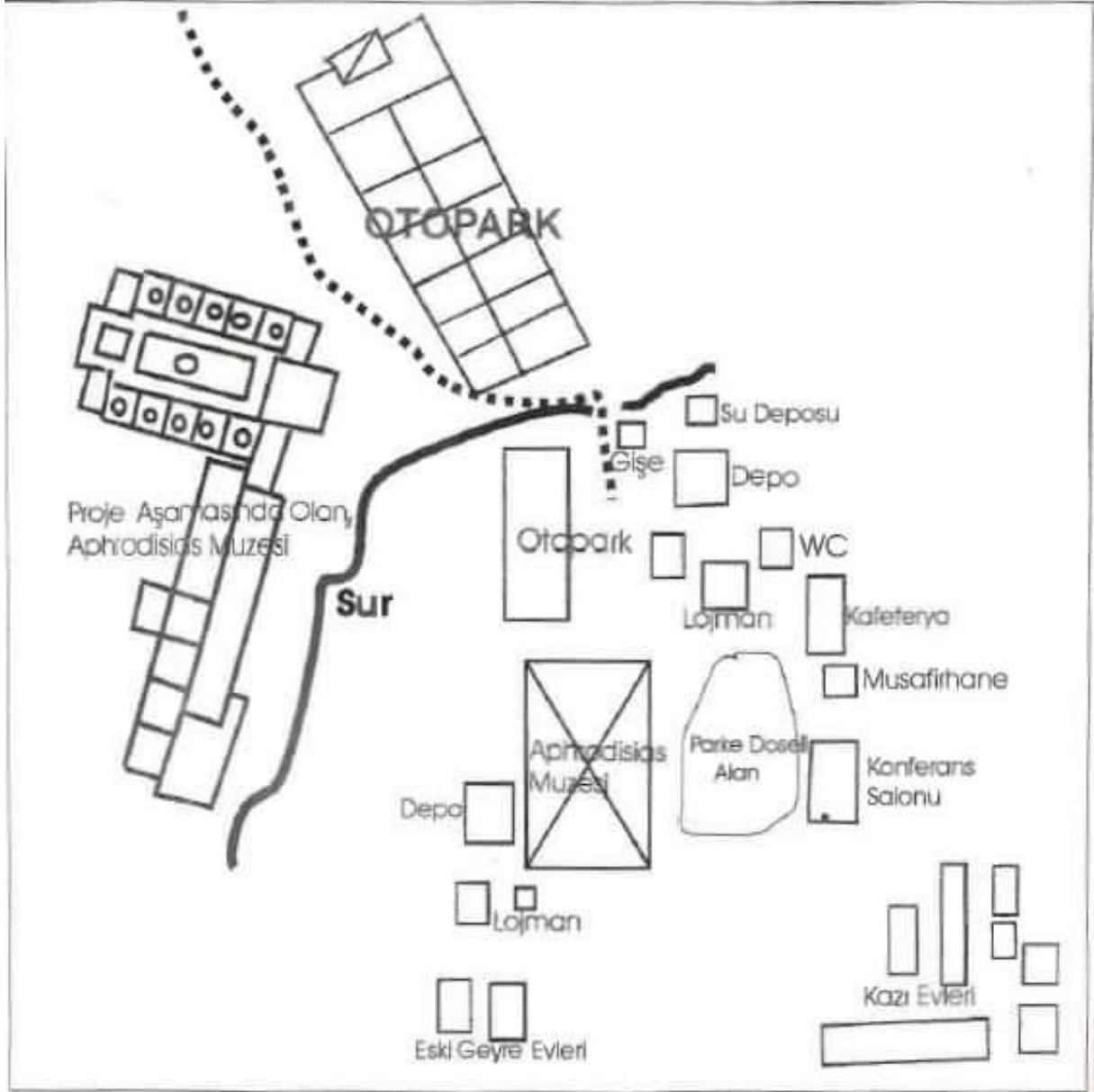
Figure 7: Şehir Suru Dışına kaldırılması Düşünülen Aphrodisias Müzesi

Figure 8:Aphrodisias Antik Kenti Sur İçinde Bulunan Küçük Çaplı Taksi Otoparkı

Şekil 5: Aphrodisias Antik Kenti ve Yakın Çevresinin Lokasyonu

Şekil 6: Aphrodisias Antik Kenti Sur İçinde Bulunan İkincil Yapılar

Bu yapılaşmanın arkeolojik alana olumsuz etkisi söz konusudur. Yapıların antik yerleşme dışına alınması gerekmektedir. Nitekim sur dışına mevcut Aphrodisias Müzesinden çok daha kapsamlı bir müze inşasının proje çalışmaları yapılmıştır (Şekil 6).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma kazısı yapılan antik şehirler çok eski dönemlerden bu yana yerleşmeye açık tarihin her döneminde önemli kültürel merkezler olmuş yerlerdir. Bu nedenle antik şehirler üzerinde ve yakın çevresinde sürekli değişiklikler iki yönlü ele alınmıştır. Olumlu değişiklikler antik yerleşmelerde yapılan kazılar ve bu kazılarda çıkartılan eserler kazı mahallesinde koruma altına alınmışlardır. Antik yerleşmelerin tamamının da arkeoloji müzeleri bulunmakta ve eserler buralarda sergilenmektedir.

Hierapolis antik yerleşmesi Pamukkale gibi dünya harikası doğal güzellikle iç içe olması bu antik yerleşmeler içerisinde turizmin olumsuz yönünden en fazla etkilenen antik yerleşme olmuştur. Antik ve Doğal sit üzerine yapılan yapılar tamamen kaldırılarak antik yerleşme araç trafiğine kapatılmıştır.

Denizli' de turizmin geliştirilmesi

kapsamında kapı girişleri, seyir terasları, ek yapay travertenler ve genel peyzaj için Pamukkale Üniversitesi tarafından yapılan çalışmalar bitirilerek ören yeri farklı bir görünüm kazanmıştır.

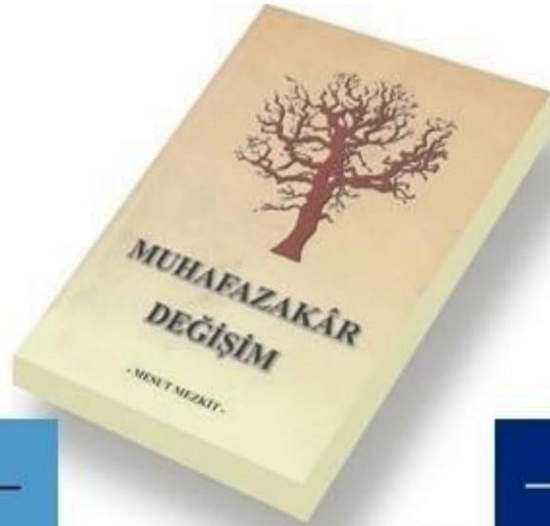
Kültürel ve doğal mirasın korunması özellikle 2000'li yıllardan sonra devletlerin ve toplumların en çok ilgisini çeken konulardan biri olup, insan hakları ile birlikte değerlendirilmeye başlamıştır. Bu bilinci daha da arttırarak geliştirebilirsek bu antik şehirlerin korunması ve geliştirilmesine en etkin hizmeti yapmış olacağız.

Antik yerleşmelerin kültürel çeşitlilik ve zenginliği ne denli önemli olduğu, bu mirası koruma ve gelecek kuşaklara aktarmak için belirlenecek politika ve stratejiler için çok büyük çabalar harcanması gerekmektedir.

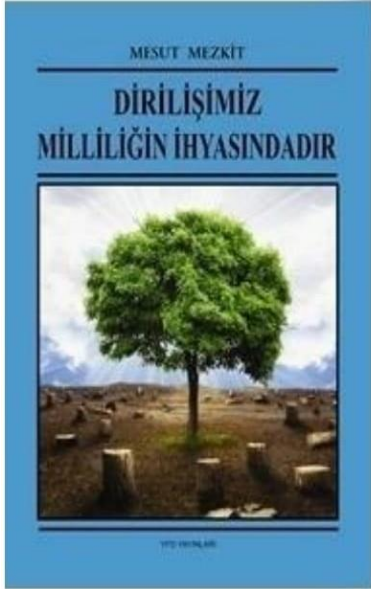
Özet olarak denilebilir ki maddi ve maddi olmayan kültürel miras yönetim bilinci oluşturularak, bu antik yerleşmelerimizi, kazı, restorasyon ve tanıtım çalışmalarıyla çok daha iyi duruma getirebiliriz.

Kaynakça

- Suna Daganer “Anadolu’nun Coğrafi Mirası Pamukkale” Türkiye Coğrafya Dergisi., sayı 31.1996
- Suna Daganer., Türkiye Kültür Turizmi”, Doğu Kitapevi, 2013.
- Yaşar Çoğbayır, “Söke”, İzmir Ayna Matbaası, 1988.
- Kenan Tefik Erim, “Aphrodisias”, Met yayıncılık, 1995.
- Besim Derkot Metin Tuncel “Ege Bölgesi Coğrafyası”, Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- M. W. Ramsay, “Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası”, M Egit Basımevi, 1960.
- Herodotos, “Herodot Tarihi” İstanbul, Remzi Kitapevi 1991.
- İsa Çelik, “Büyük Menderes Havzasında Tarihi Kaynaklar ve Kültür Turizmi”, Yenifikir Dergisi Sayı 23,2020.

**MUHAFAZAKÂR DEĞİŞİM:
TÜRKİYE'NİN GELECEK VİZYONU**

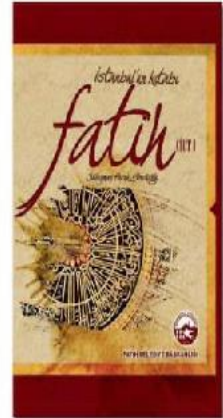
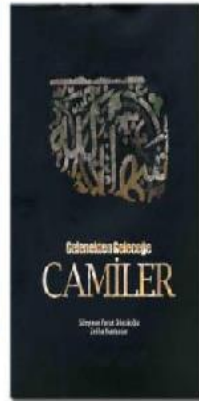
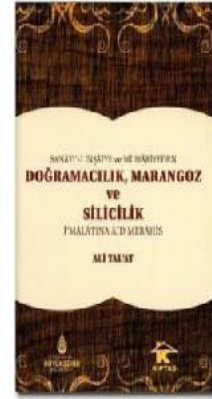
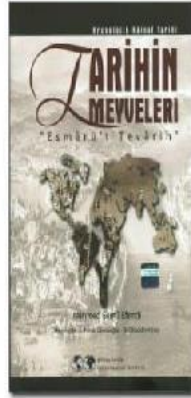
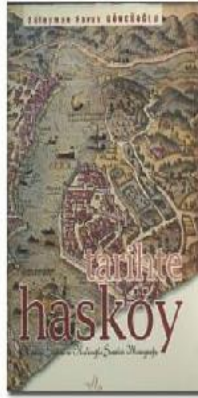

**DİRİLİŞİMİZ MİLLİLİĞİN
İHYASINDADIR:
YENİ BİR MUŞTUNUN
HABERCİSİ**

**"NEO-CON"İZMİN
EMPERYALİST FİKRİ**

kültür tarihi
araştırmaları merkezi

istanbul şehri
kültür tarihi
araştırmaları merkezi

SÜLEYMAN FARUK GÖNCÜOĞLU

yenifikir YAYIN GRUBU

yenifikir SAM

YENİ FİKİR STRATEJİK ARAŞTIRMA MERKEZİ
"Aydın'ın İlk Araştırma Merkezi"

Adnan Adnan Menderes Bulvarı, Güzelhisar Mah.37. Sokak No:8 AYDIN Telefonu 0256 214 48 21

www.yenifikirsam.com

yenifikir

ISSN: 1308-9412 ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK FİKİR ARAŞTIRMA DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH AND STUDIES

www.yenifikirdergisi.com

AYDIN yenifikir HABER

genç ve geniş düşünener için

www.yenifikirhaber.com

yenifikir HABER AJANSI (YEHA)

yenifikir DERGİSİ YAYINLARI (YFD)

0256 214 48 21

HASANEFENDİ -RAMAZANPAŞA MH.23 SK.NO:12 K:2 D:2 AYDIN

YALNIZ DEĞİLSİNİZ

www.kizilay.org.tr